

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ**

ТУРКОТ Ольга Андріївна

На правах рукопису

УДК 346.2:334.722.8

**ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ
ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник -
Дерев'янко Богдан Володимирович,
доктор юридичних наук, доцент

Кривий Ріг – 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ	19
1.1. Історія розвитку законодавства та практики правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління	19
1.2. Поняття правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління	39
1.3. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління у зарубіжних країнах	50
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ТА ЗАХИСТУ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ	72
2.1. Господарська компетенція акціонерних товариств під час захисту від посягань на їх майно та органи управління	72
2.2. Способи і завдання державного регулювання під час протидії посяганням на майно та органи управління акціонерних товариств	92
2.3. Правовий режим майна акціонерних товариств та його захист від посягань	113
Висновки до розділу 2	136

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	142
АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА	
ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ	
3.1. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління засобами матеріального права	142
3.2. Процесуальний захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління	158
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

№ з/п	Скорочення	Значення
1	АМК України	Антимонопольний комітет України
2	АРК	Автономна республіка Крим
3	АСПУ	Антирейдерський союз підприємців України
4	АТ	Акціонерне товариство
5	ВГСУ	Вищий Господарський суд
6	ВРУ	Верховна Рада України
7	ВСУ	Верховний Суд України
8	ГК України	Господарський кодекс України
9	ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
10	ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
11	Закон РФ	Федеральный закон «Об акционерных обществах»
12	ЗАТ	Закрите акціонерне товариство
13	ЗМІ	Засоби масової інформації
14	ЗУ «Про АТ»	Закон України «Про акціонерні товариства»
15	ЗУ «Про ГТ»	Закон України «Про господарські товариства»
16	КК України	Кримінальний кодекс України
17	КМУ	Кабінет Міністрів України
18	Комісія	Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств
19	КпАП України	Кодекс про адміністративні правопорушення України
20	КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України

21	КУ	Конституція України
22	МВС	Міністерство внутрішніх справ України
23	МКАС при ТПП України	Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України
24	НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
25	НПА	Нормативно-правовий акт
26	ОВС	Органи внутрішніх справ
27	Пленум ВСУ	Пленум Верховного Суду України
28	РФ	Російська Федерація
29	СБУ	Служба безпеки України
30	СНД	Співдружність незалежних держав
31	СПД	Суб'єкт підприємницької діяльності
32	США	Сполучені Штати Америки
33	УНК МТП	Український національний комітет Міжнародної торговельної палати
34	ЦК України	Цивільний кодекс України
35	ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Актуальність теми. Незаконні поглинання та силові захоплення майна АТ сьогодні стали звичним явищем в Україні. Саме організаційно-правова форма АТ виявилася найбільш вразливою перед нападами зловмисників, яких в економічній та публіцистичній літературі звать «рейдерами». Будь-яке АТ може стати об'єктом «рейдерської» атаки або економічного шантажу. Демократичний характер управління АТ (1 акція – 1 голос), позитивні процедури емісії, купівлі-продажу акцій та їх пакетів приваблюють до себе шахраїв і злочинців. У протиправних діях зі встановлення контролю над АТ або завдання йому збитків можуть брати участь конкуренти. В результаті таких дій економіка країни позбавляється інвестиційної привабливості, а недержавні суб'єкти господарювання – впевненості у майновій безпеці в майбутньому. Незаконні поглинання та силові захоплення майна АТ, протиправне встановлення над ними контролю руйнують вітчизняний бізнес, зупиняють розвиток виробництва, стимулюють зростання рівня корумпованості владних та комерційних структур, знижують інвестиційну привабливість української економіки.

На захист АТ спрямовані норми ГК України та ЦК України, Законів України «Про ГТ», «Про АТ» та ін. Однак велика кількість законодавчих норм лише стимулює потенційних та реальних нападників продукувати нові способи їх порушення. Тому пошук правових шляхів захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління повинен бути перманентним і постійно пропонувати доповнення законодавства способами захисту від нових потенційних загроз.

Питання протидії незаконним поглинанням та силовим захопленням майна АТ обговорюють на засіданнях круглих столів, конференціях, а також у науковій та публіцистичній літературі. Подоланню проблем протиправного встановлення контролю над АТ та/чи його майном присвячували роботи

вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема П. Астахов, А. Берлач, Ю. Борисов, Д. Депаμφіліс, Д. Зеркалов, А. Кіреєв, З. Тарханова, М. Фаєнсоєн. Наукові дослідження юристів, економістів та напрацювання практиків М. Арманова, В. Глушкова, О. Джужі, В. Захматова, В. Картавцева, А. Кінаха, А. Кушнарєва, В. Крутова, П. Орлова, П. Пригунова та інших, що присвячені питанням пошуку правових шляхів захисту від «рейдерства» містять певні результативні пропозиції. Дослідженню причин поширення корпоративних загарбань приділяли увагу такі українські дослідники, як О. Беліков, З. Варналій, Д. Зеркалов, О. Коваль, О. Медведько, О. Пащенко, І. Селіванова, С. Сімаков, С. Тюрін, В. Шахрай, І. Швайка, В. Шемчук, І. Шустік та інші. Окремі аспекти питань протидії «рейдерству» розкрито в публікаціях С. Анісімова, О. Белікова, В. Білошапки, Н. Гуторової, О. Добронравої, Д. Зеркалова, А. Каганця, Т. Мулікова, В. Полякова, М. Пустового, І. Тупика, Д. Черниха, М. Фаєнсоєна та інших. Більшість із них наголошує на окремих господарсько-цивілістичних проблемах протидії цьому явищу силами самих акціонерів.

Теоретичні засади господарсько-правового регулювання діяльності АТ та їх органів управління визначили вчені-господарники, зокрема О.А. Беляневич, А.Г. Бобкова, С.С. Валітов, О.М. Вінник, О.П. Віхров, О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Б.В. Деревянко, Р.А. Джабраїлов, Д.В. Задихайло, Г.Л. Знаменський, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчук, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, В.В. Рєзнікова, Б.Г. Розовський, І.А. Селіванова, Г.В. Смолин, О.В. Титова, І.В. Труш, О.А. Устименко, В.В. Хахулін, М.Л. Шелухін, В.С. Щербина, О.Х. Юлдашев та ін. Проте пошук нових способів господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління вимагає окремого комплексного дослідження.

З вищенаведеного випливає актуальність теми дослідження, яка має важливе теоретичне, навчальне і практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано у розвиток планів наукових досліджень МВС України за темою «Боротьба зі злочинами, пов'язаними з незаконним захопленням підприємств і організацій» (додаток 6 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності ОВС України на період 2010-2014 років, затвердженого наказом МВС України від 29 липня 2010 року № 347); згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри господарського та екологічного (цивільного та господарського) права Донецького юридичного інституту МВС України за темою «Захист прав суб'єктів господарювання від посягань на їх економічну безпеку» (держреєстрація № 0113U004007), у межах яких авторкою самостійно проведено дослідження господарсько-правового забезпечення захисту економічної безпеки суб'єктів господарювання, зроблено пропозиції до удосконалення господарської практики і законодавства.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування напрямів удосконалення ефективних та обґрунтованих господарсько-правових елементів механізму протидії посяганням на майно й органи управління АТ, формування сприятливого підприємницького й інвестиційного клімату та підготовка пропозицій з удосконалення законодавства та юридичної практики України.

Відповідно до поставленої мети було визначено і вирішено наступні завдання:

виокремити стадії розвитку поняття «посягання на майно та органи управління АТ»;

виокремити групу актів законодавства, норми яких спрямовані на ефективне забезпечення законних прав та інтересів АТ;

надати визначення поняттю «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління»;

з'ясувати розуміння посягання на майно та органи управління АТ («рейдерства»);

надати доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)»;

на основі зарубіжного досвіду аргументувати доцільність впровадження в українське законодавство нових норм;

надати власне узагальнене визначення поняття «компетенція АТ»;

зробити пропозиції щодо змісту статуту АТ;

внести пропозицію відносно: - затвердження у ЗУ «Про АТ» списку документів та інформації, які публічне АТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті; - розширення переліку істотних умов усіх договорів, що укладаються всередині АТ; - встановлення відповідальності за недотримання рішень Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств;

узагальнити положення щодо комплексного захисту прав акціонерів та органів управління АТ їх органами;

удосконалити ведення правової роботи в АТ;

навести аргументи на користь нормативного закріплення у ЗУ «Про АТ» та ЗУ «Про ГТ» зобов'язання керівника АТ організувати ведення в АТ ефективної системи контролю за кредиторською заборгованістю;

розробити рекомендації законодавцеві щодо підвищення різногалузевої відповідальності усіх учасників посягання на майно та органи керівництва АТ та державних службовців;

надати оцінку участі іноземної компанії в якості власника акцій, часток, паїв в українському АТ чи іншому підприємстві;

надати власні авторські семантичні визначення поняттям: - правовий захист; - способи захисту прав;

зробити пропозиції змін і доповнень до ЗУ «Про АТ»;

розвинути технічні елементи організації процесуального захисту АТ від протиправних посягань на майно та органи управління.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у зв'язку з господарсько-правовим захистом АТ від посягань на їх майно та органи управління.

Предметом дослідження є правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на комплексі філософських та загальнонаукових методів. При написанні дисертаційної роботи було застосовано історичний, діалектичний, формально-логічний, порівняльний, системно-структурний, структурно-функціональний, герменевтично-семантичний та інші методи досліджень. Використання історичного та правового методів дозволило визначити особливості формування господарського законодавства та господарсько-правового регулювання захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління і провести відповідну періодизацію від кінця ХХ століття до теперішнього часу. За допомогою герменевтично-семантичного методу було визначено ознаки, подано визначення поняття «господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління», розроблено та запропоновано засоби господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Системно-структурний метод став у нагоді для розробки механізму підвищення ролі засобів господарсько-правового регулювання у сфері захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління; визначення та систематизації засобів регулюючого впливу державного управління із протидії посяганням на майно та органи управління АТ. Принагідно було застосовано структурно-функціональний метод для визначення шляхів спрощення та удосконалення процесуального порядку господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Також за допомогою цього методу було визначено обсяги компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно та органи управління та зроблено пропозицію щодо підвищення ефективності захисту підприємництва в Україні, яка полягає у використанні іноземних компаній в якості засновників

українських підприємств, які володіють активами. Порівняльний метод став основою для виявлення напрямів удосконалення господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління та відповідного господарського законодавства на основі дослідження зарубіжного досвіду.

Емпіричну основу дослідження склали нормативно-правові акти України (зокрема норми Конституції та законів України, актів Президента та КМУ, інших НПА) та зарубіжних країн, статистичні і довідкові матеріали, законопроекти щодо вдосконалення законодавства про захист економічної безпеки АТ, економічної конкуренції за їх участі, емісію та розподіл акцій та інших цінних паперів, практика діяльності державних органів із захисту прав АТ та інших суб'єктів господарювання.

Теоретичну основу дослідження склали роботи названих вище вітчизняних і російських юристів-господарників та інших.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління, що було здійснено з позицій господарсько-правової науки, і на основі якого обґрунтовано нові наукові положення і пропозиції до законодавства, покликані сприяти комплексному вдосконаленню відповідних норм і практики їх застосування. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

на основі аналізу довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також НПА надано наступне доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» у вигляді: організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою його захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпоряджання майном з використанням погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкуп; доведення до банкрутства;

службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що порушують права і законні інтереси акціонерів та завдають їм економічного та інших видів збитків. Подано пропозицію щодо внесення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній вище редакції до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України;

надано доктринальне (чітке семантичне) визначення поняття «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління»: здійснення охорони АТ засобами регулюючого впливу, встановленими у господарському законодавстві, спрямованими на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника-акціонера від захоплення та привласнення майна, яке належить на праві власності чи на іншому речовому праві, та на захист органів і їх посадових осіб, які здійснюють управління товариством – голови і членів виконавчого органу, ревізійної комісії, наглядової ради товариства.

Удосконалено:

поняття «компетенція АТ» як сукупність прав, обов'язків та предмета відання АТ, наданих у законодавчому порядку, необхідних для здійснення господарської діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення господарської діяльності. Запропоновано використовувати надане визначення у нормах ЗУ «Про АТ»;

поняття «правовий захист»: це система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності; «способи захисту прав»: це

передбачені законодавством засоби, за допомогою яких відбувається запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності;

теоретичне і практичне обґрунтування доцільності впровадження у законодавство України нових норм, аналогічних позитивно діючим у законодавстві зарубіжних держав, відносно внесення змін до ЗУ «Про АТ»:

- на основі законодавства Великої Британії в частині: а) збільшення кворуму загальних зборів товариства, який необхідний для прийняття рішення про поглинання (злиття) іншого АТ, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах, отримують схвалення не 60 %, а 3/4 голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій; б) обмеження нижньої межі ціни придбання акцій товариством межею найвищої ціни придбання акцій протягом цього періоду, що повинно захистити права акціонерів при обов'язковому викупі товариством належних їм акцій;

- на основі законодавства США в частині надання права акціонерам звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій;

- на основі законодавства Австралії в частині надання наглядовій раді повноважень для здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів, що необхідне для здійснення контролю за рішеннями загальних зборів, зокрема відносно дотримання процедури прийняття рішення на предмет відповідності правам та інтересам акціонерів;

- на основі законодавства Російської Федерації в частині введення норми про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %, що зобов'яже таку особу запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції і таким чином захистити права міноритарних акціонерів.

Дістали подальшого розвитку пропозиції щодо:

запровадження кримінальної та адміністративної відповідальності уже за саму організацію «рейдерського» нападу – посягання на майно та органи управління АТ – процесу захоплення і встановлення контролю протизаконними способами; нормативне визначення мети «рейдерської» атаки, що повинно посилити відповідальність та сприяти боротьбі із нею;

надання рішенням Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств обов'язкового характеру та встановлення відповідальності за їх недотримання і невиконання, що дозволить комісії мати ширші повноваження та більш оперативно й ефективно реагувати на правопорушення;

нормативного закріплення у ЗУ «Про АТ» та ЗУ «Про ГТ» зобов'язання керівника АТ організувати ведення в товаристві ефективної системи контролю за кредиторською заборгованістю, а також скликати загальні збори акціонерів у випадку досягнення нею критичного розміру, який має визначатися для кожного товариства індивідуально загальними зборами акціонерів із закріпленням у статуті. У розвиток цієї пропозиції вказано на необхідність посилення відповідальності керівника АТ за організацію ефективного контролю резервного капіталу АТ;

внесення до ЗУ «Про АТ» окремої норми про те, що оскарження акціонерами ухвали про забезпечення позову зупиняє її виконання, завдяки чому зникне довільне тлумачення норм різних нормативно-правових актів та будуть більш захищені інтереси акціонерів;

затвердження у ЗУ «Про АТ» списку документів та інформації, які ПАТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті (порядок денний та документи, які будуть розглядатися на загальних зборах), що сприятиме підвищенню компетентності акціонерів в усіх питаннях, які розглядатимуться на загальних зборах, та мінімізує можливість зловживань під час проведення обговорень на загальних зборах товариства;

розширення на нормативному рівні переліку істотних умов усіх договорів, що укладаються всередині АТ, за рахунок включення відповідальності за порушення їх умов; рекомендації законодавцеві підвищити різногалузеву відповідальність усіх учасників посягання на майно та органи керівництва АТ та державних службовців. У межах міжгалузевих зв'язків рекомендовано внесення змін до законодавства щодо запровадження усіченого складу злочину, передбаченого статтею 206.2 КК України, шляхом криміналізації уже перших дій, які вчиняють «рейдери»;

прописування у статутах АТ додаткових критеріїв для віднесення правочинів до значних, а також дати проведення оцінки вартості майна або послуг, які є предметом значного правочину, та випадків, коли обов'язково потрібно залучити оцінювача. Запропоновано зміни до ЗУ «Про АТ» в частині прямого передбачення права акціонера на оскарження значного правочину, що укладений без обговорення на загальних зборах акціонерів;

розвитку правової роботи в АТ через:

- пропозицію нормативного зобов'язання АТ закріпити у статуті положення щодо захисту комерційної таємниці і конфіденційної інформації з можливістю надання її третім особам виключно за рішенням загальних зборів або наглядової ради товариства, а також визначення заходів відповідальності за їх розголошення;

- рекомендацію АТ своєчасно й у повному обсязі виплачувати дивіденди акціонерам, вчасно виплачувати заробітну плату керівникам різних ланок товариства, вчасно інформувати акціонерів про усі важливі події та результати діяльності товариства, максимально забезпечувати права міноритарних акціонерів, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій. Покласти відповідальність за створення умов, що перешкоджатимуть скуповуванню акцій, і за проведення моніторингу поточної ситуації на керівний орган товариства;

- аргументацію, що керівництву АТ і мажоритарним акціонерам не слід надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за

основним власником майна товариства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна товариства, ефективно контролювати оперативну діяльність товариства на предмет попередження конфліктних ситуацій;

- пропозицію щодо запровадження технічних заходів захисту інтересів АТ – в самому товаристві зберігати копію статуту, а оригінал – в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці або в адвоката); обмежити доступ до печатки тощо; мати тісні законні зв'язки із місцевими охоронними структурами, Антирейдерським союзом підприємців України, співробітниками ОВС та представниками різних ЗМІ;

- рекомендацію зобов'язати співробітників юридичного відділу АТ відслідковувати наявність спорів у судах, стороною в яких виступає товариство, що розглядаються без його участі;

використання іноземних компаній як засновників/акціонерів українських АТ, що утворить перешкоди спробам протиправного захоплення майна та/або встановлення контролю над АТ;

розвитку технічних елементів організації процесуального захисту АТ від протиправних посягань на майно та органи управління через виділення в ЄДРСР окремої графи про предмет та назву АТ, а також встановлення жорсткішої відповідальності за нез'явлення представника учасника процесу у судові засідання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних положень і практичних висновків дисертаційної роботи у правотворчій та правозастосовній діяльності з метою розвитку та удосконалення правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Положення дисертаційної роботи можуть бути використані також при розробленні коментарів та науково-практичних рекомендацій до НПА, що регулюють правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління, у правозастосовній практиці, науково-практичній діяльності, у навчальному процесі при читанні лекцій та проведенні практичних занять за

курсами «Господарське право», «Цивільне право», «Корпоративне право», а також при розробці навчальних матеріалів із цих дисциплін та спецкурсів.

Розроблені в ході дослідження пропозиції про внесення змін до законодавства можуть бути використані у нормотворчій діяльності. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності АТ для захисту майна та органів управління від протиправних посягань.

Окремі положення та висновки, сформульовані в дисертації, які мають дискусійний характер, можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Результати дослідження використані у практичній діяльності ПАТ «Старосамбірський кар'єр» (довідка від 09.12.2014 р. № 137) (додаток А), ПрАТ «Транспортно-експедиційний комбінат «Західукртранс» (довідка від 19.02.2015 р. № 3/137) (додаток Б), у законотворчій діяльності народним депутатом України Іриною Подоляк (довідка від 22.01.2015 р. № 07/01) (додаток В). Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ (акт № 1 від 13.01.2015 р.) (додаток Д).

Деякі положення, висновки та пропозиції, викладені у дисертації, мають дискусійний характер і можуть становити основу для подальших досліджень.

Особистий внесок здобувачки. У дисертації викладено наукові результати, які одержані особисто дисертанткою під час науково-дослідних робіт та аналізу практики протягом 2011-2015 років. Дисертацію виконано авторкою самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи опубліковані у матеріалах: Всеукраїнської науково-практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України» (Донецьк, 2011); Міжнародної науково-практичної конференції «Нове міжнародне та національне законодавство – нові завдання юридичної науки» (Київ, 2012);

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців» (Тернопіль, 2012); III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: захист від контрафакції, піратства та плагіату» (Одеса, 2012); міжнародних науково-практичних конференцій «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (Херсон, 2013), «Розвиток правової системи України в умовах сьогодення» (Донецьк, 2013), «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин» (Хмельницький, 2013), 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації (Київ, 2014); Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу» (Донецьк, 2014); міжнародних науково-практичних конференцій «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (Київ, 2014) і «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (Одеса, 2015); круглого столу «Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні» (Харків, 2015) та ін.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 20 наукових праць загальним обсягом 5,5 д.а., у тому числі 7 статей у фахових з юридичних наук виданнях (у т.ч. у 2 зарубіжних – Республік Польща і Молдова) обсягом 3,4 д.а. Результати дослідження висвітлено також у 13 додаткових друкованих працях загальним обсягом 2,1 д.а., представлених тезами доповідей на конференціях і круглому столі, які належать авторці особисто.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації складає 187 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить також список використаних джерел із 232 найменувань і додатки.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ
НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ

1.1. Історія розвитку законодавства та практики правового захисту
акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління

Уже впродовж тривалого часу в Україні розвивається та набуває нових форм «рейдерство». Від нього не захищений ні малий, ні великий бізнес, ні підприємства державної, ані приватної форми власності. Способи захоплення постійно удосконалюють, таким чином керівництво фірми не має змоги підготуватись та бути захищеними від «рейдерських» атак. Варто зазначити, що вказане явище набуває все більших масштабів. Перш ніж розпочати дослідження, необхідно дати пояснення терміну.

«Рейдерство» – це протиправне захоплення підприємств, внаслідок посягання на їх майно та органи управління, шляхом використання як законних так і незаконних способів встановлення контролю над підприємством. План нападу та захоплення розробляє велика кількість осіб, залучаючи експертів із різних сфер, таких як юридична, економічна, силова та інші.

О.В. Гарагонич справедливо вказує, що «рейдерство» у корпоративному секторі може бути охарактеризоване як сукупність протиправних дій, спрямованих на встановлення над корпоративним підприємством та його активами повного юридичного та фактичного контролю всупереч волі підприємства, його органів та посадових осіб [30, с. 104].

«Рейдерство» стоїть на заваді належному функціонуванню будь-якої держави, створює перешкоди нормальному розвитку економіки. Протиправне захоплення майна, акцій чи прав на них також характерне для країн зі складним законодавством та неефективними гарантіями недоторканності права власності, що надає багато можливостей для зловживань і використання корупційних зв'язків з метою протиправного захоплення суб'єктів господарювання. Відомо, що економіка майже усіх розвинених країн світу пройшла через практику «рейдерських» захоплень підприємств. Також «рейдерство» негативно впливає на економіку тих країн, які тільки знаходяться на початковому етапі розвитку, до цих країн необхідно віднести Україну. Держава не здатна швидко та ефективно вдосконалювати НПА та ухвалювати нові для протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. У нормативній базі існують прогалини, якими вдало користуються «рейдери» для вчинення протиправних дій. В Україні протидія протиправному поглинанню та захопленню підприємств є надзвичайно актуальною, оскільки об'єктами захоплень стають не лише малі та середні підприємства, а й потужні господарські товариства. За таких умов мінімізація цих захоплень можлива шляхом удосконалення законодавства, втілення в життя правових, організаційних і політичних механізмів захисту права власності суб'єктів господарювання та їх об'єднань.

Характеристика історії розвитку поняття «посягання на майно та органи управління АТ» наведена в роботах таких вчених, зокрема А. Валер'євич, А.Ю. Кіреєв та інших. Вважаємо доцільним об'єднати та провести аналіз висловлених думок науковців про історію розвитку поняття «посягання на майно та органи управління АТ» [182, с. 447-448].

Джона Рокфеллера можна назвати першим «рейдером», який проводив оборудки ще наприкінці XIX століття. Будучи засновником компанії Standart Oil, задля зміцнення свого бізнесу різними способами скуповував акції конкурентів. У той час сукупність способів для захоплення підприємств ще не мала назви «рейдерство». Поняття «рейдерство» у сучасному розумінні

з'явилося в США у 60-70 роках ХХ століття, а лише у 80-х роках на законодавчому рівні було закріплено ефективні форми захисту від недружніх захоплень. У корпоративному праві США та Західної Європи «рейдером» визначають особу, яка активно скуповує акції чужої компанії з метою її поглинання шляхом отримання контрольного пакету акцій. У класичному розумінні «рейдер» діє всупереч волі керівництва та акціонерів, при цьому не порушуючи закон.

Поняття «рейдер» на Заході існує уже давно. В СНД цей термін виник з початку 90-х рр. минулого століття. В історії «рейдерства» на українських землях виділяють чотири перерозподіли власності, ініціатором яких був уряд. Перший перерозподіл власності був за правління Івана Грозного, другий – за Петра Першого. Третій ініціювали більшовики у 1917 році. Четвертий розпочався з 1990 року і триває до сьогодні. Четвертий перерозподіл можна умовно поділити на два, а саме на період з початку 1990 року до початку 2000 року та період від початку 2000 року і до сьогодні. У 1991 році Україна стає незалежною та відбувається перехід її на ринкові відносини. У цей час існувало багато прогалин в законодавстві, зростала корумпованість органів державної влади та погіршувалася криміногенна ситуація у країні. У зв'язку з відсутністю механізму протидії цим явищам впродовж 2-3-ох років на ринку корпоративного контролю з'явилися десятки груп, основним видом діяльності яких було протиправне встановлення контролю над підприємством. З 2000 року розпочалося, з одного боку, незаконне встановлення контролю над підприємствами, а з іншого – активне протистояння «рейдерству» [121, с. 96].

А. Кіреєв виділяє три основні стадії розвитку «рейдерства» в РФ: зародження, «розквіту» і пошуку нових напрямків і форм [71, с. 14-15]. Стадія зародження «рейдерства» проходила у 1999-2001 роках. Сильно розпорошена структура власності російських компаній забезпечила стрімке поширення «рейдерства» у формі ворожих поглинань. А. Валерєвич зазначає, що у країні стрімко почали утворюватися неформальні союзи

арбітражних керуючих та осіб, зацікавлених в дешевому відлученні активів компаній [21]. Інші форми «рейдерських» дій (шахрайство, примус до угоди, вступ у змову з посадовими особами компанії-мішені) не отримали широкого поширення на початковій стадії. «Рейдери» хотіли отримати прибуток при найменшому ризику. Стадія розвитку «рейдерства» в РФ проходила у 2002-2004 роках і характеризувалася А. Кіреєвим як стадія «розквіту рейдерства». У кінці 2002 року набрала чинності редакція Федерального закону «Про неспроможність (банкрутство)» [100]. Внаслідок внесення істотних змін у законодавчі норми, значно знизилась кількість «рейдерських» операцій, що припускають ініціацію провадження у справі про неспроможність. Але підвищилася ліквідність корпоративних активів і замість припинення своєї діяльності «рейдери» почали шукати альтернативні способи реалізації проектів. Як і на стадії зародження «рейдерства» невисокий ступінь концентрації акціонерного капіталу компаній став основною причиною висунання на перший план ворожих поглинань. Істотне посилення позицій «рейдерів» внаслідок накопичення досвіду, значних фінансових коштів і зв'язків у державних і комерційних структурах дозволили перейти до більш складних схем отримання контролю над активами. «Рейдерські» дії почали проводитися у комбінованих формах: спроба ворожого поглинання плюс шахрайство; спроба ворожого поглинання плюс примус до угоди і т.п. Поява комбінованих форм «рейдерських» атак зробила можливим отримання під контроль активів компаній з високою концентрацією акціонерного капіталу і з державною участю [71, с. 15]. До кінця 2004 року «рейдери» значно зміцнили свої позиції в економіці й отримали готовність до реалізації більш витратних і більш тривалих проектів. Стадія пошуку нових напрямків і форм розпочалася у 2005 році. Прибутковість і ймовірність успіху для проектів, що припускають отримання активів через поглинання, знизилася. Почався період пошуку нових напрямків і форм інвестування.

Н.А. Кричевський зазначає, що деякі компанії припинили «рейдерські» акції, вважаючи для себе неприйнятним зниження прибутковості і зростання

ризиків. Частина з них зосередилася на керуванні та розвитку раніше придбаних активів. Частина почала розвивати партнерські відносини з бізнесом. Досвід «рейдерів» знайшов застосування в конкурентній боротьбі [85]. Н. Лапина зазначає, що якщо в період становлення і «розквіту рейдерства» держава не брала участі у корпоративних конфліктах, то тепер вона в особі окремих політичних груп стала чи не найважливішим учасником «рейдерських» проектів [90]. Відбувалося зниження прибутковості «рейдерських» атак і зростання ризиків.

Майже усі органи державної влади активно боролися з «рейдерством» впродовж п'ятнадцяти років. На законодавчому рівні було прийнято ряд НПА з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, а саме:

1. КУ. Відповідно до частин 1 і 3-5 статті 41 КУ, право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [76].

2. ГК України. У ГК України міститься ряд статей, якими встановлено гарантії забезпечення прав суб'єктів господарювання, зокрема щодо захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Відповідно до статей 5, 20, 47, 66, 133, 147 ГК України, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів господарювання та недопущення протиправного позбавлення власності [45]. Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом. Отже, у ГК України наявні статті, які забезпечують захист АТ від посягань на їх майно та органи управління. ГК України у взаємодії з іншими законодавчими актами у повному обсязі здійснює забезпечення законних прав та інтересів суб'єктів господарювання. ГК України є вкрай важливим та доцільним НПА, оскільки регулює діяльність підприємств та забезпечує дотримання їх законних прав та інтересів. У разі відсутності ГК України стане некерованим та непередбачуваним значний шар суспільних відносин,

зокрема відносини із забезпечення належного захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання [180, с. 156].

3. ГПК України. У ГПК України міститься ряд статей, якими встановлено гарантії забезпечення прав суб'єктів господарювання, зокрема щодо захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Відповідно до статей 1, 2, п. 2 статті 83 ГПК України, АТ мають право звертатися із позовною заявою до господарського суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. Суддя, приймаючи рішення, має право виходити за межі позовних вимог, якщо це необхідно для захисту прав і законних інтересів позивачів [46]. Отже, у ГПК України наявні статті, за допомогою яких АТ мають право звертатися до суду для захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. ГПК України є вкрай важливим та доцільним НПА, оскільки встановлює можливі шляхи захисту, порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів АТ.

4. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року. О. Берлач зазначає, що у главах 2-4 цього Закону [142] охарактеризовано протиправні заходи, які використовують «рейдери» при підготовці до незаконного поглинання та захоплення, а саме: схилення постачальника до дискримінації покупця; підкуп працівника, посадової особи постачальника; підкуп працівника, посадової особи покупця; поширення інформації, що вводить в оману; неправомірне збирання комерційної таємниці; розголошення комерційної таємниці; схилення до розголошення комерційної таємниці; неправомірне використання комерційної таємниці. Їх визначено у цьому НПА в якості видів недобросовісної конкуренції. Також у Законі встановлено відповідальність за недобросовісну конкуренцію [7, с. 17-18]. Відповідно, вказаний НПА призначений для захисту законних прав та інтересів при незаконному поглинанні АТ.

5. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року [137]. НКЦПФР наділена широким колом

адміністративних повноважень щодо виявлення та припинення порушень на ринку цінних паперів та фондовому ринку. Також НКЦПФР регулює відносини у сфері корпоративного управління.

6. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 23 березня 2001 року. Відповідно до статті 22 цього Закону, органи АМК України здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання з метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживання монопольним (домінуючим) становищем та обмеження конкуренції. Концентрацію у Законі визначають як:

1) злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого; 2) набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання, зокрема, шляхом: а) безпосереднього або опосередкованого придбання, набуття у власність іншим способом активів у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, одержання в управління, оренду, лізинг, концесію чи набуття в інший спосіб права користування активами у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, в тому числі придбання активів суб'єкта господарювання, що ліквідується; б) призначення або обрання на посаду керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особи, яка вже обіймає одну чи кілька з перелічених посад в інших суб'єктах господарювання, або створення ситуації, при якій більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів двох чи більше суб'єктів господарювання обіймають одні й ті самі особи; 3) створення суб'єкта господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який протягом тривалого періоду буде самостійно здійснювати господарську діяльність, але при цьому таке створення не призводить до координації конкурентної поведінки між

суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання; 4) безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 % або 50 % голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання [143].

Ю.А. Берлач, аналізуючи положення цього Закону, зазначає, що природу злиття та поглинання підприємств можна визначити за допомогою сукупності антиконкурентних узгоджених дій, а саме – це дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції та дії, які стосуються обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над суб'єктами господарювання [7, с. 15].

Відповідно до частини 3 статті 6 Закону, антиконкурентними узгодженими діями вважається також вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності) [143].

Отже, в Законі «Про захист економічної конкуренції» встановлений перелік антиконкурентних узгоджених дій та передбачена відповідальність за їх вчинення. Але у статті 10 зазначено, що узгоджені дії можуть бути дозволені відповідними органами АМК України, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють: вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств та інше.

Ю.А. Берлач зазначає, що для АМК України визначено такі завдання, які реалізуються у сфері протидії негативним наслідкам недружніх злиттів і поглинань, зокрема: здійсненні контролю за додержанням законодавства про

захист економічної конкуренції; надання дозволів або заборона узгоджених дій, концентрації та інші [7, с. 17].

7. Закон України «Про холдингові компанії» від 15 березня 2006 року. Законодавець у статті 4 та 5 Закону прописав механізм протидії «рейдерським» схемам, зокрема у статті 4 зазначив, що рішення про утворення холдингової компанії приймається власниками холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв) та оформлюється відповідним договором [157]. Відповідно до пункту 1 частини 2 статті 5 Закону, загальні збори акціонерів холдингової компанії, на яких розглядають питання про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств та/або ліквідацію холдингової компанії, визнаються правомочними за умови реєстрації для участі у них акціонерів (їх представників), що мають відповідно до статуту холдингової компанії більш як 80 % голосів. Відповідно до пункту 2 частини 2 статті 5 Закону, рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належить до виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії; такі рішення приймаються більшістю у 3/4 голосів акціонерів (їх представників), які зареєструвалися для участі в загальних зборах [157]. На нашу думку, ця норма законодавства є позитивною. Проте краще, якщо б рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належало б до виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії та наглядової ради. Це дало б можливість створити додатковий контроль за ухваленням вказаних рішень.

Відповідно до Закону «Про холдингові компанії», статутом холдингової компанії встановлюються обмеження щодо договорів, які мають право вчиняти органи управління компанії, а також випуску цінних паперів. Також господарське товариство не може мати у власності цінні папери холдингової компанії, корпоративним підприємством якої воно є [157]. Вважаємо вказану норму позитивною, оскільки холдингова компанія може

ввести у статут обмеження щодо договорів, які мають право вчиняти органи управління. Таким чином, зможе забезпечити майно товариства від укладення договорів органами управління на користь «рейдерів». Або якщо «рейдери» входять до складу органів управління та укладають договори на власну користь, відповідно на випадок вчинення вказаних дій у статуті можуть бути встановлені обмеження щодо договорів, які мають право вчиняти органи управління компанії. Також у статуті може бути введено обмеження щодо випуску цінних паперів. Вказаною нормою теж може бути захищено майно АТ та встановлено обмеження щодо проведення емісії акцій.

Варто зазначити, що введення заборони господарському товариству мати у власності цінні папери холдингової компанії, корпоративним підприємством якої воно є, сприяє унеможливленню впливу на прийняття рішення «рейдерами».

8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» від 15 грудня 2006 року. Відповідно до цього Закону частину 1 статті 12 ГПК України доповнено пунктом 4 такого змісту: справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів підвідомчі господарським судам [46]; статтю 16 ГПК України доповнено частиною наступного змісту: «Справи у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарського товариства, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням господарського

товариства згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [130].

І. Швайка зазначає, що «рейдери» зможуть вибрати потрібний суд шляхом перереєстрації місцезнаходження суб'єкта господарювання [213, с. 39]. Варто погодитись із вказаним науковцем. Відповідно, необхідно внести зміни до законодавства відносно заборони перереєстрації або розгляду справи за місцем знаходження основної частини майна підприємства. На нашу думку, позитивним є те, що встановлено виключну підсудність для розгляду справ, що виникають із корпоративних відносин. Проте доцільно прописати у законодавстві, зокрема у статті 16 ГПК України: «...розглядаються господарським судом за місцезнаходженням основної частини майна юридичної особи». Також важливим є уникнення вказівки: «за місцезнаходженням юридичної особи згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», оскільки виникне можливість зловживань з боку «рейдерів». «Рейдери» можуть подати справу за одним місцем знаходження АТ відповідно до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, а згодом здійснити перереєстрацію, та подати з тим самим предметом позову або частково змінивши його до іншого суду, за новим місцезнаходженням АТ. Відповідно, у суддів не має можливості постійно перевіряти місце реєстрації підприємства та у ЄДРСР не можливо відслідкувати справи з однаковими сторонами та однаковим предметом спору, які у нашому випадку подають «рейдери» для вибору потрібного для них суду.

Законом внесено зміни до ГК України. Зокрема стаття 167 доповнена частиною третьою, в якій зазначено, що під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав [45].

Але із внесенням змін до законодавства відповідно до цього Закону, все ще залишаються сфери, в яких недостатньо чітко розмежована компетенція судів та підсудність справ і це може використовуватися під час проведення

«рейдерських» атак. Для того, щоб цього не було необхідно чітко розмежувати компетенцію судів та підсудність справ.

Суди загальної юрисдикції розглядають трудові спори між господарським товариством і його керівником про поновлення на роботі або оскарження керівниками господарських товариств чи членами виконавчих органів товариств, які уклали з цими товариствами трудові договори.

На нашу думку, наприклад, у разі якщо акціонерів звільнили з роботи і це у майбутньому посприяло прийняттю рішення про припинення діяльності АТ і т.п., то цю справу слід розглядати у господарському суді. Досліджувані відносини є комплексними, достатньо складними і переслідують публічні інтереси. Тому необхідно внести зміни до законодавства щодо виключної підсудності вказаних справ господарському суду.

В. Шахрай зазначає, що прийняття названого Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» не врегулювало відповідальності за «рейдерство», а встановлення лише виключної підсудності таких справ призвело до деякої зміни тактики «рейдерів» [212, с. 15]. Необхідно погодитись із названим науковцем, оскільки в законодавстві не достатньо чітко розмежована підсудність справ господарським судам. У зв'язку з цим, «рейдери» можуть змінивши способи і надалі розглядати справи у необхідних для них судах. На нашу думку, для усунення прогалин, які містяться у законодавстві, необхідно внести зміни у напрямку розгляду корпоративних справ господарським судом за місцезнаходженням основної частини майна підприємства.

9. ЗУ «Про АТ» від 17 вересня 2008 року [124]. Однією із найсуттєвіших проблем, яку покликаний вирішити ЗУ «Про АТ», є проблема протидії «рейдерству» та захисту права власності учасників акціонерних правовідносин. На нашу думку, ЗУ «Про АТ» потребує внесення змін та доопрацювання для усунення прогалин.

10. Закон України «Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову» від 17 вересня 2008 року. Відповідно до цього Закону, не допускається забезпечення позову шляхом заборони: проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення; надавати емітентом, реєстратором, зберігачем, депозитарієм реєстр власників іменних цінних паперів, інформацію про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства; участі акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства [134].

11. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій» від 18 вересня 2008 року. Названим Законом доповнено Закон України «Про виконавче провадження» [126] частиною 3 статті 10, в якій передбачено, що при виконанні судових рішень, ухвал про зміну органів управління та посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності можуть залучатися виключно працівники ОВС. Залучення інших осіб у процесі виконання таких рішень не допускається [127]. О. Литвак та І. Кучеренко зазначають, що вказані законодавчі новели мають профілактичне спрямування, а тому є слухними [92, с. 43].

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17 листопада 2009 року [131]. Відповідно до цього Закону, ВРУ внесла зміни до таких законодавчих актів України: ГПК України, ЦПК України, Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Ці зміни повинні сприяти боротьбі різними правовими, процесуальними, технічними способами із «рейдерством».

13. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» [128]. Вказаним НПА внесено зміни до КК України у частині встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

14. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21 березня 2002 року, згідно із яким з метою забезпечення належних умов функціонування АТ, підвищення ефективності їх діяльності, залучення інвестицій в економіку України тощо, Президент визнав за необхідне подальше вдосконалення правових засад корпоративного управління в АТ, яке б забезпечило: ефективний захист прав та законних інтересів акціонерів.

Зокрема, в Указі визначено, що ефективний захист прав та законних інтересів акціонерів повинен бути забезпечений через: забезпечення можливості представництва дрібних акціонерів у спостережній раді АТ шляхом запровадження процедури кумулятивного голосування під час формування цієї ради; встановлення особливостей укладання товариством угод, які можуть суттєво вплинути на фінансовий стан товариства, а також недопущення укладання угод, які суперечать інтересам товариства; урегулювання порядку придбання товариством власних акцій, у тому числі визначення випадків обов'язкового викупу товариством у акціонера належних йому акцій товариства за ринковими цінами; забезпечення захисту прав акціонерів та кредиторів товариства в процесі реорганізації товариства; запровадження обов'язкового повідомлення особою про намір придбати контрольний пакет акцій відповідного товариства та визначення порядку такого повідомлення; встановлення адміністративної відповідальності посадових осіб товариства за порушення прав акціонерів [146].

Врегулювання відносин між органами управління АТ з чітким визначенням компетенції кожного з них, у тому числі повинне бути забезпечене через: розширення кола повноважень, що належать до виключної

компетенції загальних зборів акціонерів і не можуть бути передані іншим органам управління; подальше утвердження спостережної ради як органу управління товариством, який представляє та здійснює захист інтересів акціонерів; визначення порядку делегування окремих повноважень загальних зборів акціонерів іншим органам управління [146].

15. Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» від 12 лютого 2007 року № 103/2007. 12 лютого 2007 року Президент України видав Указ «Про заходи щодо посилення захисту прав власності», відповідно до якого доручив КМУ за участі ВСУ й Генеральної прокуратури України проаналізувати факти «рейдерства» та за результатами аналізу, з урахуванням міжнародного досвіду вирішення подібних завдань внести в установленому порядку на розгляд ВРУ проекти НПА, зокрема щодо встановлення кримінальної відповідальності за «рейдерство» [145].

16. Постанова КМУ «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів» від 29 листопада 2006 року № 1673. КМУ зобов'язав НКЦПФР підготувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань організації та ведення ефективної боротьби з «рейдерством» [144].

17. Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 21 лютого 2007 року № 257 [156]. Комісія є постійно діючим дорадчим органом КМУ. У цій постанові викладені основні її завдання, а саме: забезпечення координації дій державних органів з питань посилення протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств; підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств; розроблення комплексу заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Ю.А. Берлач зауважує, що рішення Комісії мають лише рекомендаційний характер. Повноваження даного дорадчого органу не

дозволяють реалізовувати дійсно необхідні функції, що могли б сприяти протидії рейдерству [9, с. 171]. Варто погодитись із названим науковцем та змінити обсяг повноважень, надати Комісії право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно та органи їх управління, надати вказаним рішенням обов'язковий характер та встановити відповідальність за недотримання та невиконання.

18. Постанова КМУ «Про підсумки соціально-економічного розвитку України у 2006 році та основні завдання на 2007 рік» від 21 березня 2007 року № 544 [149]. У цій постанові зазначено необхідність забезпечення реального захисту права приватної власності, недопущення незаконного відчуження приватної власності, ефективної протидії «рейдерству».

19. Постанова Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22 грудня 2006 року № 9 [151]. Хоча ця постанова і не є актом права, а актом, що роз'яснює правила застосування актів права, проте в силу зближення романо-германської та англо-саксонської правових родин, що особливо наглядно проявляється у господарському та господарсько-процесуальному праві, вона може використовуватися суб'єктами господарювання в якості акта права.

Відповідно до пункту 5 цієї постанови, Пленум ВСУ встановив, що при розгляді справ, предметом яких є оскаржене рішення загальних зборів господарського товариства, судам необхідно враховувати, що заборона проводити такі збори порушує право на участь у них та управлінні товариством тих його учасників, які не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, яка полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в позбавленні (порушенні) прав інших осіб. Суд не повинен вживати таких заходів забезпечення позову, які пов'язані із втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (наприклад, забороняти скликати загальні збори товариства, складати список акціонерів, що мають право на участь у них, надавати реєстр акціонерів та приміщення

для проведення зборів, підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо). Накладений на акції арешт не зупиняє та не обмежує інші права учасників товариства, у тому числі право на участь в управлінні останнім, на одержання інформації про його діяльність і дивідендів [151].

20. Рекомендації Президії ВГСУ «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28 грудня 2007 року № 04-5/14. Президія ВГСУ з метою однакового і правильного застосування норм матеріального і процесуального права у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин, дає рекомендації щодо: підвідомчості і підсудності справ; спорів, пов'язаних із реалізацією і захистом корпоративних прав; спорів, пов'язаних з набуттям, передачею та припиненням корпоративних прав; спорів, пов'язаних з визнанням установчих документів господарських товариств повністю або частково недійсними; застосування деяких норм процесуального права при розгляді справи, що виникають з корпоративних відносин; договірного регулювання і застосування іноземного права у корпоративних відносинах та у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин [150].

Ці Рекомендації були практично підтримані постановою Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 року «Про практику застосування розгляду судами корпоративних спорів» [152]. Згідно з Рекомендаціями застосування акціонерних угод допускається тільки у випадках, прямо передбачених актами законодавства України. Постанова Пленуму в принципі дозволяє акціонерам укладати акціонерні угоди, але зазначає, що «відносини між товариством та акціонерами, між акціонерами АТ щодо його діяльності, а також корпоративного управління регулюються виключно законами та іншими нормативно-правовими актами України». Своїми Рекомендаціями ВГСУ заборонив підпорядковувати в угодах відносини між акціонерами і між акціонерами й товариством іноземному законодавству. Інакше така угода відповідно до Рекомендацій, вважатиметься нікчемною згідно зі статтею 228 ЦК України, оскільки, як зазначено в Рекомендаціях, підпорядкування

питань корпоративного управління господарського товариства іноземному праву порушує публічний порядок. Постанова Пленуму підтримала це положення, зазначивши що угода буде вважатись нікчемною в силу статті 10 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року [147]. Крім того, сторони не можуть підпорядковувати вирішення корпоративних спорів, пов'язаних із діяльністю господарських товариств, зареєстрованих в Україні, які впливають із корпоративного управління, міжнародним комерційним арбітражним судам. Ця теза була підтримана Постановою Пленуму. Таким чином, згідно з Рекомендаціями такі договори не підлягають примусовому виконанню на підставі рішення міжнародного комерційного арбітражного суду.

21. Лист-доручення Генеральної прокуратури України на виконання розпорядження Генерального прокурора України від 21 березня 2007 року № 26 з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству». У цьому Листі-дорученні були визначені основні напрямки протидії «рейдерству».

22. Лист-зауваження Генеральної прокуратури України до підпорядкованих прокуратур від 17 вересня 2007 року.

Науковці вказують, що на основі аналізу недоліків при здійсненні прокурорського нагляду за розслідуванням кримінальних справ, порушених за фактами протиправного поглинання та захоплення підприємств, 17 вересня 2007 року Генеральною прокуратурою України до підпорядкованих прокуратур було направлено Лист-зауваження, в якому зазначалося, що всупереч вимогам частини 2 статті 9 КПК України [83], всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, обставини не розслідуються, слідчі дії у справах проводяться несвоєчасно, неякісно, що призводить до втрати доказової інформації [68, с. 154]. Це є однією із причин та умов, що спонукають порушників до нападу на АТ.

23. Комітет ВРУ з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств 17 вересня 2008 року провів комітетські слухання.

Депутати, Перший віце-прем'єр-міністр, керівники МВС, прокуратури України, ВСУ, провідні вчені і спеціалісти, представники громадських організацій розглядали шляхи подолання «рейдерства», а саме: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та Комісія провели комітетські слухання та опублікували матеріали комітетських слухань під назвою: «Шляхи подолання «рейдерства»: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів та виконавців». Зміни і доповнення, внесені до чинного законодавства, позитивно вплинули на ситуацію у країні, значно зменшилась кількість захоплень підприємств у результаті «рейдерських» атак. Проте змін до кримінального законодавства внесено не було [200].

24. Проект Закону України «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» № 3300 від 13 березня 2007 року [135]. 13 березня 2007 року народні депутати зареєстрували в парламенті проект закону «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» (Проект). Відповідно до Проекту, у КК України [82] запропоновано внести значні зміни, які повинні доповнити 4 діючі статті КК України, а також увести додатково статтю 224 «Захоплення підприємства – рейдерство». У проекті також пропонується визначити «рейдерство» як замовлення та/або організацію нападу на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення, що потягли порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, вчинений організованою групою.

Історія виникнення поняття «рейдерства» становить не одне сторіччя. Надавши характеристику етапам розвитку «рейдерства» від зародження і до пошуку нових напрямків і форм, можна зробити висновок про те, що вказане

явище перебуває у безперервному розвитку. За тривалий час існування протиправних посягань на майно та органи управління АТ «рейдери» постійно вдосконалюють способи захоплення.

Провівши аналіз законодавства з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, яке було сформоване органами державної влади впродовж останніх п'ятнадцяти років, можна зробити висновок, що незважаючи на те, що у законодавстві встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, відсутність єдиного визначення поняття «рейдерства» не сприяє охопленню різних аспектів протиправних захоплень та встановленню чітких ознак, які б характеризували дії, що вчиняються при «рейдерській» атаці. За умови чіткого встановлення ознак поняття «рейдерства», зважаючи на конкуренцію вказаних дій у диспозиції статті з іншими нормами КК України, при зазначенні механізмів з реалізації ефективних шляхів протидії протиправному захопленню майна АТ та внесення відповідних змін до законодавства буде можливо сформувати повноцінну систему захисту вітчизняної економіки. Коли будуть на законодавчому рівні встановлені форми і види протиправного захоплення майна та акцій, тоді й ефективною буде протидія протиправним захопленням загалом та забезпечення захисту підприємства уже при перших спробах захоплення.

У законодавстві України містяться прогалини, якими вдало користуються «рейдери» для вчинення протиправних дій. Держава не здатна швидко та ефективно вдосконалювати НПА, які уже прийняті та створювати нові для протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. На нашу думку, для ефективно протидії протиправним посяганням на майно та органи управління АТ необхідно вдосконалити чинне законодавство для усунення прогалин, якими вдало користуються «рейдери».

1.2. Поняття «правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління»

«Рейдерство» є реальною загрозою економіці в цілому, воно посилює напругу в економічному просторі країни. Проблематика протиправного захоплення підприємств в Україні є надзвичайно актуальною, адже ставить під загрозу інтереси як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів господарювання та інвесторів. Питання протидії незаконним поглинанням та силовим захопленням господарських товариств обговорюють на засіданнях круглих столів, конференціях, а також у науковій та публіцистичній літературі.

У нашій державі все частіше трапляються випадки протиправного встановлення контролю над АТ («рейдерства»), незважаючи на внесення змін до КК України у частині встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Вказане визначення поняття у статті 206.2 КК України потребує доопрацювання та уточнення з метою усунення колізій між ним та нормами різних актів господарського законодавства.

На нашу думку, слід визначити що саме варто розуміти під протиправним встановленням контролю над АТ («рейдерством»), запропонувати та внести відповідні доповнення і зміни до законодавства. Визначення поняття повинно надати можливість для встановлення ознак та форм протиправного встановлення контролю. Також повинен бути чітко прописаний перелік дій, які застосовують «рейдери» при протиправному встановленні контролю над АТ. При чітко встановлених ознаках та визначенні поняття «рейдерства» буде можливо сформуванню повноцінну систему захисту вітчизняної економіки. Коли будуть на законодавчому рівні названі можливі форми протиправного захоплення, тоді й ефективною буде

протидія протиправним захопленням загалом та забезпечення захисту підприємства уже при перших спробах такого захоплення [195, с. 1008].

Аналіз різних визначень понять «рейдерства» проводили Н.О. Гуторова, Д.В. Зеркалов, О. Коваль, С.М. Москаленко, В. Самойленко, І.А. Селіванова, А.В. Смітюх, І. Швайка, О.Ю. Шустік та інші вітчизняні і російські економісти та юристи. Проте, незважаючи на наявність наукових робіт єдине поняття досліджуваного явища у науці відсутнє. Усі твердження науковців необхідно взяти до уваги та узагальнити для внесення необхідних змін до законодавства, а саме для визначення поняття «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», яке міститься у статті 206.2 КК України.

Поняття «господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління» складається з кількох слів, що ускладнює завдання. Тому спочатку необхідно дослідити походження та тлумачення кожного зі складових. Після цього можна буде поєднати ключові складові в єдине загальне поняття, яке буде доктринальним. Визначити досліджувані поняття можна на основі розгляду довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також положень НПА.

Слово «захист» означає – заступництво, охорона, підтримка. Захист прав власності – заходи, направлені на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника [24, с. 432]; різні речі, предмети, охороняючі, відгороджуючі; оборона, охорона; заступництво [177, с. 691].

О.В. Титова визначає захист майнових інтересів учасників як введення в дію системи правових заходів, спрямованих на запобігання, ослаблення та усунення несприятливих наслідків для таких інтересів [174, с. 7].

На нашу думку, найбільш вдалою категорією, що характеризує захист, є охорона певних інтересів, відносин, майна. Охорона може забезпечуватися різними способами. У сфері господарювання такими способами є засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання. За їх

посередництва держава може запобігати порушенням або мінімізувати їх шкідливий вплив на АТ та акціонерів. При цьому перше виглядає пріоритетним, оскільки дозволяє попередити порушення або і взагалі унеможливити діяльність на ринку неякісних суб'єктів (наприклад, завдяки застосуванню процедури ліцензування на ринку освітніх послуг залишаються працювати дійсно якісні університети, академії та інститути, а ті навчальні заклади, які лише мають такі назви, не допускаються на ринок [54, с. 168]). Так само завдяки ліцензуванню можуть бути не допущені на ринок цінних паперів фірми, що планували здійснювати «рейдерські напади» або інші протизаконні операції на ньому.

У статті 24 ЗУ «Про ГТ» визначено АТ як товариство, що має статутний (складений) капітал, розділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості, і яке несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства [136].

Також визначення поняття «АТ» міститься у ЦК України [207], ГК України [45] та ЗУ «Про АТ» [124]. У статті 152 ЦК України та статті 3 ЗУ «Про АТ» визначено АТ як господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

Слово «посягання» означає дію за значенням дієслова «посягати». Дієслово «посягати» означає – намагатися захопити, привласнити що-небудь; зазіхати. // намагатися завдати якоїсь шкоди кому-небудь [24, с. 1086].

Слово «майно» необхідно розуміти за значенням дієслова «мати». Дієслово «мати» означає – володіти [62, с. 414]; «майно» означає – речі, які комусь належать за правом власності [24, с. 432].

У Великому юридичному словнику наведено наступне визначення поняття «майно» – 1) сукупність речей і матеріальних цінностей, які є перш за все у власності особи (фізичної чи юридичної), держави або муніципальної освіти, або належить організації на праві господарського відання або оперативного управління. До складу майна входять також гроші та цінні

папери; 2) сукупність речей та майнових прав на отримання речей чи матеріального заохочення від інших осіб (актив); 3) сукупність речей, майнових прав та обов'язків, які характеризують майновий стан їх носія (актив і пасив) [15, с. 200].

В Українському радянському енциклопедичному словнику слово «майно» в праві означає – матеріальні блага, які є об'єктом права. Під терміном розуміється не тільки речі і гроші, які належать особі, але і сукупність майнових прав і обов'язків [198, с. 681].

У статті 139 ГК України визначено майно як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [45].

Визначення поняття «органів управління» міститься у ЗУ «Про ГТ» [136]. Зокрема у статті 23 визначено, що управління товариством здійснюють його органи, склад і порядок обрання (призначення) яких здійснюється відповідно до виду товариства. Посадовими особами органів управління товариства визнаються голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії, а у товариствах, де створена наглядова рада товариства, – голова та члени наглядової ради товариства.

Останнім часом все частіше доводиться зустрічати у науковій літературі думку про необхідність вибудовування сучасної ефективної системи державного регулювання господарської діяльності. Ринковий характер господарських взаємовідносин змушує замислитися над вибором найбільш адекватних засобів державного регулювання та впливу на сфери пересічення інтересів учасників державного, комунального та приватного секторів економіки України [199]. Також необхідно розробити відповідну систему захисту від протиправних «рейдерських» посягань на державний, комунальний та приватний сектор економіки України. Такий захист має здійснюватися на основі застосування механізмів господарського управління,

яке О.П. Віхров справедливо визначає як діяльність, цілеспрямовану на організацію та створення умов ефективного господарювання відповідно до вимог правового господарського порядку, що здійснюється на всіх рівнях національної економічної системи органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [26, с. 12]. Однією із центральних груп у середовищі суб'єктів господарювання є група АТ, які найчастіше потребують виконання державних гарантій та державного захисту. І саме акціонери, які часто самі не є суб'єктами господарювання, здійснюють організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності стосовно АТ.

Отже, за допомогою аналізу складових, наданих у довідковій, науковій літературі та НПА досліджуване поняття «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління» можна визначити як здійснення охорони АТ засобами регулюючого впливу, встановленими у господарському законодавстві, спрямованими на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника-акціонера від захоплення та привласнення майна, яке належить на праві власності чи на іншому речовому праві, та на захист органів і їх посадових осіб, які здійснюють управління товариством – голови і членів виконавчого органу, ревізійної комісії, наглядової ради товариства

В економічній, періодичній, деколи в юридичній літературі та на практиці посягання на майно та органи управління АТ називають «рейдерством». Термін «рейдерство» походить від англійського «рейдер» (raider) – «військовий корабель, що виконує самостійні завдання з метою знищення морських транспортних засобів» [167, с. 490]. Слово «raid» з англійської перекладається як напад, набіг, облава, відповідно «raider» – нападник, грабіжник. Як явище, «рейдерство» в Україні виникло пізніше, ніж

в Європі і навіть РФ. У нас воно обумовлено наступними обставинами: набуттям в Україні власністю реального економічного значення та завершенням її розподілу офіційно шляхом приватизації.

Депутат ВРУ V скликання О.Ю. Шустік визначає «рейдерство» або «так звані агресивні поглинання» як «захоплення контролю над суб'єктами господарювання з використанням незаконних методів, що супроводжуються масовими порушеннями прав і законних інтересів акціонерів». Отже, незаконне поглинання це і є захоплення, тобто – «рейдерство» [216, с. 9].

З цією думкою можна частково не погодитися, оскільки при «рейдерстві» не обов'язково використовувати лише незаконні методи. Законні та незаконні способи встановлення контролю над підприємством можуть використовуватися у комплексі.

І.А. Селіванова розуміє термін «недружнє поглинання» як синонім терміна «загарбання», оскільки виділяє два можливих шляхи отримання корпоративного контролю: добровільне відчуження (так зване дружнє поглинання) і загарбання (так зване недружнє поглинання). При цьому авторка зауважує, що терміни «дружнє» і «недружнє поглинання» застосовуються у вітчизняній літературі зовсім в іншому сенсі, ніж за кордоном. В Україні під «недружнім поглинанням» мають на увазі ситуацію, коли власника контрольного пакету акцій різними методами змушують продати його пакет або взагалі встановлюють контроль над підприємством силою. Отже, з точки зору І.А. Селіванової, в Україні недружні поглинання фактично здійснюються як загарбання [164, с. 35].

Із поглядами названого вченого-господарника можна погодитися у тому, що справді за кордоном терміни «дружнє» і «недружнє поглинання» врегульовані в законодавстві, тому там розрізняють такі види встановлення контролю над підприємством. Незважаючи на те, що у нашій державі у КК України у статті 206.2 встановлена відповідальність за «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», проте у законодавстві відсутнє визначення поняття «рейдерство» та чітко не

встановлені його види. Отож не варто розрізняти чи є поглинання «дружнім» чи ні.

Вітчизняний вчений Д.В. Зеркалов розуміє під «рейдерством» процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного конфлікту. «Рейдерське» захоплення дійсно потребує значних інтелектуальних, грошових, владних, а також людських ресурсів, що повинні бути об'єднані у чітку спеціально створену систему. Потрібно також зосередити увагу на протиправній спрямованості такого захоплення, адже метою «рейдерської» атаки може бути не лише власність фірми, а і право власності на цю юридичну особу [67, с. 34]. Хоча з точки зору українського господарського права суб'єкт господарювання тому і є суб'єктом, а не сукупністю майна чи фіктивною особистістю – юридичною особою, що він не може бути об'єктом купівлі-продажу. Виходячи із українського законодавства ціллю рейдера буде встановлення контролю над усім пакетом акцій атакованого підприємства. Проте в цілому з такими поглядами науковця варто погодитися, оскільки під посяганням на майно та органи управління АТ («рейдерством») слід розуміти саме процес захоплення і встановлення контролю протизаконними способами. Відповідно до цього потрібно встановити відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу. При цьому потрібно також визначити мету «рейдерської» атаки.

С.М. Москаленко вважає, що «рейдерство» можна визначити як інструмент захоплення, який включає в себе комплекс юридичних, психологічних, економічних, військово-спортивних методик та технологій [96, с. 117]. Можна погодитися із С.М. Москаленком, бо насправді ці усі методики застосовують у сукупності при захопленні АТ.

Як зазначає В. Самойленко, цей термін має широке, економічне значення, відмінне від формально-юридичних форм реорганізації юридичних осіб згідно зі статтями 104-107 ЦК України: це досягнення особою або групою осіб, що діють спільно (поглиначами), корпоративного контролю над

підприємством (ціллю) у вигляді пакету акцій або частки статутного капіталу цілі, що забезпечує такий контроль. Кінцевою метою поглинання є опосередковане право розпоряджатися активами цілі в інтересах поглинача [163, с. 29]. Із В. Самойленко також можна в цілому погодитися, оскільки під терміном «рейдерство» справді потрібно розуміти не форми реорганізації суб'єктів господарювання, а отримання корпоративного контролю над підприємством. Також варто підкреслити, що цей контроль є протиправно встановленим шляхом застосування комплексу протизаконних дій.

Під корпоративним контролем нами розуміється здатність впливати на справи товариства через використання корпоративних прав, у першу чергу – права на участь в управлінні справами товариства. Отже, термін «поглинання» є нейтральним: поглинання не є обов'язково незаконним.

Так, наприклад, О. Коваль використовує для позначення «рейдерських» практик термін «жорстке поглинання», об'єднуючи, фактично, всі види корпоративного «рейдерства». Науковець також зазначає, що жорсткі поглинання можна розглядати як засіб розширення бізнесу: якщо на початку 90-х років необхідні активи, як правило, придбавалися в процесі приватизації державного майна, то на цьому етапі перевага надається іншим методам, суть яких полягає у перерозподілі власності шляхом добровільного або примусового приєднання активів інших підприємств [74, с. 1].

Можна погодитися з А.В. Смітюхом, який вважає, що термін «рейдерство» є настільки широко вживаним і популярним, що досліджуючи певні практики у сфері поглинань та загарбань, слід не уникати цього поняття, а навпаки, чітко визначати, чи є така практика «рейдерською». Науковець слушно вважає, що «напад на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення» є лише етапом, складовою протизаконного загарбання [168, с. 95].

І. Швайка стверджує, що загальносвітове поняття «рейдерства» за можливості суперечок щодо моральності, є законним за змістом, однак, українська та російська практика протиправного захоплення підприємств

надали йому дещо іншого змісту: «рейдерами» зазвичай стали називати людей, які маючи у своєму розпорядженні мінімум акцій товариства, навіть одну-дві, за допомогою формально правильних документів фактично захоплюють підприємство, миттєво продають його цінне майно (частіше за все нерухомість у привабливих районах) і так само раптово зникають [214, с. 20]. З цим автором можна не погодитися, оскільки «рейдерство» не є законним за змістом. При «рейдерстві» можуть бути використані як законні, так і незаконні способи встановлення контролю над підприємством. А швидкий продаж ліквідного майна може бути ефективним саме для «рейдерів - одноденок», які вчинили відвертий і неприхований злочин, а тому намагаються швидко припинити будь-яку діяльність і переховатися.

Н.О. Гуторова підкреслює, що термін «рейдерство» використовується «для позначення фактів протиправного захоплення підприємств» [49, с. 6]. Погоджуємося з такою думкою, оскільки при визначенні поняття «рейдерство» доцільно використовувати термін «протиправне захоплення підприємств». З іншого боку, слово «протиправне» тут може бути зайвим, оскільки слово «захоплення» навряд чи може застосовуватися по відношенню до правомірного явища чи процесу.

На нашу думку, найбільш вдалим є проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» від 13 березня 2007 року № 3300, внесений, народними депутатами України V скликання, який визначає наступне його поняття – це замовлення та (або) організація нападу на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення, що потягли порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, вчинений організованою групою.

Поняття «рейдерства» не є новим для нашої держави. Історія його появи і подальшого розвитку показує, що проблема «рейдерства» виникла уже досить давно, але в нашій країні відсутня нормативна база для боротьби

з цим явищем на високому законодавчому рівні. Науковцями підготовлено значну кількість робіт, в яких надається розуміння поняття «рейдерства» у теорії. Усі напрацювання науковців, на нашу думку, потрібно об'єднати і внести зміни та доповнення у законодавство та надати визначення поняття «рейдерство», яке б включало різні аспекти протиправних поглинань підприємств. При чітко встановлених ознаках «рейдерства» та внесенні необхідних змін у законодавство для встановлення ефективних механізмів протидії протиправному поглинанню, буде можливо сформувати повноцінну систему захисту АТ.

Поняття «протиправне встановлення контролю над АТ («рейдерство») є достатньо широким поняттям. Незважаючи на те, що у КК України наявне визначення поняття «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», яке міститься у статті 206.2 КК України, у цьому ж Кодексі наявні й інші статті, за допомогою яких можна кваліфікувати протиправні дії, які вчиняють «рейдери» при захопленні АТ. Зокрема, встановлено кримінальну відповідальність за шахрайство, вимагання, зловживання службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, підробку документів, підкуп, доведення до банкрутства, службове підроблення, протидію законній господарській діяльності, самоправство, погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження, порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що є складовими «рейдерства» [82]. Чітке визначення єдиного складу злочину повинно спростити процес боротьби із ним. Єдиною перешкодою до цього може бути комплексність самого діяння.

У зв'язку із цим, складно буде однозначно прописати санкцію за його скоєння. Тому, можливо, спочатку слід визначення досліджуваного поняття закріпити у спеціальному законодавстві, а пізніше вирішувати питання про його закріплення у КК України та КпАП України.

Провівши аналіз довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також НПА, можна дати наступне доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою його захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпоряджання майном з використанням погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкуп; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що порушують права і законні інтереси акціонерів та завдають їм економічного та інших видів збитків.

У даному підрозділі на основі аналізу НПА та поглядів вітчизняних і російських економістів та юристів було надано визначення поняттю «протиправного встановлення контролю над АТ» («рейдерства»). Пропонуємо внести поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній нами редакції до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України.

Крім цього, вважаємо важливою пропозицію щодо встановлення і застосування заходів відповідальності уже за саму організацію «рейдерського» нападу; у визначенні поняття пропонується визначити і прописати кримінально-карані діяння, які використовують порушниками при протиправному встановленні контролю над АТ.

Мінімізація протиправного встановлення контролю над АТ можлива шляхом активізації наукового дослідження цієї проблеми та окреслення організаційно-правових аспектів подолання протиправного захоплення підприємств. Наукові дослідження з цього питання мають галузевий характер без визначення конкретних шляхів його подолання, визначення відповідальності. Отже, законодавцям та науковцям потрібно: 1. визначити дії, які застосовують «рейдери» при протиправному захопленні майна АТ або встановлення контролю над його органами управління та закріпити їх у законодавстві; 2. сформулювати визначення, яке б охоплювало різні аспекти протиправних захоплень та чітко визначити його ознаки; 3. прописати у законодавстві відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу.

1.3. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління у зарубіжних країнах

У будь-якій розвиненій країні «рейдерство» є невід'ємним елементом економіки. «Рейдери» захоплюють підприємство, змінюють його керівництво, що працює неефективно, і таким чином сприяють економічному розвитку. Вони є свого роду «санітарами економіки». Але не завжди вони діють у межах чинного корпоративного законодавства. Слід зауважити, що у більшості випадків вони використовують для своєї діяльності незаконні методи для посягання на майно та органи управління АТ. Кожна країна має

свої особливості у забезпеченні власної безпеки. Враховуючи недостатньо вдосконалену нормативно-правову базу в Україні з питань забезпечення безпеки підприємств, варто звернутися до вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері протидії «рейдерським» захопленням. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду варто проводити на прикладі країн, де недружні злиття та поглинання набули широкого розповсюдження ще в середині ХХ століття. Розглянемо законодавчі акти, які регулюють процеси злиття та поглинання у зарубіжних країнах.

Дослідженню досвіду зарубіжних країн у протидії протиправному встановленню контролю над АТ («рейдерству») приділяли увагу вітчизняні вчені, які називали різні способи захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління у зарубіжних країнах. На нашу думку, варто розглянути усі способи захисту АТ, які наводяться у наукових працях, та провести їх аналіз на предмет можливого використання в Україні.

Аналіз досвіду зарубіжних країн у протидії посяганням на майно та органи управління АТ («рейдерству») варто провести на основі законодавства Великої Британії, США, Австралії та РФ із порівнянням НПА названих країн із законодавством України, зокрема ЗУ «Про АТ» [124].

У Великій Британії злиття та поглинання регулюють за допомогою Companies Act (Акт про компанії), останню редакцію якого прийняли у 2006 році. Закон визначає рішення, які приймаються спеціальною резолюцією (не менше 75 %). До них відносять: зміну статуту компанії (секція 21 Акту про компанії); зміну найменування компанії (секція 77 Акту про компанії); перереєстрацію публічної компанії в приватну і навпаки (секції 90, 97 Акту про компанії); перетворення компанії з необмеженою відповідальністю в компанію з обмеженою відповідальністю (секція 105 Акту про компанії); відмову від застосування переважного права акціонерів на придбання акцій (секції 569-571 Акту про компанії); зменшення капіталу компанії (секції 626, 641 Акту про компанії); позаринкове придбання компанією власних акцій (секція 694 Акту про компанії); виплати з капіталу

для погашення або придбання власних акцій (секції 713, 716 Акту про компанії). Зміну прав утримувачів певного класу акцій приймають теж спеціальною резолюцією на загальних зборах акціонерів даного класу або їх письмовою резолюцією трьома чвертями всіх існуючих голосів (секція 630 Акту про компанії) [224]. Якщо таке рішення буде визнано несправедливим, то власники 15 % акцій даного класу можуть звернутися до суду з позовом про анулювання зміни права. Також у статуті можуть міститися положення про рішення щодо інших питань, які потребують спеціальної резолюції. В Україні у частині 2 статті 33 ЗУ «Про АТ» теж прописано перелік питань, які вирішуються виключно на загальних зборах. У Великій Британії відповідно до статті 907 Акту про компанії, при злитті публічних компаній, а також при поглинанні публічною компанією іншої компанії, потрібне схвалення власників 75 % акцій кожного класу кожної компанії.

У законодавстві України, зокрема у статтях 80 та 83 ЗУ «Про АТ» теж прописані схожі норми із нормами Акту про компанії, відповідно до яких рішення про припинення товариства шляхом злиття, про створення комісії з припинення товариства, а також про обрання персонального складу комісії з припинення приймається загальними зборами (zareєстровані для участі у зборах акціонери, які сукупно є власниками не менш як 60 % голосуючих акцій) кожного АТ, що бере участь у злитті. Важливо, що у Законах прописаний кворум для прийняття рішення про злиття публічних компаній та поглинання однією публічною компанією іншої компанії. При цьому забезпечуються права дрібних акціонерів, а саме рівні права усіх акціонерів на прийняття рішення про злиття та поглинання публічних компаній.

Згідно із секцією 942 Акту про компанії, «фундаментальні» операції (пов'язані зі зміною контролю в компанії) з акціями публічних компаній регулює і контролює особливий орган (Panel on Takeovers and Mergers). Цей орган існує у Великій Британії з 1968 року. Ним приймаються рішення з більшості питань, пов'язаних із «фундаментальними» операціями, зокрема, якщо міноритарні акціонери не задоволені умовами проведення такої

операції. Такі рішення переглядає лише спеціальний апеляційний орган (Takeover Appeal Board), компетенцію якого визначено статтею 951 Акту про компанії. Якщо його компетенції недостатньо для вирішення певного спору або сторони не погоджуються, то спір розглядають у судовому порядку.

Характерною особливістю законодавчого регулювання злиття та поглинання у Великій Британії є максимальна публічність угоди, що дає змогу забезпечити захист інтересів як кожного акціонера, так і всього підприємства. Вся процедура злиття компаній має бути викладена у письмовому документі, який повинен містити всі необхідні для укладення угоди відомості (назву компанії, інформацію про структурний склад її акцій, умови перерозподілу власності після здійснення процедури злиття та поглинання, подальший розподіл відповідальності та прибутку компаній, ціна, що пропонується компанії, яка поглинається). Генеральний директор та відповідний експерт на загальних зборах акціонерів доповідають про необхідність та корисність проведення злиття. Відповідно до Акту про компанії, доповідь повинна бути належно обґрунтована з посиланням на бухгалтерську звітність, показники господарської діяльності підприємств. Схему злиття та поглинання (scheme) затверджують на загальних зборах акціонерів. Реєстратор перевіряє всі необхідні документи, зокрема документ, що визначає процедуру злиття, обґрунтування генерального директора й експерта щодо необхідності та можливості злиття, бухгалтерську звітність обох компаній за останні три роки. Після видання Реєстратором офіційного дозволу можна затверджувати новий Статут підприємства.

У законодавстві України, зокрема у статті 65 ЗУ «Про АТ» зазначено, що у пропозиції акціонерам про придбання належних їм акцій мають міститися усі дані про особу, яка придбала контрольний пакет акцій товариства. При цьому Наглядова рада кожного АТ, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, повинна підготувати для акціонерів пояснення до умов договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення). У поясненні повинно міститися економічне

обґрунтування доцільності злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення, перелік методів, що застосовувалися для оцінки вартості майна АТ та обчислення коефіцієнта конвертації акцій та інших цінних паперів АТ, на що вказує норма статті 81 ЗУ «Про АТ» [124].

Як зазначає А. Кіреєв, у Великій Британії імовірність поглинання не залежить від фінансового стану компанії та ефективності управління нею. Для економіки Великої Британії нехарактерна участь у протиправних поглинаннях спеціалізованих компаній, що займаються перерозподілом активів усупереч інтересам і правам інших суб'єктів економіки [72, с. 141].

Законодавство Великої Британії про компанії захищає інтереси акціонерів шляхом вимоги прийняття рішень спеціальною резолюцією (кваліфікованою більшістю голосів). Відповідно до вимог Sixth Council Directive, оферент, що придбав за наслідками публічної пропозиції не менше 90 % акцій, повинен примусово викупити і решту акцій за тією ж ціною. Якщо ж за наслідками пропозиції оферент отримав контроль над 90 % всіх акцій компанії, міноритарні акціонери, що залишилися, зобов'язані продати свої акції оференту [229].

Аналіз законодавства Великої Британії, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ, дозволяє запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». Зокрема, на нашу думку, потрібно збільшити кворум загальних зборів АТ, необхідний для прийняття рішення, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах отримують схвалення трьох четвертих голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Відповідно, якщо три четвертих голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій не підтримають ухвалення даного рішення, то рішення прийнято не буде. Ця норма буде спрямована на захист акціонерів від прийняття рішень не на їх користь та ухвалення їх простою більшістю голосів акціонерів, які

зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій.

У зв'язку з цим частину 3 статті 42 ЗУ «Про АТ» необхідно викласти у такій редакції:

«Рішення загальних зборів АТ з питання, винесеного на голосування, приймається трьома четвертими голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом».

Також, на нашу думку, потрібно зазначити, що ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду. Дана норма захистить права та інтереси акціонерів при обов'язковому викупі АТ належних їм акцій та не дозволить купувати акції за нижчими цінами, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду.

У зв'язку з цим частину 4 статті 65 ЗУ «Про АТ» викласти у наступній редакції:

«Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду».

Частину 1 статті 69 ЗУ «Про АТ» слід викласти у наступній редакції:

«Ціна викупу акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду».

Наступною країною, корпоративне законодавство якої слід проаналізувати з метою виявлення ефективних норм у корпоративному законодавстві, є США. Їх позитивний досвід у протидії посяганням на майно та органи управління АТ є достатньо великим. У США кожен штат має своє власне корпоративне законодавство. Розглянемо лише законодавство штату Делавер, як одне з найбільш розвинених та ліберальних до підприємців. У Делавері зареєстровано 50 % всіх публічних корпорацій США. С. Будилін зазначає, що аналіз положень акціонерного права штату Делавер особливо важливий для аналізу акціонерного законодавства США в цілому, оскільки корпоративне право Делаверу застосовують також в інших штатах [16].

Діяльність корпорацій Делавера регулюється Delaware Code (Кодексом Делавера) [226]. Розглядатимемо тільки норми про корпорації з акціями (stock corporation). Основним засновницьким документом корпорації є її сертифікат інкорпорації (certificate of incorporation). Це аналог засновницького договору. Якщо директори корпорацій у США неналежно виконують свої обов'язки, то акціонер має право на подання похідного позову від імені корпорації. Р. Кравченко вказує, що такий акціонер повинен під час подачі позову бути власником акцій, а не придбавати свої акції пізніше [79, с. 22]. Варто зазначити, що схожа норма також міститься у секції 42 Акту про компанії.

Відповідно до секції 214 Кодексу Делавера, кожній акції відповідає один голос, якщо інше не передбачено сертифікатом інкорпорації. У сертифікаті інкорпорації може бути передбачена можливість кумулятивного голосування при виборах директорів. Механізм кумулятивного голосування був вперше введений в корпоративне право у США (штат Іллінойс, 1870 рік). Відповідно до секції 216 Кодексу Делавера, акціонери вирішують питання більшістю голосів від присутніх на зборах і таких, що мають право голосу, за винятком виборів директорів, які здійснюються відносною більшістю голосів (plurality), якщо інше не передбачене сертифікатом інкорпорації або статутом. Закон не містить вимоги щодо прийняття рішення кваліфікованою більшістю голосів. Така вимога може бути передбачена засновницькими документами. Відповідно до секцій 271, 275 Кодексу Делавера, при відчуженні або здачі в оренду активів корпорації, рада директорів повинна отримати схвалення власників більшості випущених голосуючих акцій. Така процедура діє і при розпуску компанії за пропозицією ради директорів. Відповідно до секції 251 Кодексу Делавера, операції злиття і поглинання за рішенням директорів також повинні отримати схвалення власників більшості від випущених акцій на зборах акціонерів кожної корпорації. При злитті та поглинанні може відбуватися викуп акцій міноритарного акціонера за грошові кошти або цінні папери. Акціонери, які не згодні з умовами

проведення операції, мають право на викуп їх акцій за справедливою вартістю (fair value), яка визначається судом (appraisal right) [223].

У законодавстві України, зокрема у частині 2 статті 70 ЗУ «Про АТ», містяться схожі норми: якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом значного правочину, перевищує 25 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності АТ, рішення про вчинення такого правочину приймається загальними зборами за поданням наглядової ради. А відповідно до частини 1 статті 80 вказаного Закону, злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення АТ здійснюються за рішенням загальних зборів.

Суди Делавера у США виконують правозастосовну та разом з органами представницької влади – правотворчу функцію. Суди сформулювали важливі принципи захисту міноритаріїв при примусовому викупі їх акцій (freeze-out) [227]. Стосовно «звичайного» поглинання (за статтею 251 Закону «Про корпорації») Верховний Суд Делавера у 1983 році сформулював стандарт «контролю на повну справедливість» (entire fairness review) (Weinberger v. UOP, Inc., 457 A.2d 701 (Del 1983) [231]. Зокрема, директори повинні довести суду, що рішення було ухвалене по відношенню до дрібних акціонерів справедливо, з дотриманням процедури (fair dealing) та ціна, яку вони затвердили, також є справедливою (fair price).

Корпорація, що поглинається, для забезпечення «справедливої процедури» створює спеціальний комітет незалежних директорів, які проводять з мажоритарними акціонерами перемови про умови поглинання. Якщо операція злиття не пройшла судової перевірки на «повну справедливість», то суд обирає міру відповідальності (від грошової компенсації міноритарним акціонерам до визнання операції повністю недійсною). Відповідно до секції 262 Кодексу Делавера, єдиним засобом судового захисту, який можуть отримати акціонери, що заперечують проти «спрощеного» поглинання, є судова оцінка вартості їх акцій.

У США у 1968 році було прийнято Williams Act (Акт Вільямса), в якому встановлено вимоги до відкритих тендерних пропозицій (tenderoffers)

на поглинання публічних компаній. Сторона, яка здійснює відкриту тендерну пропозицію, повинна подати заяву до Комісії з цінних паперів і бірж США та компанії, що поглинається (target company). У заяві повинні міститися відомості про: умови тендерної пропозиції; характеристику сторони, що звертається з тендерною пропозицією; джерело готівкових коштів; плани щодо компанії, яку поглинають (target company). Протягом 10 днів особи або компанії, які купують більше 5 % акцій, повинні надати таку ж інформацію. У Акті Вільямса встановлено мінімальний період для розгляду пропозицій – 20 днів, а акціонери підприємства, відносно якого зроблено тендерну пропозицію, протягом 15 днів можуть змінити своє рішення [232].

У законодавстві України містяться схожі норми про публічну безвідкличну пропозицію (оферту) (зокрема у статтях 64 та 65 ЗУ «Про АТ») [124]. На нашу думку, вказані норми законодавства сприяють захисту прав акціонерів АТ, оскільки процедура подання публічної безвідкличної пропозиції є «прозорою». Зокрема, НКЦПФР та кожна біржа, на якій товариство пройшло процедуру лістингу, можуть здійснити перевірку наявності підстав для подання вказаної пропозиції. Варто зазначити, що обов'язок опублікування пропозиції в офіційному друкованому органі сприяє винесенню пропозиції на широкий загал. Таким чином, «рейдери» не будуть мати можливості приховати незаконні аспекти захоплення АТ. Вказані норми унеможливають «рейдерам» здійснити протиправне заволодіння акціями АТ.

Законодавством США визначено, що акціонер має право на похідний позов від імені корпорації. У разі «звичайного» поглинання для здійснення операції у США потрібне схвалення акціонерів і директорів корпорації, що поглинається. У разі «спрощеного» поглинання (дочірніх компаній на 90 % корпорацій) таке схвалення не потрібне, рішення ухвалюється лише директорами материнської компанії. В обох випадках міноритарний акціонер має право на судову оцінку «справедливої вартості» акцій, які у нього викупувають. Таким чином, закон захищає права дрібних акціонерів. Значну роль в захисті акціонерів відіграють суди. Суди встановлюють певні вимоги

до процедури примусового викупу акцій. У разі «звичайного» поглинання проводиться судовий контроль на «повну справедливість» операції, тобто на «справедливу процедуру» і «справедливу ціну». Для забезпечення «справедливої процедури» операція схвалюється комітетом незалежних директорів. Міноритарний акціонер, у свою чергу, має право на судову оцінку «справедливої вартості» своїх акцій та на продаж їх саме за цією вартістю. Також законодавство штату Делавер містить велику кількість пільг і привілеїв для корпоративних суб'єктів і передбачає спрощений у порівнянні із класичним порядок утворення корпоративних суб'єктів [16].

Провівши аналіз основного у законодавстві США акту про утворення і діяльність корпорацій у формі АТ, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ та врахувавши позитивний досвід, варто запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». На нашу думку, потрібно вказати на право акціонерів звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій. Таке право акціонери мають, проте спеціальне додаткове нагадування виконуватиме роль попередження для мажоритарних акціонерів та інших осіб.

У зв'язку з цим статтю 69 ЗУ «Про АТ» доцільно доповнити частиною 4 наступного змісту:

«Акціонери вправі звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій».

Наступною країною, досвід регулювання захисту акціонерних прав якої заслуговує на увагу, є Австралія. Її позитивний досвід у протидії посяганням на майно та органи управління АТ є значним та ефективним. Для його розуміння слід спочатку нагадати, що в Україні діє Комісія, яка є дорадчим органом і не має достаньої компетенції для протидії посяганням на майно та органи управління АТ. У кожному АТ створено наглядову раду, яка здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, контролює та регулює діяльність виконавчого органу АТ. В Австралії діє Експертна група Австралії з питань поглинання (The Takeovers Panel). Вона здійснює

контроль та нагляд у сфері злиттів та поглинань підприємств, а також урегулює суперечності між учасниками, які виникають у процесі проведення цих операцій. Спір має бути розглянуто протягом одного місяця. Експертна група Австралії з питань поглинання у своїй діяльності керується Актом про корпорації (Corporation Act) [225] та Актом (законом) Австралії про комісію з цінних паперів та інвестицій (Australian Securities and Investments Commission Act) [222]. Експертна група Австралії з питань поглинання аналізує положення угоди про реструктуризацію та видає дозвіл на реорганізацію підприємства, видає розпорядження з метою захисту прав осіб при злитті чи поглинанні з метою забезпечення дотримання їхніх прав. Експертна група Австралії з питань поглинання керується спеціальною системою принципів – «Eggleston principles», названих на честь Річарда Іглстона – керівника парламентського комітету, який запропонував імплементувати ці ідеї до норм законодавства ще в 1969 році. Систему принципів сформовано у вигляді системи вимог стосовно захисту інтересів міноритарних акціонерів і підприємства при здійсненні злиттів чи поглинань [228]. Експертна група Австралії з питань поглинання видає нормативні документи та публікує їх на офіційному веб-сайті. Варто зазначити, що маючи повноваження видавати нормативні документи та здійснювати контроль за їх виконанням, Експертна група Австралії з питань поглинання таким чином контролює процеси злиття і поглинання [8, с. 265-266].

Перекладаючи досвід Австралії у сфері злиттів та поглинань підприємств на Україну, необхідно додатково дослідити статус Комісії в Україні на предмет розширення її функцій, оскільки ця комісія є лише дорадчим органом, що постійно діє при КМУ. Вона може одержувати від органів державної влади інформацію, а також вносити на розгляд КМУ пропозиції з питань, що належать до її компетенції. Також пропонується наділити Комісію повноваженнями стосовно здійснення правотворчості, контролю та правозастосування [8, с. 265-266].

Врахувавши позитивний досвід Австралії у протидії посяганням на майно та органи управління АТ, варто запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». На нашу думку, потрібно надати наглядовій раді повноваження для здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів. Збільшення обсягу повноважень наглядової ради необхідне для того, щоб здійснювати контроль за рішеннями загальних зборів, зокрема чи дотримана процедура прийняття рішення, чи дане рішення не суперечить правам та інтересам акціонерів.

У зв'язку з цим частину 2 статті 52 ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити пунктом 24 наступного змісту: «Здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів АТ».

Наступною країною, досвід якої заслуговує на увагу, є РФ. Її позитивний досвід у протидії посяганням на майно та органи управління АТ також є достатньо великим. Базовий принцип, який покладається в основу корпоративного законодавства як РФ, так і більшості інших зарубіжних країн, полягає в тому, що кожна проста акція АТ (компанії, корпорації, товариства чи холдинга) надає її власникові однаковий обсяг прав. Здавалося б, такий пропорційний розподіл прав між акціонерами абсолютно логічний і не викликає сумнівів у справедливості.

У РФ основним нормативним актом, який регулює відносини акціонерів в АТ, є Закон РФ. Слід звернути увагу на розділ XI.1 «Придбання більше 30 % акцій відкритого товариства», введений в Закон у 2006 році. Розділ, зокрема, вводить поняття «добровільної пропозиції» (стаття 84.1 Закону РФ) і «обов'язкової пропозиції» (стаття 84.2 Закону РФ) про купівлю акцій АТ (мається на увазі публічна оферта про їх придбання) [102].

Російський вчений В. Залеський наголошує на тому, що в Законі РФ йдеться про добровільну пропозицію з боку особи, що виражає намір придбати акції; воля покупця не може формуватися під впливом обману, насильства, погрози [65, с. 33]. Якщо хтось придбав в результаті такої добровільної або обов'язкової пропозиції більше 95 % акцій товариства, то

він зобов'язаний викупити і решту акцій, якщо цього зажадають їх власники (стаття 84.7 Закону РФ). Ціна також визначається за наслідками публічних торгів або оцінювачем. При цьому вона повинна бути не менше ціни реалізованої добровільної або обов'язкової пропозиції, а також не менше ціни придбання акцій, здійсненого вже після реалізації пропозиції (якщо воно мало місце) (пункт 6 статті 84.7 Закону РФ). Мажоритарій, що викупив більше 95 % голосуючих акцій товариства, отримує право викупити акції, що залишилися, за своїм бажанням (стаття 84.8 Закону РФ). Ціна визначається незалежним оцінювачем, але повинна бути не менше ціни реалізованої добровільної або обов'язкової пропозиції, а також не менше ціни будь-якого придбання акцій, після реалізації пропозиції [102].

За українським законодавством, зокрема за статтею 64 ЗУ «Про АТ», особа повинна надіслати до товариства письмове повідомлення про намір придбати 10 % і більше простих акцій товариства (значний пакет акцій) та оприлюднити його. Відповідно до статті 65 ЗУ «Про АТ», особа, яка придбала контрольний пакет акцій АТ, протягом 20 днів з дати придбання зобов'язана запропонувати акціонерам придбати у них прості акції товариства [124].

Закон РФ передбачає можливість подачі акціонером компанії позову від імені товариства до керівництва товариства, що заподіяло своїми винними діями (бездіяльністю) збитки товариству. Для цього акціонер повинен володіти не менше 1 % звичайних акцій товариства (абзац 1 пункту 5 статті 71 Закону РФ) [102]. Зрозуміло, що при цьому у нього не зникає право подавати такий позов і від власного імені. У цьому випадку він може мати у власності лише одну акцію.

У пункті 8 Постанови Пленуму Верховного Суду РФ і Пленуму Вищого Арбітражного Суду РФ «Про деякі питання застосування Федерального закону «Про акціонерні товариства» від 2 квітня 1997 року названо ряд випадків, які дають акціонерам право позовного захисту порушених прав, у тому числі несвоєчасне повідомлення акціонера про дату

проведення загальних зборів, ненадання можливості ознайомитися з необхідною інформацією з питань, включених до порядку денного зборів, та ін. [118]. Інформація, яка надається акціонерам, може стосуватися як самого АТ, наприклад, при ознайомленні зі статутом останнього (пункт 4 статті 11 Закону РФ), так і інших осіб, коли акціонер, що володіє більш ніж 1 % голосуючих акцій АТ, на підставі пункту 3 статті 8 Федерального Закону «О рынке ценных бумаг» від 22 квітня 1996 року вимагає від власника реєстру надання інформації про ім'я (найменування) зареєстрованих в реєстрі власників і про кількість, категорії та номінальну вартість належних їм цінних паперів [101].

Стосовно прав на отримання інформації товариство зобов'язане забезпечити доступ акціонерів до певних документів (статут, річні звіти, протоколи загальних зборів тощо). Якщо ж акціонер (акціонери) володіє не менше 25 % голосуючих акцій, то він отримує додатково право на доступ до документів бухгалтерського обліку і протоколів засідань колегіального виконавчого органу (правління) (пункт 1 статті 91 Закону РФ) [102].

Проаналізувавши основні положення Закону РФ, можна з впевненістю стверджувати, що більшість положень цього акту є аналогічними за своєю суттю положенням ЗУ «Про АТ» [184, с. 111]. У тому числі це стосується механізмів захисту прав дрібних акціонерів. Окремі положення є менш прогресивними з точки зору захисту прав міноритарного акціонера у порівнянні з українськими аналогами. А. Єфименко, зазначає, що прийняття ЗУ «Про АТ» було серйозним кроком у напрямі наближення України до належних стандартів розробки корпоративного законодавства [63, с. 29]. З цим науковцем можна погодитись, оскільки ЗУ «Про АТ» дійсно є важливим НПА, спрямованим на протидію посяганням на майно та органи управління АТ. Він поряд із ГК України містить значну кількість прогресивних норм, спрямованих на захист інтересів акціонерів.

Слід вказати на більшу прогресивність норм саме українського корпоративного законодавства з питань правового захисту міноритаріїв у

порівнянні із аналізованим Законом РФ (наприклад, те ж регулювання виплати дивідендів). Також слід враховувати те, що Закон РФ був прийнятий у 1995 році, а в Україні аналогічний акт – лише у 2008 році. Можна стверджувати, що РФ має значний досвід у питаннях захисту акціонера. Проте, слід погодитися, що в Законі РФ збереглися норми, які перешкоджають захисту прав акціонера (обов'язковий викуп акцій власником 95 %, похідні позови до керівництва власника 1 % пакету тощо). Українське законодавство таких норм не містить. Необхідно слідкувати, щоб такі суперечливі норми у вітчизняному законодавстві не з'явилися.

У РФ утримувачам однопроцентного пакету акцій надається право на похідні позови до керівництва компанії. Стосовно «фундаментальних» операцій міноритарії мають право продати свою частку акціонерів, чия частка в товаристві перевищила певну квоту (30/50/75 %, а також 95 % за наслідками добровільної або обов'язкової пропозиції), за ціною не нижче визначеної законом. Мажоритарій, що скуповує 95 % акцій товариства в результаті добровільної або обов'язкової пропозиції може примусово викупити і решту акцій у міноритаріїв з обмеженням на мінімальну ціну.

Провівши лише поверховий аналіз окремих норм Закону РФ, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ та врахувавши позитивний досвід, варто запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». Зокрема, в українському Законі є норми про обов'язковий викуп АТ акцій на вимогу акціонерів (стаття 68 ЗУ «Про АТ»), однак відсутня норма про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %. Вказана норма зобов'яже особу, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства.

На нашу думку, це надасть акціонерам право отримати винагороду за акції, власниками яких вони є. Для мажоритарного акціонера це буде позитивним в тому аспекті, що міноритарні акціонери не будуть створювати перешкод при веденні діяльності. Для держави це сприятиме покращенню

економічної ситуації. У випадку, якщо АТ неналежно працює, не має доходів, існує лише за документами, а при цьому з'явиться особа, яка зможе придбати акції та налагодити роботу АТ для отримання прибутку, останнє зможе повернутися у легальне правове поле суб'єктів господарювання України, що діють для досягнення приватних і публічних інтересів.

ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити статтею 65¹ «Обов'язковий викуп акцій товариства»(текст статті повинен бути подібним до статті 65 ЗУ «Про АТ») з такими особливостями:

- замість слів «контрольного пакета» вказати «99 %»;
- замість слів «придбала контрольний пакет» вказати «стала власником 99 %»;
- частину четверту викласти у такій редакції: «Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду» [193, с. 286].

Провівши аналіз досвіду окремих зарубіжних держав з правового регулювання протидії протиправному встановленню контролю над АТ («рейдерству») і порівнявши цей досвід з відповідним українським, можна зробити наступні висновки:

Враховуючи невеликий досвід правотворення України у цій сфері, можемо стверджувати, що вже зроблено кроки до його удосконалення (внесення змін до ЗУ «Про АТ»). У багатьох країнах діє ефективна система протидії «рейдерству». Держава і підприємці за тривалий період, який існує дане явище, створили дієві методи боротьби з ним. Зокрема, в зарубіжних країнах існує державний (правовий) захист від недружніх посягань та корпоративний (організаційний) захист від «рейдерства». Основні принципи правового регулювання злиттів і поглинань в Європі в цілому збігаються з практикою захисту від «рейдерства» у США та Великій Британії.

Аналіз законодавчих актів зарубіжних країн свідчить про те, що при здійсненні злиття та поглинання не застосовують незаконні методи. Тому використання позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері злиття та

поглинання в Україні є засобом боротьби з «рейдерством». При формуванні державної системи протидії «рейдерству» потрібно вдосконалити нормативно-правову базу в частині укладення публічної угоди при злитті та поглинанні та встановити кримінальну відповідальність за вчинення злиття та поглинання незаконними способами [187, с. 137]. Можна створити умови, за яких «рейдерам» буде не вигідно протизаконно загарбувати акції та майно підприємств. Потрібно взяти до уваги зарубіжний досвід у сфері злиття і поглинання та удосконалити законодавство, спрямоване на протидію незаконним захопленням підприємств, на що повинні спрямовуватися найближчі дослідження компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно та органи управління, мети і завдань державного регулювання під час протидії посяганням на майно та органи управління АТ, правового режиму майна АТ та його захист від посягань.

Висновки до розділу 1

На основі викладеного у першому розділі роботи необхідно зробити наступні висновки:

1. На основі проведеного аналізу історії розвитку поняття «посягання на майно та органи управління АТ» виокремлено 3 наступні стадії його розвитку: зародження, «розквіту» та пошуку нових напрямків і форм. Встановлено, що «рейдерство» перебуває у безперервному розвитку, відбувається постійне вдосконалення способів протиправного встановлення контролю над майном та органами управління АТ;

2. На основі проведеного історично-правового аналізу НПА з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню АТ виокремлено групу актів законодавства, норми яких спрямовані на ефективне забезпечення законних прав та інтересів АТ. До них належать: КУ, ГК України,

ГПК України, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про холдингові компанії», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів», ЗУ «Про АТ», Закон України «Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах», Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності», Постанова КМУ «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів», Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», Постанова Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», Рекомендації Президії Вищого Господарського суду «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин», Лист-доручення Генеральної прокуратури України на виконання розпорядження Генерального прокурора України від 21 березня 2007 року № 26 з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству», Лист-зауваження Генеральної прокуратури України до підпорядкованих прокуратур від 17 вересня 2007 року та інші;

3. Підсумовано, що упродовж тривалого часу вносилися зміни до законодавства з метою захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Важливим кроком стало прийняття у 2013 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», яким визначено поняття «протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації», і на основі якого передбачено відповідальність у КК України. Проте вказане визначення не охоплює усіх способів, за допомогою яких «рейдери» посягають на майно та органи управління АТ. За умови чіткого встановлення ознак поняття «рейдерства», зважаючи на конкуренцію вказаних дій у диспозиції статті з іншими нормами КК України, при зазначенні механізмів з реалізації ефективних шляхів протидії протиправному захопленню майна АТ та внесення відповідних змін до законодавства буде можливо сформувати повноцінну систему захисту вітчизняної економіки. Тому найголовнішим завданням на сьогодні є чітке визначення на законодавчому рівні форм і видів протиправного захоплення майна та акцій, що сприятиме протидії протиправним захопленням загалом та забезпеченню захисту підприємства уже при перших спробах захоплення;

4. Надано визначення поняттю «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління» на основі аналізу складових, наданих у довідковій, науковій літературі та НПА у наступній формі: здійснення охорони АТ засобами регулюючого впливу, встановленими у господарському законодавстві, спрямованими на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника-акціонера від захоплення та привласнення майна, яке належить на праві власності чи на іншому речовому праві, та на захист органів і їх посадових осіб, які здійснюють управління товариством – голови і членів виконавчого органу, ревізійної комісії, наглядової ради товариства;

5. Встановлено, що під посяганням на майно та органи управління АТ («рейдерством») слід розуміти саме процес захоплення і встановлення контролю протизаконними способами. Відповідно до цього, необхідно передбачити кримінальну та адміністративну відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу. При цьому потрібно також на нормативному рівні визначити мету «рейдерської» атаки.

Незважаючи на те, що у КК України уже є визначення поняття «протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» (стаття 206.2), інші статті, за допомогою яких можна кваліфікувати протиправні дії, що вчиняються «рейдерами» при захопленні АТ (встановлено кримінальну відповідальність за шахрайство, вимагання, зловживання службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, підробку документів, підкуп, доведення до банкрутства, службове підроблення, протидію законній господарській діяльності, самоправство, погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження, порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що є складовими «рейдерства»), проте визначення єдиного комплексного поняття та посилення відповідальності сприятиме боротьбі із ним;

6. На основі аналізу довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також НПА надано наступне доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою його захоплення, заволодіння владними

повноваженнями щодо розпоряджання майном з використанням погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкуп; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що порушують права і законні інтереси акціонерів та завдають їм економічного та інших видів збитків;

7. Подано пропозицію щодо внесення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній вище редакції до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України. Вкрай важливим на сьогодні є запровадження заходів цивільно-правової, дисциплінарної, господарської, адміністративної та кримінальної відповідальності за організацію посягання на майно та органи управління («рейдерського» нападу) на будь-якій його стадії;

8. На основі порівняльного аналізу захисту інтересів АТ від посягань на їх майно та органи управління у законодавстві зарубіжних держав та в національному законодавстві аргументовано доцільність впровадження в останнє нових норм, зокрема:

- на основі проведеного аналізу законодавства Великої Британії, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» щодо збільшення кворуму загальних зборів АТ, який необхідний для прийняття рішення, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах, отримують

схвалення 3/4 голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Також, запропоновано внести зміни, відповідно до яких ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду. Дана норма захистить права та інтереси акціонерів при обов'язковому викупі АТ належних їм акцій та не дозволить скуповувати акції за нижчими цінами, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду;

- на основі законодавства США, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині надання права акціонерам звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій;

- на основі законодавства Австралії, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині надання наглядовій раді повноваження для здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів. Збільшення обсягу повноважень наглядової ради необхідне для того, щоб здійснювати контроль за рішеннями загальних зборів, зокрема в частині дотримання процедури прийняття рішення на предмет відповідності правам та інтересам акціонерів;

- на основі законодавства РФ, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині введення норми про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %. Вказана норма зобов'яже особу, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства. Таким чином, будуть захищені права міноритарних акціонерів.

Основні результати, отримані у розділі, було опубліковано у наступних виданнях: [195; 193; 194; 182; 184; 187].

РОЗДІЛ 2.

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ТА ЗАХИСТУ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ

2.1. Господарська компетенція акціонерних товариств під час захисту від посягань на їх майно та органи управління

Визначення господарської компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно та органи управління є актуальним, оскільки у законодавстві не тільки не має визначення поняття «компетенції», але і не встановлений обсяг компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно та органи управління. У зв'язку з цим у даному підрозділі необхідно розглянути питання компетенції на основі думок науковців та визначити обсяг компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно та органи управління.

Господарську компетенцію можна визначити як сукупність встановлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав та обов'язків. Господарські права й обов'язки розподіляються на два види: а) якими суб'єкт господарювання володіє в силу закону, і б) які прямо законом не передбачені [93, с. 61]. В.С. Щербина під компетенцією органів господарського керівництва розуміє сукупність повноважень, прав та обов'язків державного органу або органу місцевого самоврядування, які вони зобов'язані використовувати для виконання своїх функціональних завдань у сфері господарювання (господарської діяльності) [218, с. 111].

Господарська компетенція виникає з моменту створення суб'єктів господарювання, а її обсяг може змінюватися на основі положень норм

різних НПА та з укладанням певних договорів. Компетенція різних суб'єктів господарювання має свої особливості, зокрема різниться за обсягами [56, с. 187]. Компетенція АТ як особливої організаційно-правової форми суб'єктів господарювання має свої особливості, що залежать від сфер та місця діяльності, категорії контрагентів, виду й обсягів майна тощо, а тому вимагає окремого аналізу.

Характеристика правової категорії «компетенція» наведена в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, які у своїх роботах переважно акцентують увагу на визначенні змістовного навантаження терміну «компетенція» із визначенням ступеня його співвідношення з такими поняттями як «господарська правосуб'єктність», «правоздатність», «повноваження», «предмети відання» тощо. Незважаючи на те, що науковці досліджували правову природу категорії «компетенція», їх твердження часто мають суперечливий характер і потребують подальших наукових досліджень саме у частині визначення компетенції АТ, з метою визначення у майбутньому повноважень для ефективного захисту від посягань на їх майно та органи управління.

Ю.А. Тіхоміров пропонує розглядати компетенцію як комплекс легально встановлених засобів здійснення публічних функцій, що складається з елементів двоякого роду. До власне компетенційних елементів належать предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу, а також владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень. До супутніх елементів, – на думку вченого, – слід віднести передусім цілі, як довгострокову нормативну орієнтацію, яка відображається у безперервному вирішенні виникаючих завдань через здійснення компетенції [176, с. 24].

Аналіз вищенаведених наукових позицій свідчить про те, що в юридичній науці сформувався традиційний підхід до визначення поняття «компетенція», яке розкривається через висвітлення сутності, як правило двох складових – повноважень та предмету відання [178].

Погоджуємося із думкою В.С. Щербини, який вважає, що поняття «компетенції» є досить широким і застосовується в різних правових галузях. У ГК України йдеться саме про господарську компетенцію, якою позначається не лише сукупність прав та обов'язків суб'єктів господарювання (загальна і спеціальна господарська компетенція) [45], але і сукупність повноважень, прав та обов'язків органа державної влади або органа місцевого самоврядування при виконанні своїх функціональних завдань у сфері господарювання [219, с. 13]. АТ як суб'єкти господарювання мають загальну компетенцію, тобто права можуть набуватися ними на основі законодавства, установчих документів та господарських договорів, виходячи із принципу «дозволено усе, що не заборонено законом».

У юридичній літературі існують різні точки зору на визначення терміну «компетенція». Дану правову категорію визначають як: сукупну характеристику закріплених нормами права власних можливостей органу чи посадової особи державної (іншої публічної) влади [99, с. 16]; сукупність повноважень або прав органу [91, с. 88, 147, 386, 473, 508, 536]; сукупність прав та обов'язків [98, с. 8]; сукупність прав та обов'язків, встановлених законом [122, с. 35]; коло повноважень, наданих у законодавчому порядку конкретному суб'єкту (органу чи посадовій особі) [22, с. 73]; передумову правоволодіння, що реалізується через суб'єктивні права [173, с. 53]; сукупність прав, обов'язків та предмету відання [20, с. 11]; сукупність повноважень та предмету відання [86; 69, с. 29-30]; можливість набувати права та обов'язки [202, с. 45-46]; можливість набувати майнові та немайнові права, обирати сферу господарської діяльності [14, с. 154] тощо.

Проаналізувавши надані науковцями визначення, можна визначити поняття «компетенція» як сукупність прав, обов'язків та предмета відання АТ, наданих у законодавчому порядку, конкретному суб'єкту (органу чи посадовій особі), а також здатність набувати права та обов'язки [230, с. 17].

Професор Б.М. Лазарєв визначає повноваження як комплекс конкретних прав і обов'язків, які надаються для реалізації покладених на

орган функцій [89, с. 102]. Поняття «повноваження» близькі за змістом із поняттям «компетенція». Водночас вони різняться насамперед за повнотою елементів, що є складовими того чи іншого явища [33].

Беручи за критерій розмежування саме вказану вище ознаку, а також родові та видові розпізнавальні ознаки (тобто те, яке із цих понять родове і яке, маючи видові ознаки, входить до нього), спробуємо провести порівняльний аналіз цих понять. Визначаючи дані поняття, вчені не одностайні щодо їх розмежування. І.П. Голосніченко зазначає, що компетенцією органу є ті ж самі повноваження, однак відповідним чином встановлені для виконання конкретному органу [34]. Як вважає Ю.А. Тіхоміров, встановлення компетенції – це нормативне закріплення предметів відання, прав і обов'язків [175, с. 218]. Однак поняття «компетенції» вміщує у собі і юридичне закріплення цілей, завдань та функцій. В.Б. Авер'янов вказує, що компетенція органів виконавчої влади – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних (так званих компетенційних або статутних) НПА, шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто державно-владних повноважень [3, с. 265]. Необхідно у більшій мірі погодитися із думкою І.П. Голосніченко, оскільки відповідно до даного визначення компетенцією АТ під час захисту від посягань на їх майно та органи управління є юридичне відображення покладених на них функцій у спеціальних (так званих компетенційних або статутних) НПА, шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав та обов'язків. Тому компетенція органів виконавчої влади є явищем значно ширшим, ніж їх повноваження, адже воно включає не тільки права й обов'язки цих органів, але і предмет відання, юридичне закріплення призначення, завдань та функцій органу. Повноваження разом із компетенцією органів складають правовий статус органу влади [32, с. 178].

Енциклопедичний словник визначає «повноваження» як сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також

посадових осіб та інших органів, закріплених за ними в установленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [221, с. 590]. Повноваження визначають як вид, так і міру владного впливу посадової особи учасника правових відносин для реалізації припису правової норми, досягнення визначеного соціально-корисного результату [166, с. 103-104]. Найбільш поширеним трактуванням поняття «відання» серед науковців є наступне: сфера (галузь) діяльності чи управління, а предмет «відання» – як конкретний зміст (вид або рід) такої діяльності чи управління [22, с. 69].

Термін «компетенція» отримав широке значення у другій половині ХХ століття. У дискусії щодо сутності цього поняття, прийняли участь найбільш відомі науковці того часу: А.Б. Годес, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, А.А. Пушкін, А.В. Венедиктов, Ю.Г. Басин, В.Ф. Яковлева та ін.

Досліджуючи питання господарської компетенції, російський академік В.В. Лаптев відзначав, що в умовах планової економіки сукупність прав і обов'язків суб'єктів господарського права характеризувалася поняттям «компетенція» [201, с. 51]. Тоді це поняття використовувалося до суб'єктів, які здійснюють управління (організацію) господарської діяльності, а стосовно правової характеристики суб'єктів, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність, здебільшого використовувалося поняття «правоздатність» [123, с. 49].

Український академік В.К. Мамутов визначає господарську компетенцію як сукупність наявних прав та обов'язків, якими господарський орган наділяється державою, само володіння якими носить імперативний характер. У процесі розгляду всієї сукупності наявних прав та обов'язків державних органів, В.К. Мамутов виділяє в ній «статичну» частину, до якої відносять компетенцію, та «динамічну» частину, яка охоплює права та обов'язки державного органу, надбані в результаті реалізації правоздатності [93, с. 62; 94, с. 131-132]. З такими міркуваннями слід погодитися, оскільки до господарської компетенції слід відносити не лише сукупність прав та обов'язків, наданих у законодавчому порядку, конкретному суб'єкту (органу

чи посадовій особі), а також права та обов'язки державного органу, надбані в результаті реалізації правоздатності.

А.А. Пушкін зазначає, що компетенція в галузі господарювання є одним із видів адміністративної правосуб'єктності і яка існує незалежно від цивільної правосуб'єктності [158, с. 10-11]. На погляд В.К. Андреева, до господарської компетенції належать усі права та обов'язки, встановлені законом (у тому числі надані вищим органом), а також цільова здатність мати права та обов'язки [122, с. 35]. Із цим науковцем також можна погодитися, оскільки господарська компетенція складається із сукупності прав та обов'язків, встановлених законом (у тому числі наданих вищим органом), а також здатності мати права та обов'язки. Господарська компетенція АТ крім обов'язків складається із прав, визначених корпоративним законодавством та вищим органом управління – загальними зборами акціонерів, який також умовно можна назвати представником власника або власником майна АТ.

Поняття «господарської компетенції», що активно формувалося в юридичній літературі 60-80 років минулого століття і використовувалося на позначення сукупності прав та обов'язків суб'єктів господарювання, зокрема й АТ, на даний час у РФ застосовується в основному представниками наукової школи підприємницького (господарського) права, відновленої за участі В.С. Мартем'янова [109, с. 129]. Вітчизняна школа господарського права, одним із засновників якої є В.К. Мамутов, теж дотримується такого підходу. О.А. Беляневич вважає, що господарська правосуб'єктність як органів господарського управління, так і суб'єктів господарювання визначається через: 1) господарську компетенцію, тобто конкретні права та обов'язки щодо здійснення господарської діяльності та керівництва нею. Такі права й обов'язки є суб'єктивними правами та обов'язками, що існують в силу закону, тобто в рамках абсолютних (не персоніфікованих) правовідносин; 2) господарську правоздатність, тобто можливість своїми діями набувати прав і обов'язків, що відповідають предмету діяльності суб'єкта, не входять в конфлікт із цілями діяльності цього суб'єкта [5, с. 400].

В.С. Щербина зазначає, що категорія «правосуб'єктність» традиційно розкривається через «праводієздатність», у науці господарського права отримує вираз у понятті «компетенція», а саме – господарська компетенція [219, с. 11]. А.Г. Бобкова розуміє під господарською компетенцією (правосуб'єктністю) засновану на законі можливість набувати майнові та немайнові права, обирати сфери господарської діяльності, партнерів у зобов'язаннях, визначати порядок розподілу чистого прибутку тощо з моменту створення суб'єкта господарювання до припинення діяльності [14, с. 154]. О.В. Гарагонич зазначає, що дефініція та розкриття сутності господарської правосуб'єктності АТ має базуватися на загальнотеоретичній базі, сформованій в юридичній науці, та враховувати специфічні риси господарських правовідносин, які виникають між відповідними суб'єктами [29, с. 131]. А отже, господарська правосуб'єктність АТ може бути визначена як здатність АТ бути учасниками господарських правовідносин, а саме брати участь у правовідносинах, що виникають у сфері господарювання, шляхом реалізації господарської компетенції та набутих суб'єктивних господарських прав і юридичних обов'язків. Господарська правосуб'єктність АТ існує безперервно впродовж діяльності товариства. Науковець зазначає, що найбільш вдалою є структуризація господарської правосуб'єктності АТ, яка в якості елементів включає господарську компетенцію і господарську правоздатність [29, с. 135]. Вважаємо за необхідне доповнити, що АТ не притаманні цивільно-правові конструкції правоспроможності та дієспроможності. АТ має певний обсяг господарської компетенції, яка складається із правосуб'єктності (стосовно прав АТ перед усіма можливими суб'єктами) і певного обсягу зобов'язань (стосовно обов'язків АТ перед у більшій мірі визначеною сукупністю суб'єктів).

Г.В. Смолин зазначає, що суб'єкт господарювання наділений господарською компетенцією (сукупністю господарських прав і обов'язків), яку реалізує при здійсненні господарської діяльності, набуваючи при цьому нових прав і обов'язків. Цю ознаку суб'єкта господарського права в літературі

ще називають господарською правосуб'єктністю. Правосуб'єктність суб'єкта господарювання доктринально визначається як господарська компетенція, тобто сукупність встановлених законодавством і набутих угосподарських правовідносинах прав і обов'язків [39, с. 97-98].

Суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського відання, права оперативного управління та права оперативно-господарського використання майна відповідно до визначення цієї компетенції в ГК України та інших законах. На жаль, регулювання діяльності суб'єктів на основі оперативно-господарського використання майна було не виправдано скасоване законодавцем.

Варто погодитися із поняттям господарської правосуб'єктності як визначеної законодавством за певним суб'єктом господарювання можливості бути суб'єктом права (мати і здійснювати господарські права і обов'язки, відповідати за їх належне виконання). Обсяг правоздатності визначається як законодавством, так і правовстановлюючими документами. Правоздатність дає АТ права на організацію конкретної господарської діяльності [39, с. 96].

С.М. Грудницька визначає господарську правосуб'єктність як абстрактну властивість суб'єкта господарського права, яке конкретизується в суб'єктивних правах і обов'язках двох видів: статусних правах і обов'язках (або компетенції) та похідних від них поточних правах і обов'язках [48].

Деякі дослідники сьогодні взагалі наполягають на тому, що категорію «господарська компетенція» можливо застосовувати лише до суб'єктів владних повноважень у сфері господарювання [1, с. 50]. З цим не можна погодитися, оскільки категорію «господарська компетенція» можливо застосовувати не лише до суб'єктів владних повноважень у сфері господарювання, а й до усіх суб'єктів господарювання, і в одну із перших черг, до АТ. Суб'єкти господарювання у своїй діяльності керуються досягненням як приватних, так і публічних інтересів, є представниками значної кількості осіб. А от по відношенню до окремих громадян - суб'єктів цивільного права дійсно цю категорію застосовувати не можна.

Достатньо чітко відмінність між компетенцією і правоздатністю була визначена В.К. Мамутовим, який звертав увагу на те, що правоздатність і компетенція – це явища, які знаходяться у різній площині: правоздатність – здатність правоволодіння; компетенція – сукупність конкретних прав і обов’язків, які має державний орган у силу закону, і їх обсяг не може бути змінений за волею правосуб’єктних осіб [93, с. 63].

Актуальним для нашого дослідження є наступне визначення – компетенція господарської організації – це сукупність тих прав та обов’язків, які безпосередньо закріплені за організацією чинним законодавством. Господарська компетенція має видовий характер, оскільки пов’язана з певним видом організацій (підприємств, господарських товариств, фінансових установ та ін.) [42, с. 203].

Визначення основних положень законодавства, які захищають визначають компетенцію акціонерів та самих АТ потребують додаткового аналізу. Акціонери наділені належними повноваженнями для захисту своїх законних прав та інтересів. Серед НПА, що визначають компетенцію АТ, є ГК України [45], ЦК України [207], ЗУ «Про ГТ» [136] та ЗУ «Про АТ» [124].

ЗУ «Про АТ» уперше в історії вітчизняного корпоративного законодавства у пункті 1 статті 64 ввів поняття «значний правочин» і надав правову регламентацію порядку його укладення. Особа, яка має намір придбати значний пакет акцій товариства, повинна: подати товариству письмове повідомлення про свій намір; оприлюднити його, шляхом надання ДКЦПФР, кожній біржі, на якій товариство пройшло процедуру лістингу; та опублікувати повідомлення в офіційному друкованому органі [124]. Така норма спрямована на захист АТ від протиправних дій при придбанні значного пакету акцій.

Для того, щоб не виникало зловживань (заниження вартості, укладення кількох, пов’язаних між собою, договорів, що відповідають за ціновим критерієм договору, що не вимагає згоди АТ, використання договірних або судових механізмів «примусового» відчуження активів (застава, відступне,

звернення стягнення, поручительство, гарантія)) при укладенні значних правочинів у статуті АТ потрібно прописати додаткові критерії для віднесення правочинів до значних. У статуті також повинні бути чітко прописані дата проведення оцінки вартості майна або послуг, які є предметом значного правочину, та випадки, коли обов'язково потрібно залучити оцінювача.

У ЗУ «Про АТ» не прописано способу відчуження акцій АТ шляхом дарування, що унеможлиблює перехід акцій від колишнього акціонера до особи, яка має намір «рейдерського» захоплення товариства. Також, не вирішується питання про обов'язковість виплати дивідендів за простими акціями. Так, згідно з частиною 3 статті 30 ЗУ «Про АТ», рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами АТ. Як наслідок, це зумовлює порушення інтересів міноритарних акціонерів в отриманні частини прибутку, оскільки, фактично, відповідне рішення буде прийнято мажоритарним акціонером (акціонерами).

Згідно з частинами 1, 4, 5 статті 65 ЗУ «Про АТ», особа, яка придбала 50 % і більше простих акцій товариства, зобов'язана запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції та сплатити акціонерам, які приймуть запропоновану ціну, зазначену у ній [124]. На нашу думку, це важлива норма, яка дає можливість міноритарним акціонерам забезпечити свої матеріальні інтереси у випадку недовіри до власника контрольного пакету акцій, який щойно з'явився. Якщо раніше міноритарні акціонери мали можливість спільно утворювати ситуативну більшість при прийнятті рішень на загальних зборах акціонерів, то після появи власника контрольного пакету міноритарій таку можливість втрачає і повністю залежить від власника контрольного пакету. При цьому ціна акцій не може бути меншою за ринкову ціну.

О.Р. Кібенко вважає, що право викупу акцій міноритаріїв на вимогу власників 95 % акцій компанії дозволить скоротити кількість рейдерських атак на підприємства України [120]. Варто погодитись із О.Р. Кібенко, оскільки вказана норма надасть можливість захистити законні права та

інтереси міноритарних акціонерів та запропонувати внести відповідні зміни у законодавство. При цьому і державі та контрагентам такого АТ буде зручніше працювати із АТ, акції якого належать мажоритарію.

У статті 68 ЗУ «Про АТ» є норми про обов'язковий викуп АТ акцій на вимогу акціонерів, однак відсутня норма про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %. Вказана норма зобов'яже особу, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства. Це забезпечить захист прав міноритарних акціонерів, сукупна частка яких становить менше 1 %.

Відповідно до статті 68 ЗУ «Про АТ», кожний акціонер - власник простих акцій товариства має право вимагати здійснення обов'язкового викупу АТ належних йому голосуючих акцій, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про злиття, приєднання, поділ і т.д.

Т.Є. Крисань вказує, що гарантія вимагати викуп товариством приналежних йому акцій у акціонера існує, але механізм такого викупу законодавцем не передбачений та через відсутність чіткості й прозорості досить часто тягне низку порушень, що має наслідком звернення до суду за захистом порушених прав. Науковець зазначає, що наявність чітко встановленого механізму здійснення корпоративних прав унеможливить зловживання ними з боку осіб, які у цьому заінтересовані [84, с. 163].

У ЗУ «Про АТ» не описано механізму виплати іншим акціонерам вартості придбаних акцій та гарантій того, що така виплата буде здійснена у встановлений термін. На відміну від законодавства України, у Федеральному законі РФ «Про акціонерні товариства» від 26 грудня 1995 року передбачено, що до обов'язкової пропозиції про придбання акцій додається банківська гарантія, яка забезпечує виплату банком вартості акцій їх відчужувачам у разі невиконання цього обов'язку набувачем акцій у встановлений термін. Науковець зазначає, що такий припис пов'язаний зі значними труднощами в

отриманні гарантії, адже сума гарантії має становити не менше ринкової вартості усіх акцій, що залишилися (а це – до 50 %), однак вона хоча б якось забезпечує інтереси відчужувача акцій [60, с. 119].

Відповідно до пункту 4 частини 1 статті 47 ЗУ «Про АТ», акціонери, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 % і більше простих акцій товариства, мають право на висунення до наглядової ради у письмовій формі вимоги про скликання позачергових загальних зборів. Законодавець визначив випадки використання кумулятивного голосування (наприклад, обрання наглядової ради у публічному АТ, а також обрання ревізійної комісії, якщо кількість акціонерів товариства більше 100). Кумулятивне голосування з питання обрання членів органу АТ проводиться тільки з використанням бюлетенів для голосування. Також, у частині 4 статті 43 ЗУ «Про АТ» визначено підстави для визнання бюлетеня для голосування недійсним, а саме: якщо він відрізняється від офіційно виготовленого АТ зразка або на ньому відсутній підпис акціонера (представника) [124].

Наявність чітко зазначеної у ЗУ «Про АТ» форми бюлетенів для голосування та наявність передбаченого порядку проведення загальних зборів акціонерів захищає АТ від здійснення незаконних дій, зокрема із внесенням змін до порядку денного під час проведення загальних зборів акціонерів, проведення зборів не за місцезнаходженням товариства та недотримання форми у бюлетенях для голосування, оскільки при недотриманні форми, бюлетені для голосування вважаються недійсними.

В.С. Мілаш вказує, що чинне законодавство України не містить переліку підстав для визнання рішень загальних зборів АТ недійсними, однак аналіз його положень та узагальнення судової практики дозволяє виокремити серед них такі: 1) порушення передбаченого законом та внутрішніми документами товариства порядку скликання та проведення зборів (зокрема: порушення вимог закону щодо формування порядку денного, у тому числі внесення змін до опублікованого порядку денного; порушення порядку повідомлення акціонерів про проведення загальних зборів, у тому числі

ненадіслання акціонерам персонального повідомлення або надіслання у спосіб, не передбачений статутом товариства, відсутність публікації у передбачених законом ЗМІ або опублікування повідомлення в інших ЗМІ, ніж передбачені статутом товариства, порушення строків повідомлення; ненадання акціонерам можливості ознайомитися з документами, пов'язаними з порядком денним; прийняття загальними зборами рішень із питань, не включених до порядку денного; відсутність кворуму, необхідного для проведення загальних зборів та прийняття ними рішень; порушення процедури реєстрації акціонерів та їх представників, у тому числі реєстрація представників акціонерів на підставі довіреностей, оформлених із порушеннями вимог законодавства); 2) невідповідність прийнятого рішення чинному законодавству, статуту товариства; 3) невідповідність прийнятого рішення інтересам самого товариства або інтересам його акціонерів чи кредиторів [43, с. 176].

У частині 1 статті 50 ЗУ «Про АТ» передбачено, що якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги Закону, акціонер, права якого порушені таким рішенням, може оскаржити це рішення до суду протягом трьох місяців з дати його прийняття [124]. Тобто відповідна норма робить неможливою багаторічний судовий розгляд та сприяє нормальному функціонуванню товариства і, в той же час, забезпечує право на захист учасника акціонерних правовідносин. До того ж встановлено строк на оскарження рішень – 3 місяці.

М. Белкін зазначає, що ЗУ «Про АТ» не визначив як діяти акціонерам якщо значний правочин укладений взагалі без обговорення його на зборах акціонерів. Науковець вважає, що такий договір може (і повинен) визнаватися недійсним як укладений всупереч вимогам Закону. Але питання полягає в тому, хто заявить відповідний позов до суду [13].

На нашу думку, необхідно у ЗУ «Про АТ» передбачити право акціонерів для оскарження значного правочину або господарського договору, який було укладено без обговорення на зборах акціонерів. Це положення

надасть акціонерам - власникам відносно великих пакетів акцій право для оскарження значного правочину, оскільки на даний момент у ЗУ «Про АТ» не визначено хто має право звертатись із позовом про визнання правочину недійсним до суду. Вважаємо, що надання такого права усім без винятку (тобто і міноритарним) акціонерам може слугувати підставою для блокування роботи АТ міноритарними «рейдерами» або особами, найнятими конкурентами. Тому таке право повинно залежати від розміру пакету акцій. А через це вважаємо, що статтю 72 ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити частиною третьою наступного змісту:

«Право на звернення до суду надається наглядовій раді АТ, акціонерам, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше % простих акцій товариства або рішення про подання позову було ухвалено на загальних зборах акціонерів».

Відповідно до статті 78 ЗУ «Про АТ», АТ забезпечує кожному акціонеру доступ до документів та зокрема передбачено їх перелік [124]. О. Рогачов зазначає, що у списку документів та інформації, які публічне АТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті згідно з частиною 3 статті 78 ЗУ «Про АТ», відсутні документи, з якими акціонери мали або мають можливість ознайомитися у зв'язку з підготовкою до загальних зборів акціонерів (пункт 7 частини 1 статті 77 ЗУ «Про АТ» там, із незрозумілих причин, опущено), а саме: текст повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів; загальна кількість акцій і прав голосу на дату повідомлення; документи, які розглядатимуться на загальних зборах акціонерів; проекти рішень за пунктами порядку денного. Запропоновані акціонерами проекти рішень повинні викладатися на сайті компанії щонайшвидше після їх отримання компанією [162]. Варто погодитись із названим юристом, оскільки дана інформація є важливою для акціонерів, відповідно кожен із них повинен мати доступ до вказаних документів та можливість ознайомитися з ними під час підготовки до загальних зборів. Це положення надасть можливість акціонерам бути компетентними в усіх

питаннях, які будуть розглядатися на загальних зборах, звертати увагу на недоліки, допущені в документах. Акціонерам необхідно бути ознайомленими із порядком денним та документами, які будуть розглядатися на загальних зборах, оскільки це унеможливить «рейдерам» висунути на обговорення на зборах питання, які необхідні для них (переобрання директора і т.д.).

Частина 3 статті 78 ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити наступними положеннями:

«... та наступна інформація:

- текст повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів;
- загальна кількість акцій і прав голосу на дату повідомлення;
- документи, які розглядатимуться на загальних зборах акціонерів;

- проекти рішень за пунктами порядку денного. Якщо за конкретними пунктами порядку денного проекти рішень не потрібні, то необхідні коментарі уповноважених органів товариства щодо необхідності їх прийняття. Аналогічно запропоновані акціонерами проекти рішень повинні викладатися на сайті компанії не пізніше наступного робочого дня після дня їх отримання компанією».

Варто зазначити, що не всі відносини у діяльності АТ можуть бути врегульовані законодавством та установчими документами. Тому актуальним для врегулювання відносин між акціонерами став акціонерний договір, в якому кожне АТ може закріпити необхідні саме для його діяльності положення. Абзац 7 частини 1 статті 29 ЗУ «Про АТ» регулює поняття акціонерного договору [179, с. 101].

У пункті 6.4. рекомендацій Президії ВГСУ від 28 грудня 2007 року № 04–5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» зазначено, що застосування акціонерних угод допускається тільки у випадках, передбачених законом [150]. Це ж передбачено у постанові Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 року № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [152].

На нашу думку, акціонери можуть укласти між собою договори саме з питань управління компанією. Але при цьому необхідно щоб договори були узгоджені з іншими положеннями законодавства та не суперечили нормам чинного законодавства. Також необхідно, щоб в акціонерному договорі була прописана відповідальність за порушення його умов.

Варто зазначити, у кожному АТ захист прав акціонерів повинні здійснювати:

I. Загальні збори акціонерів.

До їх компетенції можна віднести повноваження, які входять до виключної компетенції загальних зборів АТ, відповідно до пункту 22 частини 2 статті 33 ЗУ «Про АТ», а саме приймаючи рішення про вчинення значного правочину, вони таким чином не дають можливості «рейдерам» вчиняти вказані вище значні правочини. Також, відповідно до пункту 23 частини 2 статті 33 ЗУ «Про АТ», загальні збори АТ, приймаючи рішення про виділ та припинення товариства, ліквідацію товариства, обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу, не дають можливості «рейдерам» приймати рішення із вказаних питань. Загальні збори АТ, обираючи комісію з припинення АТ, дозволяють уникнути будь-яких незаконних дій під час припинення АТ;

II. Наглядова рада АТ.

Відповідно до статті 51 ЗУ «Про АТ», наглядова рада АТ є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом та ЗУ «Про АТ» контролює та регулює діяльність виконавчого органу.

В. Кравчук зазначає, що через обрання і відкликання членів наглядової ради та утворення і відкликання виконавчого та інших органів товариства реалізується найважливіший принцип діяльності загальних зборів акціонерів – принцип демократизму. Власники акцій самостійно, за власною

ініціативою висувають кандидатів, здійснюючи таким чином своє право на участь в управлінні товариством [80].

До виключних повноважень наглядової ради, за допомогою яких можна здійснювати захист прав акціонерів, належать:

- прийняття рішення про проведення чергових або позачергових загальних зборів відповідно до статуту товариства; обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу; прийняття рішення про відсторонення голови або члена виконавчого органу від здійснення повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу; обрання та припинення повноважень голови і членів інших органів товариства. Відповідно до цих положень «рейдери» не зможуть самостійно приймати рішення по вказаних питаннях, оскільки це компетенція наглядової ради АТ;

- прийняття рішення про вчинення значних правочинів у випадках, якщо ринкова вартість майна або послуг, що є його предметом, становить від 10 % до 25 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності АТ, приймається наглядовою радою. У разі неприйняття наглядовою радою рішення про вчинення значного правочину, питання про вчинення такого правочину може виноситися на розгляд загальних зборів. Відповідно до цього положення, «рейдери» не можуть самостійно приймати рішення про вчинення значних правочинів вказаних вище, оскільки це компетенція наглядової ради або загальних зборів АТ.

О.В. Гарагонич зазначає, що якщо відповідно до статуту товариства обрання та припинення повноважень голови колегіального виконавчого органу віднесено до компетенції загальних зборів, наглядова рада має право відсторонити від виконання повноважень голову колегіального виконавчого органу, дії або бездіяльність якого порушують права акціонерів чи самого товариства до вирішення загальними зборами питання про припинення його повноважень. На практиці траплялися випадки підробки «рейдерами» заяв голови та членів виконавчого органу АТ про звільнення і наказу (рішення

виконавчого органу) про призначення потрібних зловмисникам осіб виконувачими обов'язки голови та членів виконавчого органу товариства. Науковець вказує, що припинення повноважень голови та членів виконавчого органу, і призначення «рейдерами» своїх управлінців може оформлятися рішенням загальних зборів АТ, наглядової ради або навіть рішенням виконавчого органу. Для використання у подальшому вказаних рішень «рейдерами» робляться нотаріальні копії, які при поданні до державних органів не викликають сумнівів щодо їх достовірності тощо [28, с. 307-308].

III. Ревізійна комісія.

Відповідно до статті 73 ЗУ «Про АТ», для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності АТ загальні збори можуть обирати ревізійну комісію (ревізора). Члени ревізійної комісії, маючи право дорадчого голосу, можуть впливати на рішення загальних зборів АТ, таким чином перешкоджаючи «рейдеру» прийняти рішення на його користь [124]. Члени ревізійної комісії мають право бути присутніми на загальних зборах та брати участь в обговоренні питань порядку денного з правом дорадчого голосу. Відповідно до цього положення, «рейдери» не мають права вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів та вимагати скликання позачергових зборів, оскільки це компетенція ревізійної комісії АТ.

За допомогою положення про право членів ревізійної комісії бути присутніми на загальних зборах та брати участь в обговоренні питань порядку денного з правом дорадчого голосу останні можуть давати фахові поради щодо забезпечення захисту прав акціонерів та самого товариства безпосередньо перед голосуванням зі стратегічних питань. Члени ревізійної комісії також можуть перевіряти: чи дотримується порядок денний, чи немає порушень чинного законодавства під час проведення загальних зборів.

Члени ревізійної комісії, маючи право дорадчого голосу, можуть впливати на рішення загальних зборів АТ, таким чином перешкоджаючи «рейдеру» прийняти рішення на його користь.

Для захисту від посягань на майно та органи управління АТ необхідний певний обсяг компетенції. Проте у ЗУ «Про АТ» не визначено поняття «компетенції». Шляхом проведеного аналізу варто дати визначення поняття «компетенції» – сукупність прав, обов'язків та предмету відання АТ, визначених у законодавчому порядку, необхідних для здійснення діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення діяльності. Дане визначення слід використовувати у різних статтях ЗУ «Про АТ». Захист прав акціонерів повинен здійснюватися відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів АТ, а також захист від посягань на майно та органи управління АТ зобов'язані здійснювати: загальні збори акціонерів, наглядова рада та ревізійна комісія.

Проаналізувавши ЗУ «Про АТ», можна зробити висновок про те, що акціонери відповідно до його положень мають достатньо повноважень для захисту своїх прав та законних інтересів при протиправному посяганні на їх майно та органи управління. Наявність повноважень для захисту акціонерів від посягань на їх майно та органи управління свідчить про позитивні сторони закону. Однак, ЗУ «Про АТ» містить також і окремі недоліки. Зокрема, на нашу думку, невдалим є обраний законодавцем спосіб судового захисту переважного права акціонерів АТ [183, с. 218]. Згідно з частиною 5 статті 7 ЗУ «Про АТ», у разі порушення зазначеного у цій статті переважного права на придбання акцій будь-який акціонер товариства та саме товариство, має право протягом трьох місяців з моменту, коли дізналися про таке порушення, вимагати у судовому порядку переведення на них прав та обов'язків покупця акцій. Відповідно до статті 50 ЗУ «Про АТ», суд має право з урахуванням усіх обставин справи залишити в силі оскаржуване рішення, якщо допущені порушення не порушують законних прав акціонера, який оскаржує рішення [124]. До недоліків також можна віднести забезпечення кворуму, необхідного для проведення загальних зборів акціонерів на рівні не менше 60 %. Так, згідно з частиною 2 статті 41 ЗУ «Про АТ», загальні збори АТ мають кворум за умови реєстрації для участі у

них акціонерів, які сукупно є власниками більше 50 % голосуючих акцій. Слід позитивно оцінити останні зміни цієї норми (19 березня 2015 року). А до цього власники 40 % + 1 акції могли перешкоджати проведенню засідання, не з'явившись на нього або не пройшовши процедуру реєстрації.

Прийняття ЗУ «Про АТ», а також внесення останніх (у 2015 році) змін до нього безперечно мають позитивне значення. Зазначені у Законі положення сприяють протидії «рейдерству» та захисту права власності учасників акціонерних правовідносин. Проте деякі положення ЗУ «Про АТ» потребують доопрацювання та узгодження з іншими НПА, які забезпечують належне функціонування відповідного виду суб'єктів господарювання. В юридичній практиці нашої держави є всі підстави для використання акціонерного договору для врегулювання відносин у АТ. Проте чинне законодавство України є недосконалим, воно містить неточності та колізії. Судові органи не в повному обсязі розуміють правову природу акціонерного договору. У зв'язку з цим існують суперечності при використанні для врегулювання відносин між акціонерами вказаного договору. Незважаючи на те, що чинне законодавство України містить прогалини у галузі корпоративного права, акціонерні договори мають стати одним із найефективніших регуляторів відносин між акціонерами з питань, які не врегульовані чи недостатньо врегульовані на законодавчому рівні.

Законодавство не містить чітко визначених і гарантовано ефективних шляхів захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Для покращення ситуації у підрозділі було проведено аналіз поглядів провідних вчених на поняття «господарської компетенції» як самих АТ, так і органів керівництва ними. На основі аналізу компетенції АТ при захисті від посягань на їх майно та органи управління запропоновано внесення змін до ЗУ «Про АТ». Однак використовувати лише законодавство при захисті від протиправних посягань на майно та органи управління АТ не достатньо. Варто також прописувати усі необхідні норми для захисту у статуті АТ, акціонерному договорі та інших документах, що регулюють діяльність АТ.

2.2.Способи і завдання державного регулювання під час протидії посяганням на майно та органи управління акціонерних товариств

Держава крім визначення правил здійснення господарської діяльності і контролю їх виконання усіма учасниками повинна також і надавати певні гарантії суб'єктам господарювання – майнові, організаційні, інвестиційні тощо. Інакше пропадає сенс легітимації суб'єктів господарювання у правовому полі такої держави [181, с. 46].

Держава, виступаючи в ролі гаранта безпеки всіх учасників господарських правовідносин, встановлює способи і механізми захисту їх порушених прав та законних інтересів [204, с. 1].

АТ уже впродовж тривалого часу є незахищеними від «рейдерських» посягань. Незважаючи на норми, які встановлюють відповідальність за «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» у КК України, вказані товариства не завжди можуть звернутися за допомогою до державних органів. Також не завжди є можливість зупинити протиправне захоплення, оскільки представники АТ не дотримуються встановлених законодавством норм та правил функціонування.

Протиправне посягання на майно та органи управління АТ становить реальну небезпеку для розвитку корпоративного сектору вітчизняної економіки, збереження його конкурентних позицій на внутрішньому та світовому ринках. З цього приводу М.Л. Шелухін зазначає, що українські підприємства та організації зазнають впливу численних внутрішніх і зовнішніх загроз, іноді кримінального характеру, що призводить до негативних наслідків для всієї господарської системи. Науковець вказує, що лише при неухильному дотриманні правових норм державою гарантується максимальний рівень захисту суб'єктів господарської діяльності від загроз різного рівня і різної природи [215, с. 17-19]. Тому боротьба з такими протиправними захопленнями повинна вестися не тільки на рівні окремих

компаній (хоча тут АТ можуть самотужки захищати свої майнові права, використовуючи, наприклад, систему перехресного володіння невеликими пакетами акцій між учасниками зареєстрованого об'єднання підприємств у формі АТ або учасниками простого товариства на основі договору про сумісну діяльність. На позитиви таких форм захисту майнових інтересів АТ у Російській Федерації, ФРН і Японії вказували С.М. Грудницька та Б.В. Деревянко [52, с. 94-95]), а й на державному рівні за умов наявності чіткої програми дій та застосування дієвих механізмів. Проте вказаний захист необхідно здійснювати за умови неухильного дотримання АТ норм законодавства. І не в останню чергу забезпеченню захисту інтересів суб'єктів господарювання повинні сприяти партнерські відносини між громадянином, суб'єктом господарювання і державою. Тобто, АТ для забезпечення захисту власних інтересів необхідно бути активним учасником державно-приватного партнерства.

В.А. Устименко та Р.А. Джабраїлов вважають, що досвід правової регламентації соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, безперечно, мав би користь для України у частині вдосконалення правових засад здійснення соціального партнерства на загальнодержавному та місцевому рівнях. До позитивних досягнень вітчизняного законодавства у контексті досліджуваного питання, можна віднести закріплення у частині 5 статті 11 ГК України [45] положення про те, що суб'єктам господарювання, які не враховують суспільні інтереси, відображені в програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності. Втім недоліком такого прийому юридичної техніки виступає його бланкетний характер, який як раз у даному випадку позбавляє законодавчий припис конкретики. Негативний ефект такого формулювання посилюється ще й тим, що не кожен юрист, вже не говорячи про підприємця, володіє інформацією про передбачені чинним законодавством України пільги та переваги у разі здійснення господарської діяльності відповідно до програмних документів

економічного і соціального розвитку [199]. У цьому випадку також не останню роль повинна відігравати діяльність юридичного підрозділу та керівництва АТ в межах господарсько-правової роботи у товаристві на користь державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство може проявлятися участю держави у діяльності АТ в якості акціонера з невеликим пакетом акцій. У науковій літературі усе частіше з'являються думки про необхідність підтримки саме державної власності (зокрема, пропонується у сфері освіти підтримувати саме державні навчальні заклади і захищати їх майнові інтереси [58, с. 58-59]). У випадку наявності майнових інтересів держави у діяльності АТ остання об'єктивно матиме зацікавленість у захисті таких АТ від можливих посягань «рейдерів». Крім цього, значна кількість публічних інтересів у діяльності АТ покладає на державу зобов'язання реалізовувати свої гарантії, надані АТ при їх реєстрації, укладанні певних договорів, реалізації певних проектів тощо.

В. Бурдак зазначає, що державний механізм захисту прав акціонерів має містити три складові: законодавчу, судову та організаційну. Перша передбачає прийняття законів та НПА. Судова складова механізму захисту прав акціонерів – це здійснення судового захисту порушення прав акціонерів; організаційна – утворення організаційних структур, покликаних кваліфіковано вирішувати проблеми захисту прав акціонерів [18, с. 7]. Усі три складові необхідно застосовувати АТ у взаємодії. У випадку, якщо представники АТ будуть застосовувати на практиці методи лише однієї складової, це у повному обсязі не захистить законні права та інтереси акціонерів при посяганні на майно та органи управління АТ та у подальшому не призведе до позитивного результату.

Вважаємо за необхідне розглянути компетенцію різних державних органів, що можуть сприяти захисту майна та органів управління АТ, провести аналіз їх діяльності, оскільки це потребує подальших наукових досліджень і розвитку [188, с. 73].

На нашу думку, основні способи державного управління із протидії посяганням на майно та органи управління АТ являють собою: здійснення контролю за законністю відносин у сфері обігу цінних паперів, проведення перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності, здійснення моніторингу ЗМІ, у тому числі інтернет-видань, та організацію перевірки наведених у них фактів правопорушень, які містять ознаки «рейдерства», а саме: незаконних дій щодо скупки акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення виниклих конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби та ОВС при виконанні таких судових ухвал (рішень) та співпраця з органами законодавчої влади, силовими та контролюючими організаціями у розробці ефективної нормативно-законодавчої бази, стосовно забезпечення захисту підприємця та інвестора від протиправних посягань.

Вважаємо, що завдання державного регулювання із протидії посяганням на майно та органи управління АТ полягає у забезпеченні взаємодії органів державної влади, зокрема правоохоронних органів і органів державної виконавчої служби з питань посилення протидії протиправному поглинанню та захопленню майна підприємств; напрацюванні комплексу заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, накладенні штрафних та інших санкцій за порушення чинного корпоративного законодавства, зокрема щодо протиправного посягання на майно та органи управління АТ, на суб'єкти господарювання та їх співробітників, аж до анулювання ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів, а також удосконаленні механізму регулювання в сфері реалізації корпоративних прав учасників господарських товариств та інвесторів, а також запровадження ефективних механізмів реалізації цих санкцій.

На нашу думку, найважливішими органами, куди акціонери можуть звернутися за захистом та протидією посяганням на майно та органи

управління АТ, це – прокуратура, Фонд державного майна України, АМК України, НКЦПФР, Комісія, утворена при КМУ, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам та «рейдерству», АСПУ.

А. Орлеан та Н. Якимчук вказують, що за допомогою заходів прокурорського нагляду, державного контролю та моніторингу у сфері корпоративних відносин контролюється законність відносин у сфері обігу цінних паперів, конкуренції та діяльності монополій, злиттів і поглинань. До основних контролюючих державних органів, що певною мірою протидіють «рейдерству», належать: Фонд державного майна України, АМК України, НКЦПФР, а до органів державного моніторингу – Комісія, утворена при КМУ, та її регіональні робочі групи, зокрема, Київська міськдержадміністрація створила таку групу розпорядженням «Про створення робочої групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», затвердженим розпорядженням Київської міської державної адміністрації від 25 червня 2007 року № 765 [153].

Захист прав акціонерів може здійснюватися через державні органи, на які покладені функції регулювання ринку цінних паперів. Повноваження з накладення санкцій за порушення законодавства, надання обов'язкових для виконання розпоряджень про усунення порушень, надсилання матеріалів у правоохоронні органи тощо, які має НКЦПФР в Україні, можуть використовуватися і для захисту прав акціонерів. Декілька років тому до ЗУ «Про ГТ» було внесено доповнення, що НКЦПФР може призначити свого представника для контролю за реєстрацією акціонерів для участі в загальних зборах [136]. Це допомагає забезпечити права власників акцій на участь в управлінні товариством. Водночас очевидно, що, наприклад, НКЦПФР не зможе забезпечити захист декількох мільйонів акціонерів 35 тисяч АТ України. Відповідно до пункту 51 частини 6 Положення про НКЦПФР від 23 листопада 2011 року № 1063/2011 [115], НКЦПФР для забезпечення виконання покладених на неї завдань і функцій має право проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки та ревізії

фінансово-господарської діяльності професійних учасників ринку цінних паперів та саморегульованих організацій професійних учасників ринку цінних паперів, а також перевірки та ревізії діяльності емітентів щодо стану корпоративного управління та здійснення операцій з розміщення та обігу цінних паперів.

Порядок проведення перевірок дотримання вимог законодавства про цінні папери щодо професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності саморегульованих організацій професійних учасників фондового ринку визначений рішенням НКЦПФР від 12 лютого 2013 року № 161 [141].

О. Кальман та М. Погорецький вважають, що значну роль у протидії «рейдерству» відіграє прокуратура та інші правоохоронні органи України. Генеральна прокуратура України 21 березня 2007 року направила до прокуратур у районах лист-доручення № 26 на виконання розпорядження Генерального прокурора України з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству». У ньому були визначені основні напрямки протидії «рейдерству». Зокрема, зазначалося про необхідність: здійснювати моніторинг ЗМІ, у тому числі інтернет-видань, та організовувати перевірки, наведених у них фактів правопорушень, які містять ознаки «рейдерства», а саме: незаконних дій щодо скупки акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення виниклих конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби та ОВС при виконанні таких судових ухвал (рішень), злочинних дій приватних охоронних структур та груп людей щодо захоплення підприємств тощо. При цьому особливу увагу звернуто на кримінальні справи, порушені стосовно службових осіб «захоплених» підприємств, а також практику погодження подань про проведення обшуків та виїмок документів на таких підприємствах, залучення до них спецпідрозділів ОВС тощо [68, с. 153-154].

А.М. Подоляка зазначає, що покладений в основу сучасної правоохоронної системи України принцип верховенства права передбачає, як

відомо, підпорядкування діяльності суб'єктів державної влади потребам реалізації та захисту прав людини. Однак попри конституційну норму, роль держави щодо захисту прав людини зводиться переважно до відновлення порушених прав та відповідного покарання винних [111, с. 3]. На жаль, часто такий самий принцип застосовується й у сфері господарювання, коли на перше місце виходить не припинення «рейдерського» нападу, відшкодування збитків акціонерам і товариству, а застосування кримінального покарання безпосереднім виконавцям, що довели справу до прикінцевої стадії нападу. Боротьба із попередженням нападу законодавством майже не передбачається.

При УНК МТП створено Бюро протидії економічним злочинам та рейдерству. Головна мета роботи Бюро: розробка та координація впровадження національних та міжнародних проектів протидії кримінальним комерційним злочинам та «рейдерству»: збір та розповсюдження інформації стосовно суб'єктів та об'єктів протиправних дій («рейдерів»), підтримка законодавчих реформ, які унеможливають діяльність «рейдерів», надання консультативної та інформаційної підтримки вітчизняним учасникам УНК МТП, їхнім закордонним партнерам тощо. Пріоритетними завданнями Бюро є: співпраця з органами законодавчої влади, силовими та контролюючими відомствами у розробці ефективної нормативно-законодавчої бази стосовно забезпечення захисту вітчизняного та закордонного підприємця, інвестора від протиправних зазіхань у тому числі «рейдерства»; активне співробітництво з учасниками УНК МТП у напрямку протидії комерційним злочинам та «рейдерству»; координація та відпрацювання міжнародних заходів згідно з програмами ООН, Міжнародної торгової палати, Лондонської штаб-квартири Служби протидії комерційним злочинам і їх спрямування в напрямку інтеграційного пристосування національних стандартів безпеки бізнесу до норм світового формату; протидія всім видам «рейдерства» шляхом проведення масштабної інформаційної кампанії та профілактичної роботи серед учасників УНК МТП та їхніх партнерів на українському ринку.

21 лютого 2007 року КМУ видав Постанову № 257 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» [156]. Комісія при КМУ складається з представників МВС України, СБУ, міністерств юстиції, економіки, фінансів, Держагентства з інвестицій і інновацій, Союзу промисловців і підприємців та Торгово-промислової палати, Держпідприємництва, Генеральної прокуратури, Фонду держмайна України. Комісія є постійно діючим дорадчим органом КМУ.

Комісія організовує роботу із збирання і моніторингу інформації про факти протиправного поглинання та захоплення підприємств, інформує правоохоронні органи; інформує громадськість про факти протиправного поглинання та захоплення підприємств. Варто також зауважити, що рішення Комісії не мають загальнообов'язкового характеру, а лише рекомендаційний, тому не можуть ефективно впливати на розвиток суспільних правовідносин.

Необхідно змінити обсяг повноважень та надати Комісії право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно та органи їх управління, надати вказаним рішенням обов'язковий характер та встановити відповідальність за недотримання та невиконання. Внаслідок внесення вказаних змін у законодавство Комісія матиме необхідні повноваження щодо захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління та зможе оперативно реагувати на правопорушення.

З метою організаційного та інформаційного забезпечення роботи Комісії утворюється аналітична група. Основними завданнями аналітичної групи є: збирання, аналіз і моніторинг інформації щодо протиправного поглинання та/або захоплення підприємств, зокрема, тих, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, займають монопольне становище на відповідному ринку чи мають у статутному капіталі державну частку більш як 50 %; моніторинг інформації, що подається відповідними регіональними робочими групами з питань протидії

протиправному поглинанню та захопленню підприємств щодо ситуації, яка склалася навколо інших підприємств.

О.Р. Кібенко вважає, що засоби захисту прав акціонерів поділяються на два види: правові та неправові. До числа перших належать судовий захист (судові рішення стосовно тих чи інших корпоративних конфліктів), адміністративний захист (звернення акціонерів із заявами про порушення їхніх прав до ДКЦПФР, до правоохоронних органів, до органів, що здійснюють контроль за господарською діяльністю – якщо мали місце порушення господарського законодавства), та корпоративний захист (захист своїх прав через органи управління товариством). До неправових заходів захисту прав акціонерів науковець відносить економічні засоби (продаж акцій, видача довіреності на участь в загальних зборах, укладення договору на управління акціями), публікація матеріалів у пресі, проведення прес-конференцій тощо), вплив саморегулювних організацій (складання рейтингів АТ, оприлюднення інформації про АТ, які порушують права акціонерів, встановлення стандартів поведінки на фондовому ринку) [70, с. 168-169]. Треба підтримати запропоновану класифікацію, проте не погодитися із запропонованими назвами, оскільки, на нашу думку, необхідно розрізнити юридичні та інші (неюридичні) заходи захисту прав акціонерів.

Також правовими засобами протидії посяганням на майно та органи управління АТ є засоби громадянського суспільства, що передбачені законодавством і застосовуються організаціями, створеними шляхом об'єднання суб'єктів підприємництва. Завданням таких об'єднань є як самостійна протидія проявам «рейдерства», так і взаємодія з уповноваженими державними органами шляхом інформування про негативні тенденції в корпоративних відносинах, причини конфліктів тощо, здійснення громадського контролю за якістю їх діяльності. А. Орлеан та Н. Якимчук зазначають, що на сьогодні найвідомішою серед таких громадських організацій є АСПУ, зареєстрований Міністерством юстиції України 28 грудня 2006 року – організація самооборони власників, у тому числі

промисловців і підприємців, завданням якої є надання допомоги власникам у здійсненні захисту від «рейдерських» посягань. Кількість таких громадських організацій постійно зростає, отож, як вбачається, їх створення є перспективним напрямом формування безпечного середовища для розвитку економіки України [105, с. 39-40]. Варто погодись із науковцями, оскільки такі громадські організації відіграють велику роль у протидії «рейдерам», а також вони взаємодіють з уповноваженими державними органами шляхом інформування про «рейдерські» атаки.

Акціонери можуть захищати свої права через звернення до суду. Судовий захист вимагає витрат коштів та часу, а також має свої особливості. Так, акціонер може звертатися до суду в разі порушення товариством його прав. Законодавство України не містить обмежень чи умов для такого звернення.

Сучасна Україна розвивається відповідно до конституційно закріплених засад суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Існування такої країни без ефективної системи охорони прав людини та громадянина є неможливим. Як уявляється, одним із найважливіших показників рівня цивілізованості суспільства є реальність забезпечення прав і свобод людини. На тлі економічних, політичних та ідеологічних перетворень в Україні проблематика охорони прав і свобод людини і громадянина набуває особливої актуальності як в науковому, так і в практичному аспектах. Більше того, нагальною є потреба створення ефективної правоохоронної системи, яка б не тільки відповідала вимогам сучасності, але і враховувала останні здобутки юридичної науки. Характер відносин, який склався на сьогодні між людиною і державою також вимагає створення нових механізмів державного регулювання економікою, відповідної нормативної моделі, яка відповідала б завданням і потребам соціального розвитку, системі охорони прав і свобод людини, її законних інтересів. До того ж реалії державного будівництва останніх років переконливо свідчать, що без зміцнення правопорядку подолати негативні

тенденції соціально-економічного розвитку країни, ефективно розв'язувати злободенні проблеми економіки, міжнаціональних відносин, протидіяти політичному екстремізмові, тероризмові, корупції та злочинності неможливо [111, с. 3]. А максимальне забезпечення захисту АТ, їх майна та органів управління можливе завдяки максимальному дотриманню якомога більшою кількістю учасників відносин у сфері господарювання положень правового господарського порядку в Україні.

Найбільш актуальним правом акціонерів і водночас правом, яке найчастіше порушують, є право на отримання частини чистого прибутку АТ, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. Якщо акціонерам справно не виплачують дивіденди, то вони не зацікавлені у зберіганні інформації про товариство і можуть розголошувати відповідну інформацію «рейдерам». Також акціонери, яким не виплачують справно дивіденди, не є зацікавленими у зберіганні своїх акцій, вони у будь-який момент можуть їх продати «рейдерам», які їх будуть скуповувати.

Відповідно до статті 30 ЗУ «Про АТ», виплата дивідендів за простими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку на підставі рішення загальних зборів АТ у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів. Рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами АТ [124].

У чинній редакції ЗУ «Про АТ» від 3 лютого 2011 року як і в первинній редакції даного Закону від 17 вересня 2008 року, право на одержання дивідендів має умовний характер, тобто виникає за умови наявності певного юридичного факту. Таким юридичним фактом є рішення загальних зборів про затвердження звіту за рік та виплату дивідендів. Тобто, загальні збори можуть не вносити до порядку денного рішення про виплату дивідендів, або не прийняти рішення про спрямування чистого прибутку на розвиток товариства. Зазначена норма не передбачає обов'язкової виплати дивідендів

та їх мінімального обсягу. На практиці це часто призводить до зловживань з боку частини акціонерів, що мають контрольний чи блокуючий пакет акцій. Ухиляючись від виплати дивідендів міноритарним акціонерам, мажоритарні акціонери навмисно унеможливають розподіл прибутку АТ шляхом неухвалення справедливого рішення про виплату дивідендів на загальних зборах. Мажоритарні акціонери, повноправні власники майна товариства не зацікавлені у виплаті дивідендів, тому вони і приймають несправедливі рішення, відповідно до яких не виплачують міноритарним акціонерам дивіденди або виплачують їх не у повному обсязі.

Ще одним способом подолання проблеми невиплати дивідендів є кумулятивне голосування, коли міноритарні акціонери при обранні членів наглядової ради об'єднуються для голосування за своїх представників, які будуть лобіювати їх права. Відповідно до пункту 14 статті 52 ЗУ «Про АТ», наглядова рада визначає дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядок та строки виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного частиною другою статті 30 вказаного Закону.

Право акціонера на участь в управлінні АТ акціонер реалізує голосуванням на загальних зборах акціонерів. Акціонери мають право брати участь у загальних зборах акціонерів незалежно від кількості та класу акцій, власниками яких вони є. Оскільки рішення на загальних зборах приймаються простою (50 % + 1 голос) та кваліфікованою більшістю (3/4 голосів), то для міноритарного акціонера, який володіє менш ніж 25 % акцій, це право має декларативний характер. Про це також свідчить пункт 21 Постанови Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 року – при вирішенні спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства з підстав недопущення до участі в них акціонерів (учасників) товариства судам необхідно з'ясувати, чи могла їх відсутність (або наявність) істотно вплинути на прийняття рішення, яке оскаржується [152]. Тобто, при недопущенні

міноритарного акціонера до участі в загальних зборах, суд може залишити в силі оскаржуване рішення цих зборів.

У разі ліквідації платоспроможного АТ вимоги його кредиторів та акціонерів щодо майна задовольняються у порядку дев'яти черг (стаття 89 ЗУ «Про АТ»). Остання, дев'ята черга – це розподіл майна між акціонерами - власниками простих акцій товариства пропорційно до кількості належних їм акцій. Враховуючи, що вимоги кожної черги задовольняються після повного задоволення вимог кредиторів (акціонерів) попередньої черги, можемо резюмувати, що ліквідаційна частка міноритарного акціонера у багатьох випадках так і не виплачується.

Варто звернути увагу на ще один спосіб захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. М. Белкін зазначає, що під час активного викупу акцій АТ може провести додаткову емісію акцій. Таким чином, це створить умови, що перешкоджатимуть масовому скуповуванню акцій. Переважне право акціонера при додатковій емісії акцій – це право акціонера - власника простих акцій придбавати розміщувані товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості емітованих простих акцій. Відповідно до частини 2 статті 27 ЗУ «ПроАТ», переважне право обов'язково надається акціонеру - власнику простих акцій у процесі приватного розміщення. Не пізніше ніж за 30 днів до початку розміщення акцій з наданням акціонерам переважного права товариство письмово повідомляє кожного акціонера, який має таке право, про можливість його реалізації та публікує повідомлення про це в офіційному друкованому органі. Відповідно до частини 3 статті 27 ЗУ «ПроАТ», акціонер, який має намір реалізувати своє переважне право, подає АТ в установленій строк письмову заяву про придбання акцій та перераховує на відповідний рахунок кошти в сумі, яка дорівнює вартості цінних паперів, що ним придбаваються. Заява та перераховані кошти приймаються товариством не пізніше дня, що передуює дню початку розміщення цінних паперів. Товариство видає акціонеру письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості цінних паперів. У

разі порушення акціонерним товариством порядку реалізації акціонерами переважного права Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку може прийняти рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинення розміщення акцій цього випуску, проте, враховуючи частку окремого дрібного акціонера, прийняття такого рішення є малоімовірним [12].

Також, варто звернути увагу на можливість розголошення міноритарними акціонерами відомостей, які становлять комерційну таємницю на підприємстві. «Рейдери» готуючи захоплення АТ, будуть шукати будь-яку можливість для отримання відомостей від міноритарних акціонерів, зокрема і тих, які становлять комерційну таємницю. Розголошення відомостей про АТ та відомостей, які становлять комерційну таємницю у майбутньому спричинить шкоду та негативні наслідки для підприємства. У зв'язку з уникненням вказаних негативних наслідків, необхідно у статуті підприємства прописати Положення про комерційну таємницю і конфіденційну інформацію. У такому положенні необхідно передбачити можливість її надання третім особам тільки за рішенням загальних зборів (наглядової ради) і встановити відповідальність за її розголошення. Згідно із статтею 30 Закону України «Про інформацію», конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Розголошення конфіденційної інформації про підприємство може завдати шкоди інтересам підприємства.

В.М. Кравчук вказує, що конфіденційною інформацією є будь-яка інформація, яка безпосередньо не стосується господарської діяльності, але може мати вплив на діяльність господарського товариства та його відносини з третіми особами (наприклад, стан здоров'я керівників, конфлікти між учасниками, особисті плани учасників та інша, так звана «інсайдерська» (внутрішня) інформація) [81, с. 315].

Відповідно до частини 1 статті 36 ГК України, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці, визначений у постанові КМУ від 9 серпня 1993 року. Такими відомостями є: установчі документи, документи, що дозволяють займатись підприємницькою діяльністю та її окремими видами; інформація щодо всіх установлених форм державної звітності; дані, необхідні для перевірки нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, про їх заробітну плату в цілому і за професіями та посадами, а також про наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків та інших обов'язкових платежів; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, що не займаються підприємницькою діяльністю; відомості, які відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [148]. Проте окремі суб'єкти господарювання всілякими способами намагаються не передавати третім особам цієї інформації. І в першу чергу це стосується суб'єктів господарювання, що планують здійснювати протиправні дії. А оскільки вони це роблять, то АТ як їх потенційні жертви також повинні максимально захищати будь-яку цінну для себе інформацію.

Слід зауважити, що за вчинення правопорушення щодо комерційної таємниці можуть бути застосовані міри адміністративної відповідальності за ГК України та згідно з частиною 3 статті 164³ КпАП України [75]. Зокрема, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця - тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [97, с. 57-58].

Відповідно до статті 162 ГК України, суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Умови збереження конфіденційності інформації та відповідальності за їх порушення можуть включатись також до трудових договорів (контрактів) з працівниками. Крім того, можуть застосовуватись будь-які законні засоби технічного захисту для охорони приміщень, запобігання прослуховуванню та іншого витоку інформації тощо. Суб'єкт господарювання, що є володільцем комерційної таємниці, має право на захист від незаконного використання її третіми особами. Незаконним використанням комерційної таємниці є задоволення потреб у ній третіх осіб внаслідок розголошення (передачі, витоку) її з вини особи, яка повинна охороняти цю таємницю, або іншого протиправного одержання її, зокрема прослуховування засобів зв'язку. Право на захист від незаконного використання комерційної таємниці реалізується через притягнення винної особи до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з законодавством України. Зокрема, суб'єкт господарювання може вимагати від третіх осіб утримуватись від незаконного одержання його комерційної таємниці, а також подальшого застосування її в господарській діяльності, наприклад під час виробництва продукції чи застосування певної нової технології.

Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Відшкодування збитків є основною формою компенсації заподіяної шкоди. На підставі статті 22 ЦК України збитками, завданими суб'єкту господарювання протиправним використанням його комерційної інформації, є витрати, які цей суб'єкт

зробив або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), та доходи, які він міг би реально одержати за звичайних обставин, якби його право не було порушене (упущена вигода). Якщо особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодуватися суб'єкту господарювання, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка протиправно використовує комерційну інформацію. Збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день відшкодування їх з ініціативи особи, яка протиправно використала комерційну інформацію. Відповідно до частини 3 статті 22 та частини 1 статті 1166 ЦК України, збитки, завдані суб'єкту господарювання протиправним використанням його комерційної інформації, відшкодовуються у повному обсязі [97, с. 190-191].

Відповідно до статті 38 ГК України, для нерозголошення конфіденційної інформації суб'єкти господарювання за сприяння заінтересованих організацій можуть розробляти правила професійної етики у конкуренції для відповідних сфер господарської діяльності, а також для певних галузей економіки. Правила професійної етики у конкуренції узгоджуються з АМК України та можуть використовуватися при укладанні договорів, розробці установчих та інших документів суб'єктів господарювання. Правила професійної етики можуть містити вимоги щодо питань, серед яких слід виділити такі: кваліфікація; надання необхідної правдивої інформації; розумні ціни, які звичайно встановлюються за цінами в регіоні за подібні товари чи послуги; конфіденційність інформації; збереження інтересів інших клієнтів. Мета створення правил професійної етики передбачає наявність добровільного їх виконання особами, на яких поширюється дія правил, з метою забезпечення виконання сторонами своїх обов'язків. Правила професійної етики розробляються різноманітними організаціями. Зокрема, такі повноваження покладено на торгово-промислові палати. Так, згідно з частиною другою статті 3 Закону України «Про торгово-

промислові палати в Україні», завданням торгово-промислової палати є сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців [154; 97, с. 58-59].

На нашу думку, вказані норми законодавства слід відобразити у статуті з метою попередження щодо нерозголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації про підприємство.

В.М. Кравчук зазначає, що учасники господарських товариств зобов'язані:

1) дотримуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів. Рішення зборів учасників – це рішення самого суб'єкта господарювання. Тому учасник повинен підкорятися і виконувати рішення зборів, навіть якщо він з ним не згодний. Разом із тим учасник має право оскаржити рішення зборів учасників, якщо вважає, що воно порушує його права чи інтереси (стаття 117 ЦК України [207]);

Крім того, відповідно до статті 11 ЗУ «Про ГТ», учасник повинен виконувати рішення не тільки загальних зборів, а й інших органів управління, які прийняті в межах їх компетенції [136].

2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом. Зобов'язання перед товариством виникають на підставі установчого документа або внаслідок інших договорів, укладених з товариством;

3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства.

Учасники господарського товариства можуть також мати інші обов'язки, встановлені установчим документом товариства та законом [81, с. 313-315].

Проаналізувавши основні права міноритарія, варто зазначити, що дрібний акціонер значно обмежений у своїх правах через розмір своєї частки, деякі права мають умовний характер і не залежать від особи акціонера. А значний акціонер розраховує на доступ до безпосереднього управління в АТ для того, щоб збільшити свій капітал, вкладений в акції, при цьому не виплачуючи дивідендів міноритарним акціонерам. При цьому міноритарні акціонери можуть розголошувати інформацію про товариство «рейдерам». Варто зазначити, що такі акціонери у будь-який момент можуть продати свої акції «рейдерам», які їх будуть скуповувати. С. Бурбело вказує, що захоплення через акціонерний капітал свідчить про розпорошення акціонерного капіталу, або про недостатній його контроль. Початком атаки є скупка акцій. Як правило, «рейдери» планують скупити близько 10-15 % акцій. Ця кількість є достатньою, щоб ініціювати проведення зборів акціонерів з порядком денним, необхідним для «рейдерів», наприклад, зміною керівництва. АТ, власником якого є трудовий колектив, найпривабливіший об'єкт для «рейдера». Одержуючи невисокі зарплати, працівники без особливих коливань продають свої цінні папери тому, хто пропонує ціну в 5-10 разів більше номінальної, але менше реальної вартості [17]. Варто погодитись з такими думками, оскільки працівники - міноритарні акціонери активно продають свої акції. І тим більш активно вони це роблять, чим гірше виконує свої зобов'язання перед ними АТ і мажоритарні акціонери. Тому потрібно справно виплачувати дивіденди акціонерам для того, щоб вони були зацікавлені у зберіганні інформації про товариство, не розголошували відповідної інформації «рейдерам», були зацікавлені у збереженні своїх акцій і не продавали їх «рейдерам», які будуть скуповувати за ціну, що більша за номінальну вартість.

При розробці механізмів охорони та захисту прав дрібних акціонерів слід піклуватися про механізми забезпечення збереження капіталу акціонера, а не про його вплив на управління. В такому разі, коли буде зміщено акцент уваги, зміниться і ставлення до захисту прав міноритаріїв. При вирішенні

проблем позовів міноритарних акціонерів, які вважають порушеними свої права, варто зазначити, що цим акціонерам слід надати гарантії та забезпечення їхніх майнових та немайнових прав. Забезпеченням немайнових прав акціонерів (права участі в управлінні) буде слугувати забезпечення можливості для них: безперешкодно брати участь в загальних зборах; у разі небажання цього – заочно голосувати; у разі пасивного ставлення акціонерів до цього права й неможливості внаслідок цього прийняти рішення загальними зборами – передбачити альтернативний механізм вирішення питань, в яких існує нагальна потреба для всіх акціонерів. Це може досягатися або переданням цих питань на розгляд і вирішення іншим органам АТ, або можливістю прийняття рішення загальними зборами при меншому кворумі. Забезпеченням їхніх майнових прав має стати: вдосконалення механізму реалізації акціонером права на незгоду шляхом викупу їх акцій; розробки механізму викупу акцій дрібних акціонерів у випадку формування великих пакетів акцій, внаслідок чого для міноритаріїв втрачається сенс тримання акцій; можливість вільного продажу своїх акцій на ринку [170].

С. Бурбело зазначає, що з позицій самозбереження досвідчений керівник повинен приділяти достатню увагу профілактиці корпоративних захоплень, інформації про які у наш час достатньо. Джерелами інформації про реальні масштаби явища є ділова преса, різні електронні ЗМІ, канали прямого обміну відомостями між власниками і директорами підприємств, об'єднань підприємців тощо. Однак багато власників бізнесу і їх топ-менеджери не уявляють собі суть і гостроту проблеми, а тому часто виявляються не здатними дати серйозну відсіч агресорові [17]. Варто погодитися з такою думкою, оскільки досвідчений керівник повинен приділяти достатню увагу профілактиці корпоративних захоплень шляхом моніторингу ситуації, але незважаючи на це керівники є непідготовленими та не забезпеченими потрібними засобами захисту під час «рейдерського» захоплення підприємства.

В умовах виникнення та розвитку підприємництва сучасна Україна знаходиться у пошуках власного балансу ринкового господарства, яке повинне розвиватися на основі саморегулювання і державного регулювання економіки; погодження інтересів окремих осіб, колективів та всього суспільства [112, с. 75]. І такий баланс якраз і має забезпечити інтереси як приватних акціонерів, так і акціонера - державу. На жаль, події березня 2015 року із «Укрнафтою» вказують, що такий баланс лише починає формуватися в Україні. На жаль, приватні інтереси окремих мажоритарних акціонерів часто стоять вище інтересів держави...

Отже, можна зробити висновок про те, що в Україні на законодавчому рівні в цілому прописано систему заходів протидії посяганням на майно та органи управління АТ. Зокрема встановлено, що державний механізм захисту прав акціонерів від протиправних посягань має містити три складові: законодавчу, судову та організаційну. Проте без взаємодії усіх вказаних складових не можливо одержати позитивний результат у боротьбі із «рейдерами». Необхідно зазначити, що при «рейдерській» атаці на АТ акціонери можуть звернутись не лише до органів державної влади та суду, але також до громадських організацій. Проте кожен керівник АТ повинен запобігти «рейдерським» атакам шляхом створення надійної системи захисту інформації про підприємство, справної виплати акціонерам дивідендів, роботи з акціонерами, спрямованої на збереження довіри до керівництва, створення умов, що перешкоджають масовому скуповуванню акцій та моніторингу поточної ситуації. Також потрібно, щоб акціонери були зацікавлені у збереженні та нерозголошенні конфіденційної інформації та комерційної таємниці АТ. Зацікавлення повинне забезпечуватися мажоритарними акціонерами через своєчасне і повне виконання своїх зобов'язань із виплати дивідендів, інформування акціонерів про усі важливі події та результати діяльності АТ, максимального забезпечення прав міноритаріїв у реалізації прав міноритаріїв, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій тощо.

2.3. Правовий режим майна акціонерних товариств та його захист від посягань

Досліджуючи правовий режим майна, необхідним є з'ясування змісту поняття «правовий режим». Аналіз цього поняття, дає змогу виявити специфіку правового регулювання певного об'єкта чи виду діяльності, дозволяє судити про багатомірність, багатогранність та об'ємність права як інституційного утворення, а також розглядати його в динаміці та функціонуванні.

Характеристика поняття «правовий режим» наведена в роботах значної кількості українських та зарубіжних вчених з різних галузей права та інших наук. Незважаючи на те, що науковці досліджували поняття «правового режиму», їх твердження мають спірний характер і потребують подальших наукових досліджень.

Д.Н. Бахрах визначає правовий режим як комплекс суспільних відносин певного виду діяльності, закріплений юридичними нормами і забезпечений сукупністю юридично-організаційних засобів, що задається параметрами подвійного роду: по-перше, особливою спеціальною значимістю суспільних відносин, їх специфічними цілями і завданнями; по-друге, використанням особливих принципів, форм і методів діяльності, що відображаються в системі прав та обов'язків суб'єктів [2, с. 201]. Можна частково не погодитись із названим автором, оскільки визначення правового режиму як комплексу суспільних відносин виражає не самі відносини, а особливий порядок їх правового регулювання.

В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька визначають правовий режим майна як установлений правовими засобами порядок і умови придбання (присвоєння) майна, здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізацію функцій управління майном, а також правову його охорону [38, с. 91].

Досліджуючи категорію «правовий режим» С.С. Алексєєв визначає її як порядок регулювання, що виражається в комплексі правових засобів, які характеризуються особливим поєднанням взаємодіючих між собою дозволів, заборон, зобов'язань, що створюють особливу спрямованість регулювання [104, с. 185]. Варто погодитись з М.І. Матузовим та А.В. Мальком, які визначають що правовий режим – це зовсім не результат, а система умов та методик здійснення правового регулювання, визначений порядок дії права, необхідний для досягнення відповідних цілей [95, с. 20].

У Юридичній енциклопедії правовий режим визначено як особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому (прикордонний режим, митний режим, режим у місцях позбавлення волі, правовий режим земель і майна, режим законності тощо) [220, с. 44]. З авторами, які надавали це визначення можна погодитись, проте таке визначення поняття є досить широким та в ньому надано загальну характеристику поняттю «правовий режим».

Загальними ознаками правового режиму вважається наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. Правовий режим виражає нерозривний зв'язок правової форми і змісту регульованих правом відносин, характеризується у цьому зв'язку моментом стабільності [220, с. 44].

Р.Н. Галієва головними елементами структури правового режиму називає: об'єкт, суб'єкти правовідносин, для яких встановлено правовий режим, зміст їх прав, обов'язків, інтересів і способи їх здійснення [27, с. 28]. Об'єкт, на який поширюється правовий режим, накладає на нього певні характерні тільки йому особливості.

О.М. Пашенко та В.С. Щербина визначають правовий режим майна як встановлені правовими нормами структура майна, порядок його придбання (формування), використання, й вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів [107, с. 317; 217, с. 123].

В юридичній науці виділяють загальні ознаки, що притаманні будь-якому виду правового режиму: правовий режим встановлюється

законодавством та забезпечується державою; є особливим порядком правового регулювання; забезпечує правопорядок (належне функціонування) у певній сфері правовідносин; забезпечує певний рівень сприяння або несприяння для задоволення інтересів суб'єктів відповідних відносин, та суспільства в цілому [23, с. 692]. Правовий режим може стосуватися різних суб'єктів, об'єктів і відносин у сфері господарювання.

Відповідно до наведених ознак можна визначити правовий режим як особливий порядок правового регулювання, що встановлюється та забезпечується державою, має на меті забезпечити правопорядок у певній сфері правовідносин, певний рівень сприяння або несприяння для задоволення інтересів суб'єктів цих відносин та суспільства в цілому.

На основі проведеного аналізу думок вчених та довідкової літератури можна надати узагальнене власне семантичне визначення поняття правового режиму майна суб'єктів господарювання (на прикладі АТ): це встановлені правовими нормами порядок і умови придбання (формування) майна, здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, порядок звернення на нього стягнення кредиторів та здійснення заходів щодо захисту.

Правовий режим майна суб'єктів господарювання встановлюється ГК України та іншими законами. Зокрема до складу майна входять основні фонди, оборотні засоби, кошти, товари, цінні папери тощо. У статті 139 ГК України надано його визначення, наведене у роботі раніше [45]. У ЦК України, зокрема у статті 190 містяться положення, які визначають майно як окрему річ, сукупність речей, а також майнові права і обов'язки, однак для визнання цих об'єктів речами в розумінні ГК України необхідно, щоб вони відповідали ознакам, зазначеним в частині 1 статті 139 ГК України, а саме: мали вартісне визначення; вироблялися чи використовувалися у діяльності суб'єктів господарювання; відображалися в балансі цих суб'єктів або враховувалися в інших встановлених законом формах обліку майна цих суб'єктів [207].

Відповідно до статті 86 ГК України, вкладками учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (включаючи майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти, в тому числі в іноземній валюті [45].

Відповідно до статті 11 ЗУ «Про АТ», оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування АТ, може здійснюватися грошовими коштами, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, та векселів), майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку [124].

Відповідно до статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», корпоративні права держави не можуть передаватися господарським товариствам для формування їх статутних капіталів, крім передачі до статутних капіталів державних АТ та державних холдингових компаній [155].

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам [114]. Матеріальне майно і немонетарні активи з тривалим строком експлуатації складають майнову основу господарювання АТ. Найчастіше саме основні засоби і право на нематеріальні активи стають об'єктом посягання.

В.В. Резнікова роз'яснює, що нематеріальними активами можуть бути: ділова репутація, ділові зв'язки, трудова участь, об'єкти, інтелектуальної власності та інші [161, с. 128].

Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, у т.ч. і АТ, майнові цінності можуть належати до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.

Основні засоби (основні фонди) – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [113]. Згідно з частиною 3 статті 139 ГК України, до основних фондів виробничого і невиробничого призначення відносять будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів [45].

Оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу (пункт 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності») [140].

Відповідно до статті 139 ГК України, до майна суб'єктів господарювання також належать кошти – гроші у національній та іноземній валюті; товари – вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги; цінні папери, що є особливим видом майна суб'єктів господарювання.

Стаття 140 ГК України називає основні джерела формування майна суб'єктів господарювання, зокрема, грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів) тощо. Грошові та матеріальні внески засновників є джерелом формування статутного капіталу господарських товариств (стаття 86 ГК України) на стадії заснування цих суб'єктів [41, с. 171-172].

Капітальні вкладення поділяють на державні і недержавні. Державні – це інвестиції, які надають із державного бюджету, державних підприємств та місцевого бюджету для відновлення основних фондів. Недержавні – це інвестиції, які надають інвестори із недержавними формами власності. Кредити банків та інших кредиторів – це кошти та матеріальні цінності, які надаються у користування АТ на визначений строк та під процент.

Безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій та громадян складають незначне за розміром джерело формування майна суб'єктів господарювання [97, с. 162-163].

На нашу думку, у випадку виконання певним АТ загальнодержавних завдань можна з боку держави стимулювати різними способами приватних осіб та недержавні організації для вкладання коштів у діяльність АТ, шляхом встановлення зменшеної ставки податку або ж надавати певні дотації акціонерам пропорційно їх внеску у діяльність таких АТ. Можливо, необхідно встановити та розробити програму співфінансування АТ приватними особами, недержавними організаціями та виділення коштів на фінансування з державного бюджету.

Співфінансування діяльності АТ та вкладення коштів у статутний капітал державою, приватними особами та недержавними організаціями є необхідним. Пропорційно зростанню розміру статутного капіталу зменшується кількість потенційних «рейдерів», адже встановити контроль над АТ із багатомільйонним статутним капіталом дрібному «рейдеру» буде практично неможливо.

«Рейдери» переважно посягають на середні та малі підприємства, які не мають тих можливостей для захисту від недружніх поглинань, що існують у великих фінансово-промислових групах та великих холдингових компаніях. Це призводить до зниження продуктивності підприємств та погіршення інвестиційного клімату в Україні [189, с. 117].

Відповідно до частини 1 статті 133 ГК України, основою правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська

діяльність є право власності, а також речові права осіб, які не є власниками, – право господарського відання, право оперативного управління і право оперативного використання майна.

Право оперативного використання майна у 2005 році виключили із ГК України. Було виключено можливість, зазначену у частині 1, 3 статті 133 ГК України, у відокремлених підрозділів (без статусу юридичної особи) здійснювати свою діяльність на праві оперативного використання майна. Також виключили статтю 138 під назвою «Право оперативного використання майна», на підставі якої була встановлена можливість відокремленому підрозділу використовувати надане йому майно на праві оперативного використання майна. На нашу думку, це невірно, оскільки вказані норми значно спрощували процедуру використання майна відокремленими підрозділами. Зокрема, вказані підрозділи могли здійснювати свою діяльність на праві оперативного використання майна (без статусу юридичної особи).

Відповідно до статті 134 ГК України, право власності є основним речовим правом у сфері господарювання, зміст якого складають повноваження (права) власника щодо володіння, користування і розпорядження належним йому майном при здійсненні господарської діяльності [45].

Однією із форм правового режиму майна є право господарського відання, на основі якого АТ як суб'єкт підприємництва володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником, з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника. Власник майна, закріпленого за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна самостійно або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства.

О.М. Вінник вказує, що право господарського відання порівняно з правом власності є більш обмеженим і передбачає можливість володіння, користування і розпорядження закріпленим на цьому правовому титулі

майном на розсуд суб'єкта цього права (підприємства), але в межах закону і затвердженого власником майна статуту підприємства. Суб'єкт права господарського відання за своїми зобов'язаннями відповідає усім майном, що закріплене за ним на цьому правовому режимі, і може бути суб'єктом банкрутства. На такому правовому титулі майно закріплюється за: державними (частина 3 статті 73, стаття 74 ГК України) та комунальними (частина 3 статті 78 ГК України) унітарними підприємствами, що діють з метою отримання прибутку; унітарними комерційними підприємствами, що створюються господарськими товариствами, кооперативами, громадськими та релігійними організаціями, громадянами [25, с. 154]. І саме на основі права власності або господарського відання може здійснюватися підприємницька господарська діяльність АТ. Відповідно, право оперативного управління не має відношення до АТ.

Статус юридичної особи, яким наділене АТ, дозволяє йому не лише закріпити за собою майно засобами бухгалтерського обліку і тим самим відокремити його від майна інших суб'єктів господарювання, власника тощо, але і нести відповідальність за своїми зобов'язаннями закріпленим за ним майном, звертатися до суду за захистом порушених майнових прав, в тому числі і в тому випадку, коли таке порушення мало місце з боку власника.

В.С. Щербина визначає право господарського відання як право юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку господарську діяльність, тобто є суб'єктами підприємництва, похідне від права власності, з обмеженням повноваження розпорядження окремими видами майна згодою власника [41, с.167]. З цим автором варто погодитись, проте дане визначення було надане у загальному вигляді, тоді як нас будуть цікавити особливості господарювання АТ.

Господарська діяльність також може здійснюватися на основі інших речових прав (права володіння, права користування).

Питання щодо користування майном в АТ, зокрема щодо укладення договору іпотеки, оренди та сервітуту регулюються ЦК України. Варто

зазначити, що при передачі майна за договором іпотеки, оренди та укладення сервітуту на законних підставах, рівно як укладання договору лізингу чи концесії ускладнить захоплення майна АТ.

Стаття 55 ГК України визначає, що однією з ознак суб'єкта господарювання є наявність відокремленого майна. Відокремлені підрозділи господарських організацій не є власниками майна, яке було передано їм господарськими організаціями. До цього майна застосовується право господарського відання (стаття 136 ГК України), право оперативного управління (стаття 137 ГК України). Майно також може бути передано відокремленим підрозділам в оренду або лізинг (статті 283-192 ГК України). Відповідно до статті 283 ГК України у користування за договором оренди передається індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення (або цілісний майновий комплекс), що не втрачає у процесі використання своєї споживчої якості (неспоживна річ). Об'єктом оренди можуть бути: державні та комунальні підприємства або їх структурні підрозділи як цілісні майнові комплекси, тобто господарські об'єкти із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг), відокремленою земельною ділянкою, на якій розміщений об'єкт, та автономними інженерними комунікаціями і системою енергопостачання; нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення, що належить суб'єктам господарювання. Згідно з Законом України «Про оренду державного та комунального майна», об'єктами оренди може бути також майно, що не увійшло до статутних капіталів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації).

Майно також може бути передано від АТ до його відокремлених підрозділів у лізинг. Завдяки передачі у лізинг майна АТ може захищатися від «рейдерів», які не будуть мати правових підстав для захоплення. Проте у випадку, якщо лізингодавець - «рейдер», то може навпаки – об'єкт лізингу виступатиме приводом до захоплення іншого майна або встановлення

контролю над структурними підрозділами та самим АТ. За формою здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним тощо. При останньому майно чи платежі перетинають державні кордони [41, с. 167]. Через застосування різних видів лізингу АТ може захищатися від «рейдерських» нападів. Так, якщо АТ передасть майно за договором пайового та міжнародного лізингу, то «рейдерам» буде складніше скоїти посягання на нього та порушити законні права власників майна. Так само, у випадку взяття майна АТ у комерційну концесію на законних підставах також ускладнить здійснення «рейдерського» нападу.

В Україні діє наступна класифікація форм власності: приватна власність, державна корпоративна власність, державна власність, комунальна власність та комунальна корпоративна власність.

Державну корпоративну власність та комунальну корпоративну власність визначають щодо майна суб'єктів, у статутному капіталі яких частка державної чи комунальної власності перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує відповідним органам державного управління або місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Порушники посягають на майно, часто не звертаючи уваги на його форму власності. Це відбувається через слабкість і корупційність, що існує на різних рівнях виконавчої і судової влади. «Рейдерство» є складним і комплексним явищем і в більшій мірі спрямоване на протиправне захоплення акцій або на встановлення контролю над органами управління АТ. «Рейдерство» постійно набуває нових форм. При здійсненні «рейдерських» операцій «загарбники» використовують різноманітні інструменти. У зв'язку із постійним вдосконаленням способів захоплення майна АТ та встановлення контролю над їх органами управління, важко розробити єдину систему захисту. Тому одним із дієвих засобів захисту є застосування різних заходів, особливо щоб унеможливити «рейдерську» атаку на АТ до того, як АТ буде завдано збитків внаслідок посягання.

Науковці розрізняють способи здійснення «рейдерських» операцій за двома основними формами: умовно законною й умовно протизаконною. Другі пов'язані зі скоєнням злочинів і в загальних рисах розглядалися у роботі. Тому більше уваги слід приділити розгляду умовно законних форм та способам боротьби із ними:

1. Захоплення АТ через акціонерний капітал. При цьому основним завданням для «рейдерів» є – консолідація як мінімум контрольного пакету акцій. Для скуповування акцій використовують такі методи: створення конфлікту між акціонерами; витіснення дрібних акціонерів; блокування пакету акцій; внесення змін до статуту, які необхідні для «рейдерів»; маніпуляції з реєстром акціонерів; «заміна» номінальних акціонерів і органів управління. Захоплення через акціонерний капітал свідчить про те, що він сильно розпорошений або недостатньо контролюється. «Рейдери» скуповують акції у міноритарних акціонерів (приблизно 10-15 % акцій). Відповідно до пункту 4 частини 1 статті 47 ЗУ «Про АТ» [124], позачергові загальні збори АТ скликаються наглядовою радою: на вимогу акціонерів, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 % і більше простих акцій товариства. На загальних зборах вирішують питання про зміну керівництва АТ. Як зазначалося, «рейдери» переважно скуповують акції у міноритарних акціонерів, пропонують їм ціну, вищу за номінальну. Незважаючи на те, що ціна є меншою від реальної ціни, акціонери продають свої акції. Це спричиняє недовіра до керівництва, неможливість у повному обсязі реалізувати немайнові права (права участі в управлінні) та майнові права (право викупу їх акцій).

О.А. Беліков зазначає, що «рейдер» не зможе атакувати АТ, перекуповуючи акції в міноритарних акціонерів, якщо його власники консолідували 80-100 % акцій. Наявність корпоративного спору – це все, що потрібно вмілому рейдеру для втілення своїх планів захоплення [11, с. 105].

І.Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружнього поглинання та злиття підприємств, засновникам необхідно

створити умови, що перешкоджають масовому скуповуванню акцій. Основні заходи повинні бути сконцентровані на скуповуванні часток, що належать міноритарним акціонерам та трудовому колективу. При цьому варто здійснити заходи, що спрямовані на підвищення вартості акцій, а також налагодити систему роботи з АТ [4, с. 99]. Варто погодитись із названим науковцем, оскільки якщо власник контрольного пакету акцій АТ викупить у міноритарних акціонерів їх акції, «рейдери» не зможуть захопити АТ через акціонерний капітал, тому, що більша частина акцій буде належати власнику.

І.Ю. Копелев зазначає, що якщо акціонери та керівники підприємства своєчасно дізналися про скуповування «рейдерами» акцій, вони можуть терміново провести контрскуповування акцій, здійснити додаткову емісію акцій і в такий спосіб суттєво зменшити «рейдерський» пакет або передати нерухомість у власність дочірнім підприємствам [77, с. 312]. Варто в цілому підтримати висловлену думку, оскільки усі ці способи запобігання «рейдерству» є необхідними для АТ при недопущенні «рейдерської» атаки. На нашу думку, необхідно реалізувати акціонерам право участі в управлінні, зокрема щоб акціонери змогли безперешкодно брати участь у загальних зборах та були залучені до управління товариством. При одержанні інформації про проведення купівлі акцій «рейдером» у міноритарних акціонерів, власнику необхідно консолідувати 80 % і більше акцій. Це необхідно для унеможливлення проведення захоплення АТ через акціонерний капітал.

О.В. Гарагонич зазначає, що відповідно до ЗУ «Про ГТ», питання обрання та припинення повноважень виконавчого органу належали до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. Тому важлива увага раніше «рейдерами» приділялася консолідації контрольного пакету акцій. Відповідно до пункту 8 статті 52 ЗУ «Про АТ», питання обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу законодавцем було віднесено до виключної компетенції наглядової ради АТ. Тому питання формування «рейдерами» паралельного виконавчого органу АТ стало

можливим вирішити шляхом підробки рішення наглядової ради АТ [28, с. 306-307]. Цією нормою «рейдери» успішно скористались при захопленні у 2013 році одного з найбільш рентабельних в Житомирській області АТ (Коростенського щебзаводу) [160].

2. Встановлення контролю над АТ через наявну кредиторську заборгованість. Основним завданням для «рейдерів» є скуповування боргів АТ і використання механізму їх об'єднання та пред'явлення усіх боргів у сукупності. Для цього використовують викуп кредиторської заборгованості; створення заборгованості перед податковими органами; штучне створення кредиторської заборгованості; використання схем застави для отримання контролю над активами. Борги АТ скуповують у дрібних кредиторів за низькими цінами, їх об'єднують та пред'являють у сукупності. У випадку, якщо АТ не зможе погасити усі борги, виникають підстави для початку процедури банкрутства або досудової санації. При вказаних процедурах АТ не підконтрольне власнику, а лише арбітражному керуючому (зокрема, керуючому санацією). Останнього «рейдери» можуть підкупити.

О.А. Беліков вказує, що «рейдер» не може здійснити захоплення об'єкта, якщо його корпоративна історія бездоганна, і немає ані найменших причин для судових позовів. Варто погодитись із юристом, оскільки якщо в АТ буде бездоганна корпоративна історія, то у такому випадку «рейдери» не будуть мати підстав для здійснення захоплення [11, с. 105].

І.Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружнього поглинання та злиття підприємств, засновникам необхідно впровадити систему контролю за кредиторською заборгованістю. На підприємстві повинна бути створена ефективна система контролю за кредиторською заборгованістю [4, с. 98]. Варто погодитися із науковцем та ввести на підприємстві ефективну систему контролю за кредиторською заборгованістю, яка унебезпечить власника контрольного пакету акцій від протиправних захоплень АТ через наявну кредиторську заборгованість. На нашу думку, необхідно мати усі документи, які можуть спростувати

інформацію про неіснуючі борги АТ, або борги, які АТ уже погасило. Також, необхідно мати у резерві кошти, для виплати боргів, які можуть пред'явити «рейдери». Якщо ж у АТ немає коштів для погашення кредитів, то необхідно з банком проводити перемови та у письмовому вигляді закріпити угоду про реструктуризацію заборгованості. Варто звернути увагу на те, щоб керівництво АТ слідкувало за тим, чи немає у суді справ, стороною у яких виступає АТ та чи не ведеться розгляд справи без участі АТ.

3. Оголошення АТ банкрутом з привласненням його активів. При цьому основним завданням для «рейдерів» є – довести наявність простроченої заборгованості. «Рейдери» ініціюють процедуру банкрутства АТ. Для цього використовують такі методи: короткотермінове банкрутство; довготермінове банкрутство; вилучення активів; додаткова емісія; інші дії, у т.ч. використання силових прийомів. С.В. Рахуба зазначає, що поширеною схемою використання міноритарного пакета для проведення додаткової емісії є: блокування судом участі у зборах акціонерів власника пакету 50 % + 1 акція (і більше); прийняття зборами без участі власника контрольного пакету рішення про заміну менеджменту; ухвалення рішення про додаткову емісію, що розмиває контрольний пакет [159, с. 63]. На нашу думку, щоб уникнути оголошення «рейдерами» АТ банкрутом з привласненням його активів необхідно мати у резерві кошти для виплати кредиту. Якщо вказаних коштів у резерві немає, то необхідно проводити перемови з банком про укладення угоди про реструктуризацію заборгованості або ж відтермінування виплати коштів за заборгованістю. Також, варто брати кошти у кредит в установах, з якими є певні зв'язки, які зможуть на будь-який строк відтермінувати виплату по заборгованості.

4. Захоплення АТ шляхом визнання приватизації майна АТ недійсною (реприватизації). Для цього використовують такі методи: визнання недійсними результатів тендеру з продажу державного пакету акцій; недостатньо висока ціна продажу; невиконання покупцем взятих на себе інвестиційних зобов'язань; порушення чинного податкового законодавства.

«Рейдери» звертають увагу на можливі порушення, які могли виникнути під час придбання об'єкта (порушення протягом процедури приватизації). У державних органах (реєстраційній службі, земельного кадастру, відповідних відділах адміністрацій) різними способами отримуються копії правовстановлюючих і реєстраційних документів, які аналізуються «рейдерами». Зокрема, визнавши недійсними рішення органу місцевого самоврядування про передачу у власність АТ земельної ділянки і розірвавши договір купівлі-продажу, «рейдер» може претендувати на отримання цієї ділянки на підставі нового рішення і викупити її за новим договором купівлі-продажу, домовившись заздалегідь із чиновниками [165, с. 29]. «Рейдери» спочатку подають позовні заяви на АТ до суду з будь-яких причин, починаючи з екологічної ситуації і закінчуючи незаконним звільненням працівників. Вони організують перевірки: прокуратурою, Міністерством з питань надзвичайних ситуацій, санітарно-епідеміологічною службою тощо. Після цього, маючи у власності невеликий пакет акцій, подається позов до суду про оспорювання підсумків приватизації та визнання її недійсною. В результаті приватизацію скасовують, а контрольний пакет переходить до іншого власника [61, с. 151].

І.Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружнього поглинання та злиття підприємств засновникам необхідно вивчити історію створення та діяльності підприємства, зокрема історію його приватизації, рішень зборів акціонерів зі стратегічних питань, аналіз законності додаткової емісії акцій, законності прав власності на основні засоби [4, с. 99]. Варто погодитись із названим вченим, оскільки провівши аналіз історії створення та діяльності підприємства, власник зможе визначити необхідні шляхи для захисту АТ. На нашу думку, щоб уникнути захоплення АТ шляхом визнання приватизації майна АТ недійсною, необхідно провести аналіз проведення приватизації майна АТ, зокрема чітко дотримання усіх процедур, здійснення приватизації без порушень законодавства. При

проведенні вказаного аналізу АТ буде знати усі допущені порушення та зможе їх усунути або виправити [192, с. 56].

5. Протиправне захоплення акцій АТ шляхом реєстрації авторських прав на нематеріальні активи: використовується до високотехнологічних АТ, коли метою захоплення є заволодіння правами на інтелектуальну власність АТ: торговою маркою, логотипом, промисловими зразками, технологією виробництва тощо. Для цього використовують такі методи: створення штучної кредиторської заборгованості або повністю блокування діяльності АТ; висування вимог з виплати особам, які стали законними власниками контрольного пакету акцій АТ, роялті (плати за використання продуктів інтелектуальної власності). Отже, до цього методу поглинання «рейдери» звертаються в декількох випадках: по-перше, цю технологію можна застосовувати, якщо необхідно створити штучну кредиторську заборгованість або повністю блокувати діяльність АТ. Реєструються права на нематеріальні активи, потім на компанію, що використовує їх, подається позов з вимогою припинити незаконне використання нематеріальних активів або відшкодувати завданий збиток у зв'язку з незаконним використанням нематеріальних активів, або викупити авторські права на ці активи. Подальші дії нічим не відрізняються від схем, вживаних під час захоплення з використанням кредиторської заборгованості. І, по-друге, якщо «рейдери» вирішили не знищувати АТ, тоді до суду подається позов з вимогою виплачувати «законним» власникам нематеріальних активів роялті. Зазвичай «рейдери» аналізують фінансові потоки компанії і лише після цього визначають розмір роялті. АТ необхідно буде у такому випадку сплатити весь прибуток. У загальному випадку розмір роялті безпосереднім чином пов'язаний із розміром економічного ефекту від його використання [61, с. 152-153]. На нашу думку, для уникнення захоплення АТ шляхом реєстрації авторських прав на нематеріальні активи необхідно належним чином захищати комерційну таємницю АТ та створити надійний захист для збереження статутних документів, печатки та ін.

На нашу думку, на підприємстві необхідно зберігати копію статуту, а оригінал статуту в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці або в адвоката) для унеможливлення проникнення сторонніх осіб на підприємство та заволодіння статутом. Доступ до печатки повинні мати обмежена кількість осіб для забезпечення належного захисту АТ.

б. Інформаційний чи корпоративний терор: від мітингів біля стін підприємства проти керівництва до інформаційної кампанії у пресі, або захоплення АТ шляхом корпоративного шантажу – «грінмейлства». Даний спосіб передбачає, що «рейдер» купує на відкритому ринку невеликий пакет акцій АТ, після цього так звані «нові» акціонери починають публічно критикувати менеджмент організації. Також, висловлюються і реальні погрози – наприклад, обіцянки консолідувати пакети акцій і змінити керівництво чи заблокувати стратегічні кроки даного АТ. Метою шантажу є або перерозподіл функцій з управління, або продаж акцій за більш вигідною ціною. С.В. Рахуба зазначає, що «рейдери» при захопленні використовують ЗМІ для обвинувачень власників контрольного пакету акцій і менеджменту АТ, депутатські запити на підставі публікацій [159, с. 63]. О.В. Гарагонич вказує, що на замовлення рейдерів у центральній та місцевій пресі, а також в Інтернеті інтенсивно друкуються замовні статті та матеріали, які зводять наклеп на посадових осіб АТ та ключових його акціонерів. У таких публікаціях критикуються методи управління, змальовуються песимістичні прогнози щодо майбутнього товариства, громадськість інформується про порушення, з якими ключові акціонери придбали належні їм акції, тощо [31, с. 26]. Через це на фондовому ринку може поширитися паніка, наслідком якої стане падіння курсу акцій, що, у свою чергу, може потягнути погіршення основних фінансово-економічних показників діяльності АТ, хоча питання про захоплення контрольного пакету акцій не ставиться. І.В. Спасибо-Фатєєва визначає грінмейл як корпоративний шантаж, що використовується міноритарним акціонером з метою продажу своїх акцій мажоритарному акціонеру за значно вищими цінами [171, с. 46]. На нашу думку, при

висвітленні негативної інформації у ЗМІ про мажоритарного акціонера та поширення неправдивих відомостей про стан фінансових справ у АТ, міноритарні акціонери почнуть шукати осіб, зацікавлених у купівлі акцій та продавати свої акції. Відповідно, «рейдери» будуть зацікавлені у купівлі вказаних акцій у міноритарних акціонерів з подальшим продажем (через певний час) за завищеними цінами мажоритарному акціонеріві.

І.Ю. Копелев зазначає, що сутність корпоративного шантажу полягає у наступному: «рейдери», викупивши 10 % пакет акцій підприємства, пред'являють вимогу щодо проведення позачергових зборів акціонерів [77, с. 308]. На нашу думку, для запобігання захоплення АТ шляхом корпоративного шантажу необхідно не порушувати прав акціонерів, відповідно, щоб вони не були зацікавлені у продажі своїх акцій «рейдерам», які їх скуповують.

7. Силове захоплення. Для здійснення силового захоплення потрібно декілька десятків фізично розвинених громадян і сфальсифіковане судове рішення. Силовий перерозподіл майна (зокрема, державної форми власності) може здійснюватися за допомогою державної виконавчої служби, спеціальних підрозділів правоохоронних органів або приватних охоронних структур. Таким чином «рейдери», заволодівши основними документами та реквізитами фірми внаслідок силового захоплення, встановлюють контроль над цим АТ. С.В. Рахуба вказує, що захоплення забезпечується не стільки безпосередньо фізичними заходами силового характеру, скільки відповідними технічними, юридичними й політичними заходами [159, с. 63]. На нашу думку, для збереження майна АТ при «рейдерському» нападі необхідно викликати ОВС, залучитись підтримкою АСПУ, приватних охоронних структур та ЗМІ.

Названим способом здійснення «рейдерських» операцій успішно скористались «рейдери» при захопленні у 2014 році всесвітньо відомої компанії Nemiroff у місті Немирів Вінницької області [205].

На нашу думку, при силовому захопленні АТ необхідно заручитися підтримкою охоронних структур для протидії незаконним посяганням на майно та викликати представників ЗМІ для висвітлення «рейдерської» атаки у друкованих виданнях та телевізійних передачах. Також, необхідно провести роз'яснювальну роботу із міноритарними акціонерами, щоб протидіяти «рейдерам» щодо незаконного викупу акцій.

8. Шахрайство – розкрадання чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою (стаття 190 КК України [2]). Воно може здійснюватися шляхом обману реєструючих органів, повторного придбання раніше викуплених компанією акцій, протиправних дій, вчинених із реєстром акціонерів АТ. Також «рейдери» можуть здійснювати: підкуп менеджменту та виведення з підприємства цінних кадрів; шантаж власників або менеджменту інформацією, одержаною шляхом проведення перевірок АТ правоохоронними органами, аудиту, замовленого «рейдером» через міноритарного акціонера; застосування насильства чи погроз до власників контрольного пакету акцій або керівників АТ чи їх близьких [105, с. 37]. На нашу думку, в АТ необхідно постійно проводити роз'яснювальну роботу із акціонерами, з метою запобігання продажу ними акцій, оскільки «рейдери» проводять купівлю акцій за заниженими цінами та для захоплення АТ. Зрозуміло, що акціонери все одно можуть діяти на власний розсуд, проте спробувати їх переконати необхідно.

9. Встановлення контролю над менеджментом або захоплення АТ шляхом створення конфліктних ситуацій між акціонерами або між менеджерами і власниками контрольного пакету акцій АТ. Дана форма реалізується шляхом підкупу, шантажу або погроз керівництву АТ. Для вказаного способу використовують такі методи: створення конфліктних ситуацій для встановлення контролю над активами. Однією зі слабких ланок підприємства, яким зацікавились «рейдери», може бути також наймане керівництво. Наділений значними повноваженнями директор може сприяти швидкому виведенню майна з підприємства на підконтрольні «рейдеру»

структури. Відповідно, у власника залишаються лише акції. Менеджмент легко може спровокувати фінансові проблеми у АТ, наприклад, санкціонувавши купівлю сировини за завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки. Переконати керівництво працювати не на користь АТ можна різними способами: підкупом, шантажем, погрозами [61, с.154]. На нашу думку, для забезпечення інтересів АТ та унеможливлення виникнення ситуацій з підкупом акціонерів необхідно: справно сплачувати дивіденди акціонерам; вчасно виплачувати заробітну плату менеджменту АТ; не надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна підприємства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна АТ.

І.В. Спасибо-Фатеєва вказує, що досить ефективним для рейдера є використання підкupu менеджерів, які володіють інформацією, мають доступ до документації, користуються повагою власників пакетів акцій, мають достатній досвід як у корпоративному управлінні, так і в комерційній діяльності [171, с. 46]. На нашу думку, для запобігання цьому власнику необхідно ефективно контролювати оперативну діяльність АТ. Внаслідок ведення ефективного контролю в АТ «рейдери» не зможуть провести протиправне встановлення контролю над менеджментом або захоплення АТ, шляхом створення конфліктних ситуацій між акціонерами чи менеджерами і власниками контрольного пакету акцій АТ.

10. Навмисне або фіктивне банкрутство. Основними ознаками вказаного способу є порушення законодавства про банкрутство, штучне створення податкової або кредиторської заборгованості.

11. Корупція. На думку А.В. Смітюха, жодна «рейдерська» схема не може бути реалізована без задіяння корупційних важелів, оскільки легалізація незаконного за своєю суттю загарбання через ухвали і рішення судів та інших органів, залучення правоохоронних органів для подолання опору акціонерів або власників вимагає особливої мотивації, яку забезпечує саме корупція [169, с. 8]. Корупція в судах, державних, правоохоронних та

контролюючих органах є не тільки ознакою сучасних «рейдерських» захоплень, а й потужним підґрунтям та сприятливим середовищем для вчинення «рейдерських» захоплень. Корупція є невід'ємним елементом недружніх поглинань [208, с. 100]. О.В. Гарагонич також зазначає, що в останні роки разом із «рейдерами» діють державні службовці, місцеві чиновники, представники правоохоронних органів та правосуддя [28, с. 302]. О. Литвак вказує, що жодна «рейдерська» атака не закінчиться успішно, якщо вона не супроводжується прикриттям з боку державних структур, правоохоронців і суду [92, с. 41]. Тому і боротьба з «рейдерством» повинна бути комплексною і мати різногалузевий характер. Порушники законодавства, що носять погоди та/або займають державні посади, повинні розуміти, що ризикують не просто своїм місцем, з якого їх можуть просто звільнити чи відправити на пенсію, але і протиправно привласненим та власним майном, а також своєю свободою. Зрозуміло, що процес формування відповідного законодавства є складним і довготривалим, але говорити про це і робити окремі пропозиції треба було уже вчора.

На нашу думку, для захисту АТ від комплексних посягань «рейдерів» і державних службовців, необхідно мінімізувати можливість останніх брати участь у рейдерських атаках. А тому важливо на законодавчому рівні боротися із корупцією. Негативно позначається корупція у судовій системі на прийняття рішень. Також, негативно вона впливає і на інші органи у державі. Зокрема, «рейдери» впроваджують план захоплення АТ заручившись підтримкою суддів, представників силових структур та виконавчої служби. На даний момент у державі прийняли Закон України «Про очищення влади» для верховенства права та підвищення ефективності боротьби з корупцією. Відповідно до вказаного НПА, встановлюється заборона обіймати посади особам, які підпали під критерії визначені у Законі, відповідно протягом 5-ти років та 10 років з дня набрання чинності відповідним рішенням суду. У зв'язку з цим посилюється відповідальність державних службовців за дії, які спричинили порушення прав громадян.

Юрист О.А. Беліков зазначає, що для запобігання «рейдерським» захопленням можна створити холдингову структуру, яка складатиметься із кількох компаній. Наприклад, одній компанії належатимуть активи; друга займатиметься виробництвом; третя – закуповуватиме сировину для виробництва, перепродаючи її потім другій; четверта – реалізовуватиме виготовлену продукцію; п'ята – забезпечуватиме решту компаній персоналом або надаватиме інші послуги. Головне підприємство групи може бути зареєстроване за кордоном. Головним недоліком такої схеми є складність контролю за фінансовими потоками. За такої побудови бізнес-групи можуть виникнути проблеми із залученням позик. Адже підприємства групи, які безпосередньо залучені в бізнес-процес, не мають у своєму розпорядженні активів, під заставу яких можна отримати кредит. Якщо ж гроші позичає компанія, яка є власником основних матеріальних цінностей, то активи стають уразливими у випадку заборгованості компанії перед банком або іншою кредитною організацією [10, с. 115-116]. Варто погодитись та взяти до увагу висловлену думку, проте також необхідно проаналізувати усі недоліки при створенні холдингової структури.

Варто погодитись із В. Потапенком, який зазначає, що для захисту підприємництва в Україні можна використовувати іноземні компанії в якості засновників українських підприємств, які володіють активами [119, с. 18]. Така практика не є новою для України. Акції великих виробничих підприємств ще з 90-х років минулого сторіччя купували іноземні компанії, в основному з Кіпру. Але тоді такі компанії часто лише умовно можна було назвати іноземними. Вони використовувалися для приховування справжнього власника. У наш час використання іноземних компаній як засновників/акціонерів українських підприємств може бути додатковим захистом від «рейдерських» атак. Зупинимося на перевагах, які може надати іноземна компанія, що виступає власником акцій, часток, паїв в українському підприємстві:

I) «Рейдери» не зможуть встановити контроль над іноземною компанією. Одним із важливих елементів недружнього захоплення підприємства є отримання контролю над ним, введенням до органів управління підприємством підконтрольних осіб. У нашому випадку вищі органи управління іноземною компанією знаходяться за кордоном і «рейдер» жодним чином не може вплинути на їхнє рішення. Також «рейдер» не зможе усунути осіб іноземної компанії від виконання своїх посадових обов'язків та отримати контроль у виконавчому органі іноземної компанії;

II) Іноземна компанія є недоступною для атаки «рейдерів». Оскільки іноземна компанія зареєстрована за кордоном і діє згідно з іноземним законодавством, «рейдерам» технічно неможливо скасувати її реєстрацію, змінити її реєстраційні дані або іншим чином вплинути на неї. В таких випадках, напад відбувається на активи компанії;

III) Складність судових процедур за участі іноземної компанії, і, зокрема, необхідність інформувати цю компанію про час і місце розгляду справи у спосіб, передбачений національним і міжнародним законодавством;

IV) За допомогою використання іноземною компанією міжнародних заходів захисту прав власності можливе отримання справедливого судового захисту. Іноземна компанія може звернутися за захистом прав власності до Європейського суду з прав людини, а також до судів із захисту прав інвесторів;

V) Іноземна компанія може використати інші способи процесуального розгляду спорів в Україні – арбітражний розгляд будь-яких спорів щодо тих чи інших договорів або активів у МКАС при ТПП України. Однак тут слід урахувати високу вартість судового розгляду та оплати послуг юридичних радників і представників, а також тривалість судового процесу;

VI) Можливість швидкого продажу акцій іноземної компанії іншому інвестору. У разі, коли акціонери приймуть таке рішення, продаж усіх активів може звестися до продажу контрольного пакету іноземної компанії, яка володіє пакетом акції української компанії;

VII) Обмежений вплив державних органів і приватних осіб на іноземну компанію. У «рейдерських» заходах можуть також брати участь державні органи, які повинні виконувати рішення або ухвали українських судів, або ж забезпечувати законність при їх виконанні. Також, «рейдери» сприяють проведенню податкових чи інших перевірок на підприємстві. Але впливати аналогічним чином на іноземну компанію просто неможливо, оскільки вона перебуває поза юрисдикцією української держави [119, с. 18-19].

Проаналізувавши способи посягання на майно та органи управління АТ, на основі тверджень науковців, варто підсумувати, що з метою запобігання здійсненню посягань, власникам контрольного пакету акцій АТ необхідно: надати можливість акціонерам у повному обсязі реалізувати немайнові та майнові права у АТ; постійно вести контроль за сплатою заборгованості АТ, зокрема потрібно обов'язково зберігати документи, що підтверджують погашення заборгованості; провести аналіз історії створення АТ та його діяльності для виявлення й усунення неточностей, перевірити дотримання у повному обсязі процедур, встановлених у законодавстві. Також варто звернути увагу на те, що одним із ефективних засобів для захисту підприємництва є використання іноземних компаній в якості засновників вітчизняних АТ та інших суб'єктів господарювання.

Висновки до розділу 2

На основі викладеного у другому розділі роботи необхідно зробити наступні висновки:

1. На основі доктринальних визначень учених-юристів надано власне узагальнене визначення поняття «компетенція АТ» як сукупність прав, обов'язків та предмета відання АТ, наданих у законодавчому порядку,

необхідних для здійснення господарської діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення господарської діяльності. Запропоновано використовувати надане визначення у статтях ЗУ «Про АТ»;

2. Для того, щоб не виникало зловживань при укладенні значних правочинів у статуті АТ потрібно прописати додаткові критерії для віднесення правочинів до значних. У статуті також повинні бути чітко прописані дата проведення оцінки вартості майна або послуг, які є предметом значного правочину, та випадки, коли обов'язково потрібно залучити оцінювача;

3. На основі проведеного аналізу національного законодавства, спрямованого на протидію посяганням на майно та органи управління АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині передбачення права акціонера на оскарження значного правочину, що укладений без обговорення на зборах акціонерів. Це положення надасть акціонерам право для оскарження значного правочину, оскільки на даний момент у ЗУ «Про АТ» не визначено хто має право звертатись до суду із позовом про визнання правочину недійсним;

4. На основі проведеного аналізу думок вчених і практиків запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» у частині затвердження списку документів та інформації, які публічне АТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті (порядок денний та документи, які будуть розглядатися на загальних зборах). Вказана інформація є важливою для акціонерів, а тому кожен із них повинен мати доступ до документів та можливість ознайомитися з ними під час підготовки до загальних зборів. Це положення надасть можливість акціонерам бути компетентними в усіх питаннях, які розглядатимуться на загальних зборах, оперативно виявляти недоліки, допущені в документах. Акціонерам необхідно бути ознайомленими із порядком денним та питаннями, які розглядатимуться на загальних зборах, оскільки це мінімізує можливість висунення «рейдерами» під час

обговорення на загальних зборах необхідних їм питань (переобрання керуючого (директора) і т.п.);

5. Зроблено висновок, що договори між акціонерами всередині АТ мають стати одним із найефективніших регуляторів відносин між ними з питань, які неврегульовані чи недостатньо врегульовані на законодавчому рівні. Підтверджено доцільність узгодження таких договорів з положеннями корпоративного та іншого законодавства на предмет уникнення колізій із нормами законодавства. Запропоновано внесення до істотних умов усіх договорів, що укладаються всередині АТ, відповідальності за порушення їх умов;

6. Узагальнено положення щодо комплексного захисту прав акціонерів, захист від посягань на майно та органи управління АТ загальними зборами акціонерів, наглядовою радою та ревізійною комісією відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів АТ у межах правової роботи на підприємстві як способу самозахисту його прав та інтересів;

7. Завдання із забезпечення захисту АТ від протиправних посягань покладено державою на систему органів із протидії посяганням на майно та органи управління АТ, що мають окремі спільні ознаки: прокуратуру, Фонд державного майна України, АМК України, НКЦПФР, Міжвідомчу комісію з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, утворену при КМУ, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам та «рейдерству», АСПУ та інші;

8. Запропоновано змінити обсяг повноважень та надати Міжвідомчій комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно та органи управління, надати таким рішенням обов'язковий характер та встановити відповідальність за недотримання і невиконання. Внесення змін до законодавства надасть Міжвідомчій комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств можливість мати

необхідні повноваження щодо захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління та більш оперативно реагувати на правопорушення;

9. У розвиток правової роботи на підприємстві виглядає нагально необхідним нормативне закріплення зобов'язання АТ закріпити у статуті положень щодо захисту комерційної таємниці і конфіденційної інформації з можливістю надання її третім особам виключно за рішенням загальних зборів або наглядової ради АТ, а також визначення заходів відповідальності за їх розголошення.

У розвиток проведення правової роботи і уникнення утворення підстав для вчинення неправомірного тиску на АТ, слід рекомендувати останнім своєчасно й у повному обсязі виплачувати дивіденди акціонерам, вчасно інформувати акціонерів про усі важливі події та результати діяльності АТ, максимально забезпечувати права міноритарних акціонерів, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій для того, щоб вони були зацікавлені у зберіганні інформації про товариство, не розголошували конфіденційної інформації, були зацікавлені у збереженні своїх акцій і не продавали їх «рейдерам», які можуть пропонувати ціну, більшу за номінальну вартість. Відповідальним за цю роботу, а також за створення умов, що перешкоджатимуть скуповуванню акцій, і за проведення моніторингу поточної ситуації є керівний орган АТ – одноособовий чи колегіальний;

10. На основі проведеного аналізу наукових, навчальних і нормативних джерел надано удосконалене семантичне визначення поняття «правовий режим майна суб'єктів господарювання» як встановлені правовими нормами порядок і умови його придбання (формування), здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, порядок звернення на нього стягнення кредиторів та здійснення заходів щодо захисту; запропоноване його застосування по відношенню до АТ;

11. Вказано на необхідність нормативного закріплення у ЗУ «Про АТ» та ЗУ «Про ГТ» зобов'язання керівника АТ організувати ведення в АТ ефективної системи контролю за кредиторською заборгованістю, а також скликати загальні збори акціонерів у випадку досягнення нею критичного розміру, який має визначатися для кожного АТ індивідуально загальними зборами акціонерів із закріпленням у статуті. Такі норми повинні унебезпечити власника контрольного пакету й мажоритарних акціонерів від протиправного встановлення контролю над АТ через наявну кредиторську заборгованість. У розвиток цієї пропозиції необхідно посилити відповідальність керівника АТ за організацію ефективного контролю резервного капіталу АТ. Так само співробітники юридичного відділу АТ повинні відслідковувати наявність спорів у судах, стороною в яких виступає АТ, що розглядаються без його участі;

12. Надано пропозицію щодо запровадження технічних заходів захисту інтересів АТ. Для уникнення встановлення контролю над АТ при реєстрації авторських прав на нематеріальні активи необхідно належним чином захищати комерційну таємницю АТ та створити надійний захист для збереження статутних документів, печатки тощо. На підприємстві необхідно зберігати копію статуту, а оригінал – в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці або в адвоката) для унеможливлення стороннім особам заволодіти статутом при їх проникненні на підприємство. Доступ до печатки повинна мати обмежена кількість осіб (в ідеалі – одна особа). Для збереження майна АТ при силовому «рейдерському» захопленні необхідно заручитися підтримкою охоронних структур, АСПУ, викликати співробітників ОВС та представників різних ЗМІ для максимального висвітлення «рейдерської» атаки у друкованих виданнях й особливо у телевізійних передачах;

13. Аргументовано, що для забезпечення інтересів АТ та унеможливлення виникнення ситуацій з підкупом акціонерів та створенням внутрішніх загроз керівництву АТ і мажоритарним акціонерам необхідно

сумлінно виконувати свої зобов'язання перед іншими акціонерами, менеджментом та працівниками, зокрема справно сплачувати дивіденди акціонерам, вчасно виплачувати заробітну плату керівникам різних ланок АТ; не надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна товариства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна АТ. Керівництву АТ і мажоритарним акціонерам необхідно ефективно контролювати оперативну діяльність АТ на предмет попередження конфліктних ситуацій;

14. Аргументовано, що для мінімізації комплексних посягань з боку «рейдерів» та державних службовців доцільним є підвищення на законодавчому рівні різногалузевої відповідальності усіх учасників посягання. Серед іншого зазначено позитив для сумлінних суб'єктів господарювання у періодичній зміні керівників різних правоохоронних і судових органів (зокрема як це нещодавно було зроблено на основі Закону України «Про очищення влади») для підвищення ефективності боротьби з корупцією;

15. Навівши перелік переваг, які може надати іноземна компанія, що виступає власником акцій, часток, паїв в українському підприємстві, зроблено висновок про те, що використання іноземних компаній як засновників/акціонерів українських товариств може бути додатковим захистом від «рейдерських» атак.

Основні результати, отримані у розділі, було опубліковано у наступних виданнях: [230; 179; 183; 188; 189; 192; 181].

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВИЙ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЗАХИСТ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО ТА ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ

3.1. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління засобами матеріального права

На сьогодні АТ є одними із найбільш прогресивних, але водночас і найменш захищених видів суб'єктів господарювання. Наявність акцій і можливість мати голос, пропорційний кількості (а відповідно і вартості) акцій виглядає демократично, але, разом з тим, стимулює інколи не зовсім чесний ажітаж серед наявних акціонерів та сторонніх осіб, спрямований на придбання у власність якомога більшої кількості акцій. Корпоративний сектор економіки України в цілому, особливо його акціонерна складова, є надзвичайно вразливим з точки зору існування загроз рейдерських захоплень [78, с. 316]. У випадку проведення додаткової емісії акцій державі складно визначити кого із акціонерів їй би хотілося бачити в якості власника контрольного пакету акцій, а також чи законним способом вони збільшили належну їм кількість акцій. А особливу увагу держава приділяє АТ, в яких частина акцій знаходиться у державній власності. На сучасному етапі розвитку економіки України постало питання щодо скасування правила блокуючого пакету акцій, особливо по відношенню до АТ з акціями у власності держави.

Законом України «Про внесення змін до статті 41 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо кворуму загальних зборів акціонерних товариств з мажоритарними корпоративними правами держави» від 13 січня 2015 року № 91-VIII, було доповнено пунктом 3 статтю 41 ЗУ «Про АТ»,

відповідно до якої загальні збори АТ, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави і в якому держава є власником 50 і більше % простих акцій товариства, мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками більше ніж 50 % голосуючих акцій. Щодо АТ з державною часткою капіталу, то зміни набули чинності одразу. А щодо інших – набудуть з 2016 року. Відповідно до вказаних змін, знижено кворум загальних зборів з 60 % + 1 акція до 50 % + 1 акція [133]. Відповідно, після внесення вказаних змін до законодавства, в АТ з державною часткою капіталу будуть простіше та швидше ухвалюватися рішення на зборах акціонерів. Особи, які мали понад 40 % акцій, не зможуть блокувати проведення таких зборів. Особливо важливим це є для АТ, в яких частка держави на 1 акцію або іншу невелику кількість перевищує 50 %. Хоча і інші АТ, контрольні пакети акцій яких належать приватним особам, не захищені від протиправних посягань на їх майно та органи управління.

Б.В. Деревянко зазначає, що загроза рейдерства є найбільш вірогідною саме для АТ, акції яких знаходяться у власності приватних осіб. Тому краще її мінімізувати уже на початковому етапі – іще на стадії утворення нового суб'єкта господарювання [53, с. 289]. Науковець вказує, що якщо стратегічні питання з організації діяльності закріпити у статуті, а також вказати, що внесення змін до статуту можливі лише після згоди усіх учасників, – то загроза рейдерства так само як і загроза майновим правам учасників майже унеможлиблюється [57, с. 140-141]. Варто погодитись із вченим, оскільки крім законодавства необхідно задіювати локальні НПА, зокрема прописувати у статуті усі важливі організаційні питання, пов'язані з управлінням АТ. Також, зміни у законодавстві щодо кворуму нададуть можливість АТ з державною часткою капіталу захистити права держави та надати можливість оперативніше приймати рішення на загальних зборах. Тут на перше місце виходить правова робота на підприємстві, роль якої часто недооцінюється. Проте держава має інколи застосовувати і механізми імперативного регулювання господарської діяльності. Принаймні у цьому назріла

необхідність саме зараз для того, щоб відновити паритет в окремих стратегічних галузях виробництва [185].

А стосовно державного контролю у сфері АТ, великих корпорацій та об'єднань підприємств необхідно зазначити, що у багатьох розвинених країнах світу він ефективно здійснюється. С.М. Грудницька та інші вчені в якості прикладу наводять Швецію, яка є країною з традиційно розвиненим державним сектором економіки, який нараховує сім великих державних корпорацій: управління гідроенергоресурсами, державні залізниці, поштове відомство, лісове управління, телевізійну компанію, управління аеропортами та промисловою корпорацією з випуску продукції цивільного та військового призначення. До складу корпорацій входять державні концерни, державні акціонерні компанії та їхні дочірні підприємства. Уряд щороку виділяє їм за погодженням з парламентом кошти на поточні витрати та капіталовкладення з державного бюджету. Разом з тим корпорації в оперативно-господарському відношенні зацікавлені у результатах господарської діяльності концернів та компаній, що входять до їхнього складу та діють на засадах комерційної самоокупності [52, с. 71-72]. Вважаємо, що економіку Швеції можна взяти за приклад Україні. А отже, внесені зміни до законодавства будемо вважати невеликою перемогою на користь держави, а для забезпечення інтересів як державних, так і приватних акціонерів в АТ необхідно в усіх службах та відділах посилювати правову роботу.

Держава повинна надавати певні гарантії суб'єктам господарювання. Майнові гарантії передбачають недоторканість майна і забезпечення захисту права власності підприємця [37, с. 24]. Вчені вказують на якість господарського законодавства як один із найважливіших чинників національної безпеки, забезпечення національних інтересів України [172, с. 165]. Варто зазначити що в Україні для захисту підприємств від посягань на їх майно та органи управління уже зроблено важливі кроки, які прописані у законодавстві. Зокрема, створено Комісію, а також Президент України своїм Указом «Про заходи щодо посилення захисту права власності»

від 12 лютого 2007 року № 103/2007 наказав КМУ за участю ВСУ та Генеральної прокуратури України для забезпечення захисту прав та законних інтересів акціонерів при вирішенні корпоративних конфліктів, проаналізувати факти «рейдерства» та за результатами аналізу, з урахуванням міжнародного досвіду вирішення подібних питань внести в установленому порядку на розгляд ВРУ проекти законодавчих актів, зокрема, щодо: встановлення кримінальної відповідальності за «рейдерство» та інформування акціонерів товариства про участь товариства у корпоративному конфлікті [145]. Проте як показує практика на сьогоднішній день незважаючи на те, що у КК України встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у нашій державі, не встановлено механізмів реалізації протидії вкраному явищу на практиці. Тому при захисті підприємств від посягань на їх майно та органи управління в основному потрібно розраховувати на індивідуальні у різних випадках засоби захисту від протиправних посягань, які має кожне підприємство.

Згідно з частиною 5 статті 55 КУ у кожного є право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень та протиправних посягань. Кожна особа має право вільно обирати незаборонений законом засіб захисту прав і свобод. Відповідно до статті 13 КУ, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки [76]. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Відповідно до статті 20 ГК України, держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожен суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта

господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом [45]. Т. Чернадчук зазначає, що право на захист – це передбачена законодавством можливість управомоченої особи самостійно застосовувати дозволені або санкціоновані законом юридичні засоби впливу на порушника, або звернутися до відповідного юрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до певної поведінки [209, с. 27].

Також, гарантії права на захист акціонерів встановлені у ЦК України. Відповідно до частини 5 статті 98 ЦК України, рішення загальних зборів може бути оскаржене учасником товариства до суду [207]. Але ця гарантія у питаннях боротьби із «рейдерством» виглядає неефективною, а тому може застосовуватися у крайньому випадку.

Незважаючи на те, що на сьогодні українські науковці досліджували правову природу категорії «правовий захист», їх твердження подекуди мають спірний характер і потребують подальших наукових досліджень. Так, розробка єдиного ефективного механізму правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління не може бути статичною та одномоментно вирішуваною, адже процес боротьби із порушниками різними, зокрема і правовими, методами має перманентний характер.

Перед тим як безпосередньо перейти до класифікації способів захисту прав акціонерів, потрібно дати визначення поняттям «правовий захист» та «способи захисту прав». Для цього необхідно переглянути визначання вказаних понять, що висловлювали науковці.

Професор Н.С. Малєїн визначає правовий захист як систему юридичних норм, які спрямовані на запобігання правопорушенням та ліквідацію їх наслідків [47, с. 192]. Цей науковець дає достатньо точне визначення поняття «правового захисту», проте воно має загальний характер. Професор С.С. Алексєєв визначає правовий захист як державно-примусову діяльність, спрямовану на поновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку [103, с. 180]. Визначення, надане провідним науковцем слід частково доповнити, адже правовий захист – це не лише державно-примусова діяльність, – відповідно до закону суб'єкт господарювання може здійснювати захист прав як самостійно, так і через уповноважених осіб. Професор З.В. Ромовська розглядає правовий захист у двох аспектах, а саме, по-перше, правовий захист – це завжди акт, що вже відбувся; сутність правового захисту полягає в тому, що він є реалізацією обраної правозастосувальним органом міри державного примусу; по-друге, правовий захист розглядається в динаміці як процес захисту, що має свій початок (пред'явлення позову) і завершення (виконання рішення суду) [66, с. 9]. Уявляється доцільним зазначити, що правовий захист це не лише захист правозастосувальним органом та шляхом пред'явлення позову і прийняття рішення суду з приводу порушених прав. Тут варто також додати, що суб'єкт господарювання може здійснювати захист прав самостійно.

О. Лаврін зазначає, що за умов ринкової економіки під захистом прав суб'єктів господарювання розуміють систему заходів (форм і способів діяльності), що здійснюються відповідно до закону як суб'єктом господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб, і спрямованих на запобігання й усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод здійсненню цих прав, відновлення порушених прав і правового статусу та притягнення порушників до відповідальності [88, с. 59]. З цим автором варто частково погодитись, оскільки під захистом прав суб'єктів господарювання потрібно розуміти систему заходів (форм і способів діяльності), що здійснюються відповідно до закону як суб'єктом

господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб. Проте щодо усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів при захисті можна не погодитись, оскільки порушення можна попередити, не допустити, але усунути загрозу порушення прав неможливо.

Отже, варто визначити поняття «правовий захист» як систему юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності.

І.О. Дзера зазначає: «Способами захисту прав є встановлені актом законодавства або договором матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення порушених прав і вплив на правопорушника. Від вибору способу захисту порушеного права залежить обсяг можливостей по припиненню порушення права, відновлення становища, що існувало до порушення права, компенсації втрат» [206, с. 32]. В.В. Бутнєв під способами захисту прав визначає передбачені законодавством засоби, за допомогою яких можуть бути досягнуті припинення, попередження, усунення порушень права, його відновлення та (або) компенсація втрат, викликаних порушенням права [19, с. 10]. З наданими визначеннями варто в цілому погодитись, але стосовно категорії захисту прав, інтересів, майна та органів управління АТ у більшій мірі слід схилитися до першого, оскільки способами захисту можуть бути скоріше заходи, аніж засоби.

Деякі вчені, зокрема А.А. Павлов, способи захисту розуміють як законодавчо закріплені заходи, за допомогою яких відбувається відновлення порушеного права, припинення і попередження його порушення [106, с. 19-20]. Спосіб захисту як передбачений законом захід відновлювальної спрямованості може реально втілюватися при використанні певних засобів, що визначаються особливістю цього способу. Подібним, але разом з цим і відмінним, є визначення, згідно з яким способи захисту розуміють як матеріально-правові засоби примусового характеру, які закріплені законом, і

за допомогою яких забезпечується та здійснюється відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [18, с. 7].

Отже, способи захисту прав – це передбачені законодавством заходи, за допомогою яких відбувається запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності.

Відповідно до частини 1 статті 16 ЦК України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [207].

У навчальній літературі визначаються основні способи захисту прав власності суб'єктів господарювання: речово-правові та зобов'язально-правові. Речово-правові – спрямовані на захист від безпосередньо неправомірного впливу будь-яких осіб (віндикація). Віндикаційний позов – це позов неволодіючого власника до незаконно володіючого не власника про витребування свого майна в натурі. Негаторний позов може бути пред'явлено у випадку створення умов, що перешкоджають нормальному здійсненню власником своїх правомочностей за користуванням та розпорядженням своїм майном, хоч би порушення і не були поєднані із позбавленням володіння річчю. Зобов'язально-правові застосовуються, якщо мають зобов'язальні (наприклад, договірні) відносини між власниками та особами, які необґрунтовано утримують майно [121, с. 8-12].

Державні гарантії прав та інтересів суб'єктів господарювання, на думку М. Тітова, можна поділити на загальні та майнові [203, с. 217]. Загальні полягають в тому, що держава гарантує суб'єктам господарювання однакові права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Майнові гарантії прав підприємств та інших суб'єктів господарювання, згідно з конституційною нормою статті 13 КУ, полягають у тому, що держава приймаючи відповідне законодавство, створює спеціальні структури, які контролюють його виконання, гарантує недоторканність їх майна та забезпечує захист права власності [76].

Науковці розрізняють дві основні форми захисту: юрисдикційну та неюрисдикційну. До юрисдикційної форми захисту відносять діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених або оспорюваних прав. До таких органів ЦК України відносить: суд, органи державної влади України, АРК, органи місцевого самоврядування та нотаріусів. Неюрисдикційна форма захисту охоплює дії громадян та організацій у захисті прав, які здійснюються ними самостійно без звернення до компетентних державних органів [35, с. 130].

Крім названих в Україні можуть діяти й інші органи захисту майнових та організаційних прав суб'єктів господарювання, зокрема й АТ. Так, відповідно до статті 18 ЦК України, нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі. Позасудовий спосіб захисту є ефективним, оскільки у судах справи можуть розглядатися тривалий час. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою КМУ від 29 червня 1999 року № 1172 [108]. Вказаним переліком передбачене стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами. Нотаріально посвідчені угоди передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, а також право звернення стягнення на заставлене майно.

Відповідно до частини 2 глави 12 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, виконавчі написи вчиняються нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість або передбачають повернення майна [117].

В.К. Мамутов зазначає, що захист прав суб'єктів господарювання – це введення в дію системи правових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав цих суб'єктів та недопущення їх порушень. Сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких поведінка суб'єктів господарювання, їх контрагентів (у

тому числі споживачів) та державних органів у ході їх правовідносин приводиться у відповідність до вимог і дозволів, що містяться у нормах права, і тим самим забезпечується захист законних прав суб'єктів, складає механізм захисту. Метою захисних заходів є ненадання надмірних переваг певним учасникам господарських відносин, а встановлення балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та споживачів. Науковець зазначає, що захист прав суб'єктів господарювання є одним із головних напрямів правової роботи. Використання можливостей правової роботи передбачає активізацію дій самих СПД з підвищення рівня реалізації чинного законодавства, спрямованого на захист їх прав і законних інтересів. Здійснення захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів має відбуватися в рамках відповідних процесуальних норм. Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані ним збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено. Штрафними санкціями є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть також застосовуватися оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника, з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового чи майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення, допущеного підприємством, та ліквідацію його

наслідків. Для захисту прав суб'єктів господарювання можуть слугувати й установлення, зміни і припинення господарських правовідносин. Захист прав суб'єктів господарювання при здійсненні перевірок фінансово-господарської діяльності державними контролюючими органами здійснюється в порядку, встановленому Указом Президента «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» [138]. Суб'єкти господарювання використовують правові норми (у тому числі процесуальні) для захисту своїх прав і законних інтересів в рамках здійснення правової роботи [97, с. 41-42].

Т.Є. Крисань висловлює думку на користь того, що гарантії у сфері реалізації захисту прав учасників господарських товариств включають два елементи: організаційний та нормативний. Корпоративний інтерес фізичних осіб - учасників господарського товариства реалізується як через безпосереднє здійснення прав, наданих законом та внутрішньо-корпоративними актами товариства, у тому числі права на захист (нормативний елемент), а так і опосередковано, через діяльність органів управління господарського товариства (організаційний елемент). Перший полягає у визначенні корпоративним законодавством засобів, за допомогою яких учасники (акціонери) мають реальну можливість здійснювати юридично значимі дії, обумовлені його правовим статусом, та існує в нерозривному зв'язку із внутрішньокорпоративними механізмами, що сприяють реалізації й захисту прав учасників корпоративних правовідносин. А другий – організаційний елемент гарантування права на захист акціонера можна розглядати через відновлення порушених прав за допомогою ради директорів, якою відповідно до статей 58–61 ЗУ «Про АТ», забезпечуються загальні умови реалізації прав акціонерів. У випадку, якщо такий орган управління в товаристві не створений або не передбачений, акціонери позбавляють себе й товариство в цілому відповідних гарантій [84, с. 164].

ГК України регулює порядок притягнення до відповідальності порушників законодавства у сфері господарювання. Відповідно до статей 240–247 ГК України визначені адміністративно-господарські санкції:

- безоплатне вилучення прибутку;
- накладення штрафу;
- стягнення обов'язкових зборів;
- призупинення операцій за банківськими рахунками суб'єктів господарської діяльності;
- застосування антидемпінгових процедур;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- обмеження та зупинення діяльності суб'єктів господарювання;
- скасування державної реєстрації [45].

Відповідно до статті 250 ГК України, вказані адміністративно-господарські санкції можуть застосовуватись протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом закону [45]. Тобто на практиці може викликати ускладнення необхідність доведення конкретного моменту вчинення порушення або моменту, коли про порушення стало відомо постраждалій стороні, зокрема АТ. Крім цього, необхідно буде і пов'язати доказами порушення та наслідки від нього із діями «рейдерів», оскільки вони не завжди можуть іти на відкрите і брутальне захоплення майна чи встановлення контролю над АТ.

Крім заходів господарської, адміністративної та іншої відповідальності посягання на майно та органи управління АТ може містити ознаки злочину та каратися кримінально-правовим законодавством. Зрозуміло, що суб'єктами злочину при цьому можуть бути лише громадяни, іноземці та особи без громадянства – керівники та працівники підприємства - рейдера або окремі особи - «нападники».

Е. Кісілюк вважає, що одним із найбільш ефективних заходів протидії «рейдерству» є формування належної правової бази, спрямованої на попередження та боротьбу з даним антисупільним явищем. Важливим аспектом такої правової бази мають бути кримінально-правові норми [73, с. 111]. Варто частково погодитись із названим науковцем, оскільки

протиправні дії «рейдерів» можна кваліфікувати за КК України [82]. А з іншого боку, подолання досліджуваного явища лише крізь призму кримінально-правових норм виглядає однобоким і навряд чи максимально ефективним. Потрібен комплексний правовий підхід.

У лютому 2007 року було видано Указ Президента України «Про заходи щодо захисту прав власності». В Указі було запропоновано встановити кримінальну відповідальність за «рейдерство». Проте незважаючи на наявне у законодавстві визначення поняття «протиправне заволодіння майном підприємства» та встановлення відповідальності у КК України, у нашій державі не вироблено дієвих механізмів для реалізації засобів та способів протидії вкраному явищу на практиці. Тому кожного разу АТ вишукує власні способи захисту від протиправних посягань на свої інтереси та боротьби із «рейдерами».

Д. Черних зазначає: «Відсутність належної нормативно-правової бази не дає змоги правоохоронцям дати зважену юридичну оцінку недружнім поглинанням» [210, с. 67]. Із цим автором варто частково не погодитись, оскільки на сьогодні існує значна кількість норм цивільного, господарського, адміністративного та кримінального законодавства. Протиправні дії, вчинені під час «рейдерської» атаки сьогодні можливо також кваліфікувати за статтями КК України.

З.Б. Живко зазначає, що будь-який корпоративний конфлікт є унікальним, тому перелік злочинів, що здійснюються у кожному конкретному випадку, відрізняється [64, с. 81].

Н. Гуторова вважає, що криміналізувати потрібно не «рейдерство», а окремі дії, які вчиняють при «рейдерстві». Це дасть можливість реагувати уже на перші дії протиправного захоплення підприємств [49, с. 9]. Насправді поняття «рейдерство» є комплексним, довготривалим і розпорошеним у просторі. Тому задокументувати комплекс дій у різних місцях, у різний час, різних людей технічно достатньо складно. Варто погодитись із наведеною вище думкою, оскільки на даний час у КК України визначено поняття

«протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» та відповідно встановлено відповідальність, проте диспозиція статті 206.2 КК України є невдалою, оскільки створює небажану конкуренцію цієї норми із іншими статтями КК України. Варто погодитись із названим науковцем та внести зміни до законодавства щодо криміналізації уже перших дій, які вчиняють «рейдери».

Протиправні дії «рейдерів» також варто кваліфікувати за статтями, визначеними у наступних розділах КК України: - злочини проти життя та здоров'я особи; - злочини проти волі, честі та гідності особи; - злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; - злочини проти власності; - злочини у сфері господарської діяльності; - злочини проти громадської безпеки; - злочини проти громадського порядку та моральності; - злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; - злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; - злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; - злочини проти правосуддя.

Зафіксовані законом та установчими документами права акціонерів та їх законні інтереси можуть порушуватися різними особами: самим товариством в особі його органів, посадовими особами органів товариства, акціонером, що здійснює вирішальний вплив на АТ, а також «рейдерами». Вирішальну роль у захисті прав акціонерів відіграє закон, який встановлює основні вимоги до створення, функціонування та припинення діяльності АТ, які б відповідали інтересам не лише окремих осіб, а й суспільства в цілому, слабозахищених його верств (у тому числі дрібних акціонерів). При цьому використовуються різноманітні засоби, більшість з яких є типовими для акціонерного права країн ринкової економіки: державна реєстрація АТ як СПД та емітентів цінних паперів, реєстрація випуску цінних паперів, а також забезпечення інформованості про це населення та заінтересованих суб'єктів

господарювання; механізми оцінки та контролю за оцінкою негрошових вкладів засновників та учасників АТ; чітке розмежування функцій між загальними зборами акціонерів (як вищого органу АТ), правлінням (як виконавчим органом) та спостережною радою (як органу, що здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу) з метою забезпечення дієвості та оперативності діяльності АТ, з одного боку, та збалансованості повноважень його органів – з іншого; встановлення кількісних та якісних вимог до складу виконавчого органу та спостережної ради АТ; механізми відповідальності засновників та посадових осіб АТ, а також власників найбільш великих пакетів акцій (насамперед контрольного пакету, володіння яким дозволяє контролювати діяльність товариства і здійснювати на нього вирішальний вплив) за спричинену з їх вини шкоду решті акціонерів цього ж товариства; надання акціонерам прав, що забезпечують захист їх інтересів (право голосу, право на інформацію про діяльність АТ, право на дистрибуції тощо); процедури реорганізації та ліквідації АТ, що якнайповніше враховують як інтереси кредиторів АТ, так і акціонерів товариства, та інші заходи.

Механізм захисту прав акціонера безпосередньо в АТ має фіксуватися у внутрішніх документах товариства. В АТ органами, що мають захищати інтереси акціонерів, є загальні збори, спостережна рада товариства, ревізійна комісія (щодо проведення позапланових ревізій фінансово-господарської діяльності виконавчого органу у випадках, передбачених законом, статутом та іншими внутрішніми документами товариства). Вони можуть розглядати спірні питання корпоративного характеру (тобто такі, що виникають всередині самого товариства між акціонерами, між окремими акціонерами або їх групами та органами товариства або їх посадовими особами). Однак основні засади управління справами АТ (а саме: порядок прийняття рішень загальними зборами, принцип голосування на них – «одна акція – один голос» і відповідно – формування спостережної ради переважно з акціонерів, що мають значну кількість акцій) залишають дрібним акціонерам незначні шанси для захисту своїх інтересів всередині товариства, контроль над яким

належить великим акціонерам. Тоді у випадках, передбачених законом та установчими документами товариства, спір може вирішуватися у судових органах.

Відповідно до КУ, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина 4 статті 13). Існує також чимало інших законодавчих актів, які спрямовані на виконання цього важливого конституційного положення. Однак це ніяк не означає, що суб'єктам господарювання і споживачам у разі порушення їх прав можна поводитися цілком пасивно, лише очікуючи поновлення своїх прав з боку держави. Суб'єкти господарювання і споживачі мають право і повинні активно боротися із порушеннями закону та захищати свої права, використовуючи всі можливості, надані їм відповідним законодавством. На жаль, унаслідок розвитку технологій рейдерських захоплень та існування сприятливих для «рейдерства» умов, в Україні склалася така ситуація, коли жоден господарюючий суб'єкт незалежно від організаційно-правової форми, не може відчувати себе в цілковитій безпеці. У зв'язку з цим, є всі підстави прогнозувати продовження в Україні «рейдерських» захоплень корпоративних підприємств і АТ зокрема [78, с. 317]. Тому АТ повинні постійно удосконалювати технічні засоби захисту майна, інформації та співробітників, якісно готувати та оформляти локальні НПА, чітко дотримуватися усіх формальних вимог законодавства при підготовці та проведенні загальних зборів акціонерів тощо.

Отже, захист прав акціонерів може здійснюватися: в самому АТ за допомогою розроблених і зафіксованих у внутрішніх документах механізмів врегулювання спірних відносин за участю акціонерів, у судовому порядку, а також у спеціальному – НКЦПФР в межах її компетенції.

Підсумовуючи характеристики визначень, що надавали науковці, варто надати авторське уніфіковане поняття «правовий захист» – система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до

відповідальності. Визначивши поняття «правовий захист», варто визначити способи захисту АТ. До способів правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління відносимо наступні універсальні: речово-правові (віндикаційний та негаторний позов), зобов'язально-правові (захист прав нотаріусом).

На даний час у законодавстві визначено поняття «протиправне заволодіння майном підприємства» та встановлено відповідальність за вказане явище у КК України. Оскільки це явище комплексне, то лише засобами кримінального законодавства відповідальність за нього не вичерпується. Системи господарського законодавства також містять опис різних діянь, що становлять загрозу майну та органам управління АТ, а також розмір та форму відповідальності за це. Проте застосування заходів матеріальної відповідальності можливе після якісного оформлення документів, що фіксують порушення. Останнє може бути зроблене у межах застосування заходів процесуального захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління. Проте такі заходи і самостійно можуть захистити АТ від протиправних посягань на їх майно та органи управління.

3.2. Процесуальний захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління

У випадках посягань «рейдерів» на майно АТ та їх органи управління не завжди вдається врегулювати ситуацію, яка виникла, у позасудовому порядку. Відповідно, представники АТ змушені в судовому порядку захищати свої законні права та інтереси.

Відповідно до частини 2 статті 124 КУ, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Починаючи від проголошення Україною незалежності і до сьогодні судова система

перебуває у стані реформування. Після проведення судової реформи залишився ряд проблем адміністративного, процесуального, кадрового характеру та проблем у веденні внутрішньої організаційної роботи.

Господарський процес є різновидом юридичної діяльності, яку регулюють норми господарського процесуального права, тобто встановлена нормами процесуального права форма діяльності господарських судів, спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання [44, с. 24].

Засади добросовісності, розумності та справедливості як вихідні ідеї в праві виявляють свою регулятивну силу в різних галузях права, доповнюючись галузевими принципами. У сфері господарської діяльності, яка потребує спеціальної регламентації з метою захисту публічних інтересів, інтенсивність регуляторної дії моральних норм виявляється нижчою порівняно із нормами позитивного права [6, с. 19]. Саме через це на сьогодні, на перший план повинні виходити каральна та компенсаційна функції юридичної відповідальності.

Господарський суд є однією з гілок судової влади (поряд із загальними судами), на яку законом покладено здійснення правосуддя у господарських відносинах. Він є незалежним органом у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами [36, с. 129]. Саме господарський суд постає тією останньою ланкою, на яку розраховують акціонери після невдалих спроб попередити «рейдерський» напад, протистояти йому, відновити втрачене становище, майнові, зокрема, грошові втрати.

Варто погодитись із О.Г. Хрімлі, який визначає судовий захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва як здійснювану згідно зі встановленою підвідомчістю та підсудністю діяльність судових органів, спрямовану на відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва, а також на запобігання правопорушенням шляхом справедливого і своєчасного розгляду цієї

категорії спорів [204, с. 5-6]. Хоча у межах цієї категорії можна виділити значну кількість категорій, менших за обсягом. Серед них важливе значення мають спори із захисту прав акціонерів від протиправних посягань конкурентів, а також незаконних рішень органів державної влади та місцевого самоврядування. За позовною заявою суд, згідно із законом, може визнати рішення органів державної влади та управління незаконними і відновити право власності на володіння, розпорядження і користування майном [40, с. 136].

Юристи - практики та науковці неодноразово проводили круглі столи, на яких обговорювали позитивні та негативні аспекти діяльності господарських судів. Серед останніх можна навести думку голови Львівського апеляційного господарського суду Б. Плотницького, який зазначає, що розгляд справ у господарських судах здійснюється значно швидше, ніж у судах цивільної та адміністративної юрисдикції, та, відповідно, це дає можливість відновити порушені права суб'єкта господарювання у найкоротші строки [110]. Варто погодитися з такою думкою, оскільки строк розгляду справи у господарському суді є найкоротшим у порівнянні з судами інших юрисдикцій та становить 2 місяці. Відповідно, для підприємства це позитивний момент у тому розумінні, що порушені права будуть відновлені у найкоротші терміни, а також у тому, що швидше буде подолано проблемну ситуацію і суб'єкт господарювання знатиме в якому напрямку можна рухатися далі. Це в певній мірі є позитивним і для сторони порушника, оскільки раніше буде знято захід із забезпечення позову.

Заступник голови Вищого господарського суду України Г. Кравчук зазначає, що швидкий розгляд справи господарськими судами забезпечує розвиток вітчизняної економіки [211], і з цим також слід погодитися, оскільки у випадку затягування розгляду справи підприємство не буде мати змоги у повному обсязі здійснювати господарську діяльність. А це

спричинить не тільки негативні наслідки для підприємства, а й шкідливо вплине на економіку зокрема.

Д. Притика, який очолював Вищий господарський суд, а до того Вищий арбітражний суд України у 1991-2006 роках, зазначає, що якщо зараз на Верховний суд «навалиться» весь обсяг касаційних скарг – він буде не в змозі забезпечити їх розгляд. Також, вчений і практик зазначає, що судді загальних судів не мають відповідного досвіду у розгляді комерційних спорів [211]. Тобто у разі перевантаженості суддів інших судів комерційними справами, розгляд справ не буде завершуватися об'єктивно винесеним рішенням. Це станеться внаслідок того, що судді не отримують змоги приділити достатньо часу для об'єктивного та всебічного вивчення справи [181]. Проте на сьогодні така ситуація не виникла. А тому необхідно в цілому підтримати ефективно діючу систему господарських судів України і визнати переваги господарського судочинства у більш швидкому вирішенні спорів.

С.Ф. Демченко вказує, що ефективність господарського судочинства вимірюється за доступністю, справедливістю, неупередженістю, об'єктивністю й законністю правосуддя, оптимальністю строків прийняття остаточного (в конкретній судовій інстанції) судового рішення у справі і залежатиме від низки факторів. По-перше, це спеціалізація і професіоналізм у системі господарського судочинства, тобто чинники, які варто віднести до внутрішньосистемних, таких, на які можна впливати з боку самої судової системи. Крім того, ефективність судового контролю залежить і від метасистемних (таких, що знаходяться поза системою господарського судочинства) факторів. Усунення їх залежатиме вже від системи вищого порядку. Зокрема, це забезпечення реалізації у правозастосуванні принципу верховенства права, наявність (відсутність) колізії права тощо. Практика застосування чинних законів визначила необхідність внесення до них певних корективів. Це стосується не лише базових для судової системи законів, а й таких вузькоспеціалізованих, як ГПК України. Заслужений юрист України зазначає, що критеріями ефективності господарського судочинства мають

стати такі показники, як доступність правосуддя, його справедливість, неупередженість, безсторонність, законність, обґрунтованість і справедливість судових рішень, оптимальність строків розгляду справи [50, с. 23]. Варто погодитись із названим науковцем, оскільки у господарських судах встановлено термін розгляду справи, який не може перевищувати 2 місяців. Відповідно для АТ це сприяє швидкому розгляду справ, зокрема і тих, які порушують «рейдери». Завдяки відносно невеликому строку розгляду господарського спору акціонери мають можливість відносно швидко «позбутися» «рейдерів» та відновити звичайну роботу. У господарській сфері зняття запобіжного заходу у вигляді накладення арешту на майно чи банківський рахунок часто не менш важливе, ніж виграш справи [55].

Справи, які розглядають у господарських судах, є великими за обсягами та потребують ґрунтовного вивчення і дослідження матеріалів. Враховуючи суттєві особливості практики розгляду про банкрутство (значний обсяг справ, складність процесуального механізму, необхідність системи арбітражного управління для виконання процедур, множина колізійних аспектів тощо) В.В. Джунь обґрунтовує доцільність створення вузькоспеціалізованих судів з юрисдикцією розгляду виключно справ про банкрутство, але в структурі судів господарської (комерційної) юрисдикції [59, с. 5]. Слід зазначити, що на сьогодні процесуальний захист АТ від посягань на їх майно та органи управління здійснюється не лише у межах господарських судів. Так само і діяльність спеціалізованих судів можлива лише у межах судів господарських. Хоча через різні суб'єктивні причини відбуваються нападки на систему господарських судів, проте вона на сьогодні є усталеною, такою, що майже без серйозних нарікань працювала кілька десятиліть, спирається на норми кодифікованих актів господарського і матеріального, і процесуального законодавства. Ця система на сьогодні є оптимальною для України, а тому якщо і потребує втручання, то шляхом часткового коригування, а не радикального змінення. Тим більше, не можна

проводити кардинальні зміни законодавства, що визначає основи регулювання відносин в економіці та вирішення спорів, що можуть виникати між їх учасниками, під час їх фактичного функціонування в умовах воєнного стану [51, с. 348-349].

Для позовної форми захисту права в господарському суді характерні ознаки, притаманні позовній (процесуальній) формі захисту права, яка існує в інших органах, при розгляді спорів про право: наявність вимоги однієї особи до іншої, яка виникає з порушеного або оспорюваного права і належить у силу закону розгляду у визначеному процесуальному порядку, встановленому законом (наявність позову); наявності спору про право. Господарське процесуальне законодавство закріплює право кожної заінтересованої особи звернутися до господарського суду із вимогою про захист свого порушеного або оспорюваного права й законного інтересу. Господарський суд розглядає спір про права, а якщо такого спору немає, то не може бути й позовного провадження господарського процесу. І.А. Балюк вказує, що позови поділяються на певні види: позов про визнання має на меті захист інтересів позивача, який вважає, що має певні суб'єктивні права, але вони оспоруються іншою особою; позов про присудження містить вимогу позивача визнати його певні суб'єктивні права, відповідно до яких відповідач повинен здійснити певні дії (так званий виконавчий позов); позов про перетворення, спрямований на припинення, зміну, іноді виникнення нового матеріального правовідношення [44, с. 80-82].

У судовому порядку акціонери мають можливість довести вірність своїх аргументів лише на основі наведення якісно оформлених документів – як власних, так і своїх контрагентів. Тому працівники фінансового та правового відділів роботи АТ повинні бути надпедантами у доброму значенні цього слова. Уся документація повинна зберігатися протягом визначених законодавчими та інструкційними документами строків; документи повинні містити відповідні підписи і печатки, точні дати фактів – дій і подій; цифрова інформація повинна бути ретельно перевірена тощо. Отже, на перше місце

повинна виходити правова робота в АТ, яка може бути чи не єдиною (крім правди) перевагою над «рейдерами» [197, с. 35].

У випадку, коли у сторін по справі у судовому провадженні є підстави вважати, що рішення суду може бути не виконане у майбутньому, якщо не прийняти на даному етапі заходи для забезпечення позову, то сторони на будь-якій стадії провадження у справі можуть подати заяву про забезпечення позову.

І.А. Балюк має рацію, коли зазначає, що гарантією захисту прав учасників господарського процесу є забезпечення позову. Інститут забезпечення позову спрямований на реальне і повне відновлення майнових прав учасників господарського процесу, порушених внаслідок неправомірних дій інших осіб. Під забезпеченням позову розуміється прийняття господарським судом передбачених законом засобів, які гарантують можливість реального виконання майбутнього рішення господарського суду [44, с. 86].

Відповідно до пункту 4 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22 грудня 2006 року № 9, при встановленні зазначеної відповідності слід враховувати, що вжиті заходи не повинні перешкоджати господарській діяльності суб'єкта господарювання. Відповідно до пункту 5 названого акта ВСУ, при розгляді справ, предметом яких є оскаржене рішення загальних зборів господарського товариства, судам необхідно враховувати, що заборона проводити такі збори порушує право на участь у них та управління товариством тих його учасників, які не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, яка полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в позбавленні (порушенні) прав інших осіб. Суд не повинен вживати таких заходів забезпечення позову, які пов'язані із втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (наприклад, забороняти скликати загальні збори товариства, складати список акціонерів, що мають право на участь у них,

надавати реєстр акціонерів та приміщення для проведення зборів, підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо) [151].

10 жовтня 2013 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», зареєстрований за № 642-VII [128]. Серед іншого Законом було внесено зміни до статті 67 ГПК України [46]. Зокрема, вказаним Законом виключена норма про зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту та норма про те, що оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання.

На нашу думку, виключення вказаної норми істотно зменшить обсяг прав сторін у судовій інстанції. Зокрема, якщо судом було прийнято рішення на користь «рейдерів», а власник АТ, на яке вчинили посягання, подає позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту або оскаржує ухвалу про забезпечення позову, відповідно такий захід до забезпечення позову, як зупинення продажу арештованого майна, буде виключений із арсеналу способів для захисту майна [186, с. 233].

Варто погодитися з думкою Головного юридичного управління ВРУ, викладеному в Зауваженнях до проекту Закону про те, що зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту як заходу забезпечення позову, виключено у новій редакції необґрунтовано, адже він відповідно до законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17 листопада 2009 року № 1720-VI та «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» від 4 листопада 2010 року № 2677-VI і деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» був

запроваджений у господарському процесі за аналогією з цивільним процесом.

Партнер адвокатського об'єднання «СК ГРУП», керівник корпоративної практики Ю. Курило зазначає, що відсутність вказаного засобу забезпечення позову істотно впливає на обсяг прав і обов'язків учасників судового процесу, в тому числі для тих, які роблять спробу призупинити реалізацію майна в порядку виконавчого провадження за наявності спору про право власності [87]. Можливо, вірною є заборона на реалізацію спірного майна АТ за наявності невирішеного до кінця спору та після подання клопотання про це з боку не власника на той момент. Хоча з іншого боку, таким правом можуть зловживати. Тобто порушники і зловмисники можуть бути по обидві сторони.

Також, в Зауваженнях до проекту Закону вказано, що відсутність чіткого врегулювання питання про те, що оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, створює передумови для юридичної невизначеності та довільного тлумачення правових норм суб'єктами правозастосування [132]. Вважаємо, що довільного тлумачення закону тут не буде. Проте в який бік би дана норма та аналогічні їй не були «повернені», все одно буде загроза «рейдерського» нападу на АТ з одного або іншого боку. Позитивно слід оцінити запроваджену неможливість застосування в якості запобіжного заходу заборону на проведення загальних зборів АТ та прийняття ними важливих рішень. Проте «рейдер» може знаходитися якраз із іншого боку – серед акціонерів АТ, що беруть участь у таких зборах і голосують за певні рішення щодо зміни вартості контрольного пакету акцій, їх розподілу між акціонерами та сторонніми особами, зміни структури та компетенції органів управління АТ тощо. Тому однозначно дати оцінку правильності заборони чи дозволу на продовження роботи найвищим органом управління АТ неможливо. Потрібно шукати паритет для усіх законних учасників відносин як в самому АТ (акціонерів), так і за його межами (кредиторів, держави в особі різних органів).

О.Г. Хрімлі зазначає, що сучасне ведення господарської діяльності часто супроводжується застосуванням антиконкурентних засобів, рейдерських атак тощо. У зв'язку з цим може мати місце практика зловживання забезпечувальними заходами, коли використовуючи прогалини у законодавчому регулюванні або упереджене ставлення суддів, суб'єкт господарювання може здійснювати недобросовісне втручання в господарську діяльність контрагента [204, с. 12].

Серед іншого Законом до КК України було внесено статтю 206.2. Відповідно до вказаної статті, передбачена відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Відповідальність відповідно до цієї статті, встановлена у вигляді обмеження волі на строк до трьох років. Передбачено і два кваліфікуючих склади злочинів [128].

Юристи - практики з появи названого Закону роблять обґрунтовані невтішні висновки. Зокрема, ними зазначається, що до прийняття вказаного Закону протиправні дії «рейдерів» можливо було кваліфікувати за статтями 187 «Розбій» та 296 «Хуліганство». При цьому встановлена відповідальність за розбій від трьох до семи років та відповідальність за хуліганство – обмеження волі на строк до п'яти років [116, с. 13]. Необхідно погодитися із названим юристом, адже зараз як мінімум необхідно збільшити відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Радник юридичної компанії «Василь Кисіль і партнери» Н. Доценко-Білоус вважає: «Нові статті не матимуть практичного застосування. Наприклад, новий акціонер не зможе пройти до свого приміщення, адже йому перешкоджають у доступі, тому що вважають незаконним припинення

права власності на акції. Має бути один документ, де було б чітко зазначено, що є «рейдерством», а що – ні», – вважає вона [116, с. 13].

Також, варто погодитися із думкою Головного юридичного управління ВРУ, викладеному в Зауваженнях до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», зареєстрованому за № 642-VII, у яких зазначено, що пропозиція щодо встановлення відповідальності за статтею 206-2 КК України (диспозиція частини першої зазначеної статті) є невдалою, оскільки створює небажану конкуренцію цієї норми зі статтями 190 та 358 КК України; а нові статті 205-1, 206-2 КК України потребують суттєвого доопрацювання.

На нашу думку, встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у вказаному вигляді, не забезпечить належного захисту від «рейдерів». Вважаємо, що відповідальність «рейдерів» за протиправне заволодіння акціями чи майном суб'єктів господарювання завдяки названому Закону буде більш м'якою, ніж це зараз передбачено на основі різних статей КК України. Можна висловити сумнів відносно спрямованості названого Закону на боротьбу із «рейдерством». Тому запропоновані у Законі зміни потребують внесення поправок, спрямованих серед іншого на посилення відповідальності та визначення у запропонованій статті КК України інших ознак, притаманних «рейдерству» [196, с. 323].

Вважаємо, що на сьогодні у кримінальному та іншому законодавстві вже існують норми, відповідно до яких встановлена відповідальність за протиправні посягання на майно та органи управління. У зв'язку із цим нова стаття, що встановлює відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, створює конкуренцію нормам з інших статей КК України. Тому процес удосконалення законодавства (зокрема кримінального) про «рейдерство» потребує свого продовження.

Також, Законом внесені положення у статтю 67 ГПК України про те, що господарський суд, який розглядає спір про право власності на акції (частки, паї) товариства, не може винести ухвалу про забезпечення позову шляхом встановлення заборони на проведення загальних зборів акціонерів або учасників АТ та прийняття ними рішень, зокрема в частині зміни розміру статутного капіталу [128]. На нашу думку, вказані зміни мають позитивний характер, оскільки винесена судом ухвала про заборону забезпечення позову шляхом встановлення заборони на проведення загальних зборів та прийняття ними рішень не дозволить паралізувати роботу АТ через подання позову чи клопотання про вжиття такого запобіжного заходу «рейдерами». У розвиток цього положення необхідно розробити та запропонувати законодавчі норми, що передбачатимуть майновий ценз для акціонерів (кількість акцій у вигляді відносної величини у структурі капіталу АТ) у випадку подання ними тих чи інших позовів (конкретика спорів повинна віднайти місце у законодавстві) до АТ чи інших акціонерів. Зрозуміло, що це складна і копітка робота, яка має проводитися в межах окремого глибокого дослідження.

Ю.В. Курило вказує, що на практиці може виникнути ситуація, коли «рейдери», отримавши тимчасовий контроль над частками/акціями, здійснюють дії, спрямовані на «розмивання» часток у статутному капіталі шляхом його збільшення. Метою такої операції є, як правило, встановлення оперативного контролю над АТ, тому що в результаті такого розмивання в абсолютному значенні кількості акцій (або розмір частки у грошовому вираженні) у колишнього акціонера/учасника не зміниться, а у відносному – частка в статутному капіталі буде зменшена, що призведе до неможливості повноцінно реалізовувати функції з управління АТ, а також усуненню такої особи від впливу на прийняття ключових рішень, що забезпечують життєдіяльність АТ [87].

На думку Головного юридичного управління ВРУ, викладену в Зауваженнях до проекту Закону, прийняття проекту як закону призведе до колізії відповідних норм та неповноти правового регулювання, оскільки

текст законопроекту не містить достатніх і завершених правових механізмів реалізації положень [129]. Варто погодитись із вказаною думкою, оскільки зазначений Закон вимагає уточнення та доопрацювання з метою чіткого визначення способу та порядку усунення правових колізій у законодавстві.

Згідно зі статтею 32 ГПК України, доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору [46]. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими і речовими доказами; висновками судових експертів; поясненнями представників сторін та інших осіб, які беруть участь у судовому процесі.

На практиці провадження у справах у господарських судах використовують письмові докази, як основну доказову базу. Судді у господарському судочинстві надають перевагу письмовим доказам при прийнятті рішення. Це пов'язано з тим, що письмові докази є документами АТ, сприяють прийняттю об'єктивного рішення по справі та мають властивість тривалий час зберігати інформацію. Відповідно вказані докази є основними в господарському судочинстві при розгляді справ. Положенням щодо використання показань свідків для прийняття рішення по справі не надано належної уваги у ГК України. Проте заборони щодо використання вказаних доказів не встановлено.

І.А. Балюк зазначає, що письмові докази частіше використовуються на практиці, це вид засобів доказування, зумовлений характером справ, які вирішуються господарськими судами. Офіційні документи, видані органами державної влади, громадськими організаціями, посадовими особами та іншими суб'єктами господарювання частіше досліджуються в господарському процесі. Приватні документи менше застосовують у господарському процесі. До них відносять документи, які виходять від приватних осіб або не пов'язані з виконанням яких-небудь повноважень.

Господарське процесуальне законодавство не містить дефініції письмових доказів. У статті 36 ГПК України лише визначено, що письмовими доказами є документи й матеріали, які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору, тобто визначаються лише їх види, які застосовуються у господарській практиці. Проте види не перераховані і мають тільки загальну характеристику як різноманітні документи і матеріали [46]. Викладені у письмовій формі пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, не є письмовими доказами, а є особистими доказами у письмовій формі. Не є письмовими доказами також висновки експертів у письмовій формі. Науковець визначає письмові докази як предмети, що відображають (віддзеркалюють) відомості, які мають значення для справи, за допомогою доступних для сприйняття їх людиною засобів. І.А. Балюк зазначає, що законодавче визначення, в якості засобу доказування, пояснення представників сторін не зовсім коректне, оскільки у суб'єкта господарювання в силу його стану є представник. Але, коли громадянин-СПД діє в господарському суді самостійно без представника, то науковець вказує, що його пояснення не можуть бути застосовані як докази [44, с. 62-66].

На нашу думку, позитивним є те, що у господарському процесі використовують письмові докази. Проте потрібно приділяти належну увагу і усним доказам, а саме поясненню акціонерів товариства. Це необхідно для того, щоб суддя зміг у повному обсязі ознайомитись із справою, заслухавши пояснення третіх осіб (або свідків), які залучені та отримав дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Вважаємо за необхідне чітко зазначити, які факти встановлює у судовому засіданні суддя, які докази повинен оцінити для прийняття об'єктивного рішення по справі та для унеможливлення зловживання «рейдерами» подачею до суду безпідставних позовів. У зв'язку з цим необхідно проаналізувати судову практику.

Вважаємо, що необхідно погодитись із Т.Є. Крисань, яка зазначає, що загальний аналіз сучасного стану корпоративних прав в Україні дає змогу

констатувати, що його недоліки пов'язані з недовершеністю або взагалі відсутністю відповідних норм матеріального та процесуального права. Першочергово йдеться про норми, які регулюють порядок реалізації корпоративних прав та порядок і способи їх захисту. Прикладами можуть слугувати десятки звернень учасників ТОВ, утворених двома засновниками, до господарських судів з позовами про примусове виключення учасника з товариства за систематичні порушення у його роботі у зв'язку з нез'явленням другого учасника на загальні збори тощо. У 99,9 % випадках господарські суди відмовляють у задоволенні позовних вимог, оскільки чинним законодавством передбачений порядок виключення учасника тільки за рішенням загальних зборів, що у результаті призводить до неможливості захисту прав учасника, який дійсно намагається реалізувати свої корпоративні права [84, с.163].

При вирішенні питання про недійсність рішень загальних зборів у зв'язку з іншими порушеннями, допущеними під час скликання та проведення загальних зборів, господарський суд повинен оцінити, наскільки ці порушення могли вплинути на прийняття загальними зборами відповідного рішення. Також, суд повинен обов'язково встановити факт порушення оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства. Якщо за результатами розгляду справи такого порушення не встановлено, у господарського суду відсутні підстави для задоволення позовних вимог [84, с. 164]. На нашу думку, необхідно погодитись із науковцем, оскільки при проведенні оцінки доказів, поданих до суду, суддя повинен встановити факт порушення оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів акціонера. Вірна оцінка унеможливить «рейдерам» зловживати поданням до суду та допоможе захистити законні права та інтереси акціонерів. Також, вказана норма сприяє захисту законних прав та інтересів добросовісних акціонерів, оскільки надає можливість визнати недійсними загальні збори акціонерів у випадку порушення

оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства.

Невід'ємну частину процесуального порядку господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно та органи управління, окрім законодавства, становить судова практика. Незважаючи на те, що у нашій державі судді не беруть до уваги практику розгляду аналогічних справ в інших регіонах, варто звернути увагу на практику винесення рішень. На нашу думку, перш ніж звертатись із позовом до суду, необхідно проаналізувати судову практику, зокрема те, якими НПА судді керувались при прийнятті рішення. Вважаємо за доцільне розглянути та проаналізувати рішення з ЄДРСР.

Варто навести приклад із судової практики, у якому вказується про обставини, які необхідно довести позивачеві та встановити судді для прийняття об'єктивного рішення по справі щодо визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів:

ВГСУ у постанові від 23 січня 2007 року у справі за позовом ДП «Авіаційний науково-технічний комплекс ім. О.К. Антонова» до спільного українсько-російського підприємства з іноземними інвестиціями у формі ЗАТ «Укрсибтрансавіа» про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів цього ЗАТ, вказав: суд апеляційної інстанції, встановивши, що позивач не є власником акцій ЗАТ «Укрсибтрансавіа» та не має правових підстав на участь у загальних зборах акціонерів ЗАТ, дійшов правильного висновку про те, що рішення загальних зборів не порушують права і охоронювані законом інтереси позивача, у зв'язку з чим позов задоволенню не підлягає [125]. У вказаному прикладі із судової господарської практики зазначено, що суддя для прийняття об'єктивного рішення у справі повинен встановити чи дійсно особа є акціонером АТ та чи дійсно права її порушені. Це мінімізує «рейдерам» можливість звертатись із безпідставними позовами до судових інстанцій.

У практиці роботи господарських судів трапляються випадки, коли «недобросовісні» сторони не з'являються у судові засідання. Незважаючи на статтю 69 ГПК України, в якій вказано, що спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців [46], прийняття рішення у справі переносять із одного засідання на інше. Відповідальність за нез'явлення на засідання до суду встановлена статтею 185³ КпАП України [75]. Зокрема, у вказаній статті встановлено відповідальність за неповагу до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд позивача, відповідача. Проте на практиці вказану відповідальність не застосовують. Відповідно, сторони не з'являються у судові засідання. У пункті 5 статті 81 ГПК України вказано, що якщо представник позивача не з'явився на виклик у засідання суду і його нез'явлення перешкоджає вирішенню спору, господарський суд залишає позов без розгляду. Відповідно до пункту 4.9 Постанови Пленуму ВГСУ від 26 грудня 2011 року № 18 «Про деякі питання практики застосування ГПК України судами першої інстанції», господарський суд зобов'язаний з'ясувати причини невиконання його вимог позивачем і об'єктивно оцінити їх поважність [139]. Поважними, з урахуванням конкретних обставин справи, вважаються причини, які за об'єктивних, тобто не залежних від позивача, обставин унеможлилювали або істотно утруднювали вчинення ним відповідних процесуальних дій. При цьому береться до уваги й те, чи вживав позивач заходів до усунення цих обставин або послаблення їх негативного впливу на виконання позивачем процесуальних обов'язків, покладених на нього судом. У разі неповідомлення позивачем таких причин суд вправі, в залежності від конкретних обставин справи, або залишити позов без розгляду, або розглянути справу за наявними в ній доказами. Проте ухвала про залишення позову без розгляду може бути скасована у вищій інстанції, у зв'язку з тим, що господарський суд при прийнятті рішення повинен всебічно, у повному обсязі та об'єктивно розглянути в судовому процесі всі обставини справи в їх сукупності.

Відповідно до положення статті 90 ГПК України, господарський суд, виявивши при вирішенні господарського спору порушення законності або недоліки в діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу, виносить окрему ухвалу [46]. Проте вищі інстанції майже у всіх випадках скасовують окремі ухвали.

Судді господарських судів, в тому числі при вирішенні корпоративних спорів, приймаючи рішення, керуються Постановою пленуму ВГСУ. Вказані документи мають рекомендаційний характер. При оскарженні рішень «рейдери» можуть посилатися на рекомендаційний характер постанов, які не мають законодавчої сили і внаслідок цього «рейдери» можуть наполягати на скасуванні рішень судів першої інстанції.

У ЄДРСР не має чіткої системи, за допомогою якої можна відслідковувати справи з однаковими сторонами, за одним і тим самим підприємством. «Рейдери» можуть подавати до судів позови до кількох відповідачів. При цьому позивачу надають можливість вибрати за яким місцем знаходження подавати справу до суду. Одночасно «рейдери» подають справи, частково змінивши предмет позову до різних судів за місцезнаходженням відповідачів (сторони у позовах однакові). Відповідно справа розглядається одночасно у різних судах, а предмети позовів незначною мірою відрізняються один від одного. Судді не можуть відслідкувати чи в інших судах вже відкрито провадження у подібних справах [191, с. 228].

На нашу думку, необхідно у ЄДРСР встановити графу про предмет та, можливо, про назву АТ. Це необхідно для того, щоб судді могли без перешкод відшукати по назві АТ або по предмету справи, які перебувають на даний час на розгляді у судах та з якого предмету позову уже прийнято рішення по вказаному підприємству.

У 1991 році, коли був прийнятий ГПК України, юристи та сторони у справі в основному добросовісно виконували покладені на них обов'язки, зокрема надавали правдиві докази у справі та достовірні свідчення у судових

засіданнях. При цьому судді було достатньо письмових доказів для прийняття рішення у справі. На даний момент необхідно брати до уваги покази свідків, оскільки юристи «недобросовісно» ставляться до власних обов'язків та «викривляють» справу на власну користь. Уявляється доцільним заслухати думку кількох свідків у судовому засіданні для прийняття об'єктивного рішення у справі.

При прийнятті ГПК України у 1991 році усі підприємства були державної форми власності. Відповідно і Кодекс прийнято в цілому для врегулювання відносин між підприємствами державної форми власності. На даний момент підприємств з державною формою власності залишилась відносно невелика кількість. Це слід постійно враховувати у ГПК України. Також вважаємо, що необхідно встановити жорсткішу відповідальність за нез'явлення у судові засідання. На нашу думку, необхідно удосконалити ЄДРСР для отримання інформації про подання позовів з однаковими сторонами та по однакових предметах спору у різні судові інстанції.

Отже, у підрозділі були розглянуті погляди вчених і практиків щодо норм законодавства, спрямованих на захист АТ від посягань на їх майно та органи управління, проведено аналіз та запропоновано зміни і доповнення до окремих норм процесуального законодавства. Було зазначено, що на практиці при розгляді справи у господарському суді як доказову базу необхідно у більшій мірі застосовувати письмові докази. Якщо у сторін при розгляді справи у судовій інстанції є підстави вважати, що рішення суду може бути невиконане у майбутньому, то сторони на будь-якій стадії провадження у справі можуть подати заяву про забезпечення позову. Норми, які регулюють порядок реалізації корпоративних прав та порядок і способи їх захисту є недосконалими та потребують доопрацювання. Незважаючи на те, що ВРУ прийняла Закон, відповідно до якого внесено зміни до КК України щодо встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення угод із

використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, норми Закону в цілому потребують доопрацювання та уточнення з метою усунення колізій із нормами інших НПА та вироблення завершених правових механізмів реалізації його положень.

Висновки до розділу 3

На основі викладеного у третьому розділі роботи необхідно зробити наступні висновки:

1. Надано власні авторські семантичні визначення поняттям: - правовий захист: це система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності; - способи захисту прав: це передбачені законодавством засоби, за допомогою яких відбувається запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності;

2. В рамках міжгалузевих зв'язків вказано на окремі недоліки диспозиції частини першої статті 206.2 КК України «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», які створюють небажану конкуренцію із диспозиціями інших статей КК України. Рекомендовано законодавцю внести зміни до законодавства щодо запровадження усіченого складу злочину, передбаченого названою статтею шляхом криміналізації уже перших дій, які вчиняють «рейдери»;

3. Аргументовано, що протиправні дії «рейдерів» варто кваліфікувати на основі положень кримінального законодавства за статтями, визначеними у наступних розділах КК України:

- злочини проти життя та здоров'я особи;
- злочини проти волі, честі та гідності особи;
- злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;
- злочини проти власності;
- злочини у сфері господарської діяльності;
- злочини проти громадської безпеки;
- злочини проти громадського порядку та моральності;
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян;
- злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку;
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг;
- злочини проти правосуддя;

4. Для уникнення довільного тлумачення норм різних НПА з метою захисту інтересів акціонерів запропоновано внести до ЗУ «Про АТ» окрему норму, в якій прописати, що оскарження акціонерами ухвали про забезпечення позову зупиняє її виконання. Завдяки такій нормі законні права та інтереси акціонерів у випадку, якщо «рейдер» захопив АТ, можуть бути захищені через укладення договору про виведення майна зі статутного капіталу;

5. Підтримано зміни, які внесено до статті 67 ГПК України щодо неможливості заборонити проведення загальних зборів акціонерів, що мають позитивний характер, оскільки не допускають припинення роботи АТ через подання позову або відповідного клопотання до господарського суду про застосування такої заборони в якості забезпечення позову конкурентами учасників господарського товариства чи зловмисниками. Запропоновано провести додаткове дослідження з метою розробки норм щодо прямої

залежності права акціонера на подання певних позовів від розміру пакету акцій;

6. Перевагою господарського процесу у порівнянні із цивільним та кримінальним є пріоритет письмових доказів. Однак у справах за участю АТ потрібно приділяти належну увагу й усним доказам, а саме поясненням акціонерів, керівників і працівників товариства. Це дозволить судді у повному обсязі дослідити справу, заслухавши пояснення третіх осіб або свідків, які володіють інформацією про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Вірна оцінка доказів унеможливить «рейдерам» зловживати поданням до суду та допоможе захистити законні права та інтереси акціонерів;

7. У розвиток технічних елементів організації процесуального захисту АТ від протиправних посягань на майно та органи управління надано пропозицію у ЄДРСР виділити окрему графу про предмет та окрему графу про назву АТ. Це необхідно для спрощення пошуку для судді, прокурора, контрагентів АТ, державних органів за назвою АТ та предметом справ, які перебувають на даний час на розгляді в інших судах, та з яких уже прийнято рішення стосовно певного АТ. Також, запропоновано встановити жорсткішу відповідальність за нез'явлення представника учасника процесу у судові засідання.

Основні результати, отримані у розділі, було опубліковано у наступних виданнях: [190; 186; 196; 191; 197; 185].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління та одержані на його основі результати сприяють вирішенню наукового завдання, що полягає у науковому обґрунтуванні напрямів удосконалення такого забезпечення та підготовці пропозицій із внесення змін та доповнень у законодавство. Основні наукові та практичні результати дисертаційного дослідження конкретизуються у наступному:

1. Виокремлено 3 стадії розвитку поняття «посягання на майно та органи управління АТ»: зародження, «розквіту» та пошуку нових напрямків і форм. Показано, що «рейдерство» перебуває у безперервному розвитку, відбувається постійне вдосконалення способів протиправного встановлення контролю над майном та органами управління АТ;

2. Виокремлено групу актів законодавства, норми яких спрямовані на ефективне забезпечення законних прав та інтересів АТ: КУ, ГК України, ГПК України, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про холдингові компанії», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів», ЗУ «Про АТ», Закон України «Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового

регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах», Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності», Постанова КМУ «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів», Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», Постанова Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», Рекомендації Президії Вищого Господарського суду «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин», Лист-доручення Генеральної прокуратури України на виконання розпорядження Генерального прокурора України від 21 березня 2007 року № 26 з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству», Лист-зауваження Генеральної прокуратури України до підпорядкованих прокуратур від 17 вересня 2007 року та інші;

3. Надано визначення поняттю «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно та органи управління»: здійснення охорони АТ засобами регулюючого впливу, встановленими у господарському законодавстві, спрямованими на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника-акціонера від захоплення та привласнення майна, яке належить на праві власності чи на іншому речовому праві, та на захист органів і їх посадових осіб, які здійснюють управління товариством – голови і членів виконавчого органу, ревізійної комісії, наглядової ради товариства;

4. Встановлено, що під посяганням на майно та органи управління АТ («рейдерством») слід розуміти саме процес захоплення і встановлення контролю протизаконними способами. Запропоновано передбачити кримінальну та адміністративну відповідальність уже за саму організацію

«рейдерського» нападу із нормативним визначенням мети «рейдерської» атаки. Незважаючи на те, що у КК України уже є визначення поняття «протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» (стаття 206.2), є інші статті, за допомогою яких можна кваліфікувати протиправні дії, що вчиняються «рейдерами» при захопленні АТ, проте визначення єдиного комплексного поняття та посилення відповідальності сприятиме боротьбі із ним;

5. На основі аналізу довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також НПА надано наступне доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою його захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпоряджання майном з використанням погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкуп; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що порушують права і законні інтереси акціонерів та завдають їм економічного та інших видів збитків.

Подано пропозицію щодо внесення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній вище редакції до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України;

6. На основі порівняльного аналізу захисту інтересів АТ від посягань на їх майно та органи управління у законодавстві зарубіжних держав та в національному законодавстві аргументовано доцільність впровадження в останнє нових норм, зокрема:

- на основі проведеного аналізу законодавства Великої Британії запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» щодо збільшення кворуму загальних зборів АТ, який необхідний для прийняття рішення, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах, отримують схвалення 3/4 голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Також, запропоновано внести зміни, відповідно до яких ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду, що повинно захистити права акціонерів при обов'язковому викупі АТ належних їм акцій та не дозволити скуповування акцій за нижчими цінами, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду;
- на основі законодавства США запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині надання права акціонерам звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій;
- на основі законодавства Австралії запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині надання наглядовій раді повноваження для здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів, що необхідне для здійснення контролю за рішеннями загальних зборів, зокрема в частині дотримання процедури прийняття рішення на предмет відповідності правам та інтересам акціонерів;
- на основі законодавства РФ запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині введення норми про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %, що зобов'яже таку особу запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства і таким чином захистити права міноритарних акціонерів;

7. На основі доктринальних визначень учених-юристів надано власне узагальнене визначення поняття «компетенція АТ» як сукупність прав, обов'язків та предмета відання АТ, наданих у законодавчому порядку, необхідних для здійснення господарської діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення господарської діяльності. Запропоновано використовувати надане визначення у нормах ЗУ «Про АТ»;

8. У підвищення ролі локальних НПА зроблено пропозицію прописати у статуті АТ додаткові критерії для віднесення правочинів до значних з метою уникнення зловживань при укладенні значних правочинів. У статуті також повинні бути чітко прописані дата проведення оцінки вартості майна або послуг, які є предметом значного правочину, та випадки, коли обов'язково потрібно залучити оцінювача.

Запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині передбачення права акціонера на оскарження значного правочину, що укладений без обговорення на зборах акціонерів;

9. Внесено пропозицію відносно затвердження у ЗУ «Про АТ» списку документів та інформації, які публічне АТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті (порядок денний та документи, які будуть розглядатися на загальних зборах), що сприятиме підвищенню компетентності акціонерів в усіх питаннях, які розглядатимуться на загальних зборах, та мінімізує можливість висунення «рейдерами» під час обговорення на загальних зборах необхідних їм питань (переобрання керуючого (директора) і т.п.);

10. Запропоновано на нормативному рівні розширити перелік істотних умов усіх договорів, що укладаються всередині АТ, за рахунок включення відповідальності за порушення їх умов;

11. Запропоновано надати рішенням Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств обов'язкового характеру та встановити відповідальність за їх недотримання і

невиконання, що дозволить комісії мати ширші повноваження та більш оперативно й ефективно реагувати на правопорушення;

12. Узагальнено положення щодо комплексного захисту прав акціонерів та органів управління АТ загальними зборами акціонерів, наглядовою радою та ревізійною комісією відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів АТ у межах правової роботи на підприємстві як способу самозахисту його прав та інтересів.

У розвиток правової роботи в АТ:

- запропоновано нормативно зобов'язати АТ закріпити у статуті положення щодо захисту комерційної таємниці і конфіденційної інформації з можливістю надання її третім особам виключно за рішенням загальних зборів або наглядової ради АТ, а також визначення заходів відповідальності за їх розголошення;

- рекомендовано АТ своєчасно й у повному обсязі виплачувати дивіденди акціонерам, вчасно виплачувати заробітну плату керівникам різних ланок АТ, вчасно інформувати акціонерів про усі важливі події та результати діяльності АТ, максимально забезпечувати права міноритарних акціонерів, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій. Відповідальність за цю роботу, а також за створення умов, що перешкоджатимуть скуповуванню акцій, і за проведення моніторингу поточної ситуації слід покласти на керівний орган АТ – одноособовий чи колегіальний;

- аргументовано, що керівництву АТ і мажоритарним акціонерам не слід надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна товариства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна АТ, ефективно контролювати оперативну діяльність АТ на предмет попередження конфліктних ситуацій;

- надано пропозицію щодо запровадження технічних заходів захисту інтересів АТ. Запропоновано в самому АТ зберігати копію статуту, а оригінал – в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці або в адвоката) для унеможливлення стороннім особам заволодіти статутом при їх

проникненні на підприємство; доступ до печатки повинна мати обмежена кількість осіб (в ідеалі – одна особа). Для збереження майна АТ при силовому «рейдерському» захопленні необхідно мати тісні законні зв'язки із місцевими охоронними структурами, АСПУ, співробітниками ОВС та представниками різних ЗМІ;

- рекомендовано зобов'язати співробітників юридичного відділу АТ відслідковувати наявність спорів у судах, стороною в яких виступає АТ, що розглядаються без його участі;

13. Наведено аргументи на користь нормативного закріплення у ЗУ «Про АТ» та ЗУ «Про ГТ» зобов'язання керівника АТ організувати ведення в АТ ефективної системи контролю за кредиторською заборгованістю, а також скликати загальні збори акціонерів у випадку досягнення нею критичного розміру, який має визначатися для кожного АТ індивідуально загальними зборами акціонерів із закріпленням у статуті. У розвиток цієї пропозиції вказано на необхідність посилення відповідальності керівника АТ за організацію ефективного контролю резервного капіталу АТ;

14. Рекомендовано законодавцеві підвищити різногалузеву відповідальність усіх учасників посягання на майно та органи керівництва АТ та державних службовців. Окремо рекомендовано внесення змін до законодавства щодо запровадження усіченого складу злочину, передбаченого статтею 206.2 КК України, шляхом криміналізації уже перших дій, які вчиняють «рейдери»;

15. Надано оцінку участі іноземної компанії в якості власника акцій, часток, паїв в українському АТ чи іншому підприємстві: використання іноземних компаній як засновників/акціонерів українських суб'єктів господарювання (особливо АТ) може бути додатковим захистом від «рейдерських» атак;

16. Надано власні авторські семантичні визначення поняттям:
- правовий захист: це система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників

до відповідальності; - способи захисту прав: це передбачені законодавством засоби, за допомогою яких відбувається запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності;

17. Для уникнення довільного тлумачення норм різних НПА з метою захисту інтересів акціонерів запропоновано внести до ЗУ «Про АТ» окрему норму, в якій прописати, що оскарження акціонерами ухвали про забезпечення позову зупиняє її виконання. Завдяки такій нормі законні права та інтереси акціонерів у випадку, якщо «рейдер» захопив АТ, можуть бути захищені через укладення договору про виведення майна зі статутного капіталу.

Підтримано зміни, внесені до статті 67 ГПК України щодо неможливості заборонити проведення загальних зборів акціонерів, які не допускають припинення роботи АТ через подання позову або відповідного клопотання до господарського суду про застосування такої заборони в якості забезпечення позову конкурентами учасників господарського товариства чи зловмисниками. Запропоновано провести додаткове дослідження з метою розробки норм щодо прямої залежності права акціонера на подання певних позовів від розміру пакету акцій;

18. У розвиток технічних елементів організації процесуального захисту АТ від протиправних посягань на майно та органи управління надано пропозицію для спрощення пошуку виділити у ЄДРСР окремі графи про предмет та назву АТ. Також, запропоновано встановити жорсткішу відповідальність за нез'явлення представника учасника процесу у судові засідання.

Прикладним результатом роботи є розробка проекту закону України «Про удосконалення господарського та кримінального законодавства на основі дослідження правового захисту від протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» (Додаток Е).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов А. М. Специфика правосубъектности государственных органов / А. М. Абрамов // Актуальные проблемы правоведения. — 2007. — № 2 (17). — С. 48—51.
2. Административное право : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. — М.: Изд-во БЕК, 1999. — 368 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова)]. — К.: Вид-во «Юридична думка», 2004—2005. — Т. 1 : Загальна частина. — 2004. — 584 с.
4. Андрущенко І. Г. Заходи щодо запобігання недружньому поглинанню та злиттю підприємств у державі / І. Г. Андрущенко // Південноукраїнський правничий часопис. — 2009. — № 4. — С. 97—100.
5. Беяневич О. А. Теоретичні проблеми господарського договірного права : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О. А. Беяневич. — К., 2006. — 506 с.
6. Беяневич О. А. Теоретичні проблеми господарського договірного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. А. Беяневич. — К., 2006. — 37 с.
7. Берлач О. Реалізація вітчизняного законодавства про економічну конкуренцію як ефективний чинник подолання негативних наслідків недружніх злиттів і поглинань / О. Берлач // Кримський юридичний вісник. — 2010. — № 1 (8), Ч.І — С. 11—18.
8. Берлач Ю. Адміністративно-правове забезпечення протидії недружнім злиттям і поглинанням (рейдерству) в Австралії: характеристика й можливості запровадження позитивного досвіду в Україні / Ю. Берлач //

- Південноукраїнський правничий часопис. — 2010. — № 2. — С. 264—267.
9. Берлач Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні / Ю. А. Берлач // Право і безпека. — 2008. — № 7/2. — С. 167—172.
 10. Беліков О. А. Можливі шляхи протидії рейдерським захопленням / О. А. Беліков // Юридичний журнал. — 2007. — № 5(59). — С. 115—118.
 11. Беліков О. А. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення / О. А. Беліков // Юридичний журнал. — 2007. — № 4(85). — С. 105—109.
 12. Белкін М. «Акціонери бажають знати... (Особливості переважного права акціонерів на придбання акцій)» / М. Белкін // Юридичний журнал «Бізнес — Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації». — 2007. — № 44 (771). — С. 21.
 13. Белкін М. Актуальні питання імплементації Закону України «Про акціонерні товариства» в контексті протидії рейдерській активності [Електронний ресурс] / М. Белкін // Юридичний журнал. — 2009. — № 9. — Justinian : сайт. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3285>.
 14. Бобкова А. Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности: моногр. / А. Г. Бобкова. — Донецк : Юго-Восток, 2000. — 308 с.
 15. Большой юридический словарь / [В. Н. Додонов, В. Д. Ермаков, М. А. Крылова и др.]. — М.: «Инфра—М», 2001. — 790 с.
 16. Будылин С. Л. Права миноритарных акционеров в корпоративном праве США (на примере штата Делавэр) [Електронний ресурс] / С. Л. Будылин // Журнал российского права. — 2008. — № 7. — Режим доступу : <http://www.center-bereg.ru/o4113.html>.
 17. Бурбело С. О. Методи досягнення корпоративного контролю над підприємствами — об'єктами рейдерських атак / С. О. Бурбело // Вісник Східноукраїнського Національного університету імені Володимира

Даля. — 2011. — № 7 (161). — ч. 2 — С. 17 — 23. [Электронный ресурс].
— Режим доступа :
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_7_2/Burbelo.pdf.

18. Бурдак В. Як захистити права акціонерів? / В. Бурдак // Правовий тиждень. — 2010. — № 33 (211). — С. 7—10.
19. Бутнев В. В. К понятию механизма защиты субъективных прав / В. В. Бутнев // Субъективное право: проблемы осуществления и защиты. — Владивосток: ДВГУ, 1989. — С. 9—17.
20. Бялкина Т. Чужого не возьмём, своего не отдадим / Т. Бялкина // Муниципальная власть. — 2001. — С. 11—13.
21. Валерьевич А. Рейдеры, работающие через банкротство — как не стать легкой добычей? / А. Валерьевич // Российская газета. — 2008. — № 4760. — С. 8.
22. Василенко В. Н. Распределение компетенции (полномочий) между органами государственной власти и органами местного самоуправления / В. Н. Василенко // Региональное (областное) самоуправление: сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин—т экономико-правовых исследований; редкол.: Мамутов В. К. и др. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. — С. 60—87.
23. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ю. С. Шемшученко, В. П. Горбатенко, Ю. А. Касьяненко, та ін.; за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. — 992 с.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
25. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій / О. М. Вінник. — К.: Атіка, 2004. — 624 с.
26. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04

- «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. П. Віхров. — Донецьк, 2009. — 33 с.
27. Галиева Р. Субъекты и объекты земельных прав / Р. Галиева // Российская юстиция. — 2002. — № 10. — С. 27—29.
28. Гарагонич О. В. Акціонерне товариство як об'єкт рейдерства : правовий аналіз / О. В. Гарагонич // Экономическая безопасность субъектов хозяйствования: теория и практика : сборник научных трудов. — Донецк : Изд—во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2014. — С. 295—312.
29. Гарагонич О. В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: правова сутність та структура / О. В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. — 2014. — № 5. — С. 130—135.
30. Гарагонич О. В. Економічна безпека корпоративних підприємств: правовий аналіз актуальних проблем / О. В. Гарагонич // Порівняльно-аналітичне право. — 2014. — № 1. — С. 104—105 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pap.in.ua/1_2014/Harahonych.pdf.
31. Гарагонич О. В. Етапи рейдерського захоплення акціонерних товариств / О. В. Гарагонич // Вісник Академії адвокатури України. — 2013. — № 3 (28). — С. 23—33.
32. Голосніченко Д. І. Конституційні засади визначення повноважень органів виконавчої влади / Д. І. Голосніченко // Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: До 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України: зб. наук. статей / [за ред. Ю. С. Шемшученка; упоряд. : І. О. Кресіна, В. П. Нагребельний, Н. М. Пархоменко]. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. — С. 176—179.
33. Голосніченко Д. І. Повноваження та компетенція: спільні риси і відмінності / Д. І. Голосніченко // Правове регулювання суспільних відносин у сфері культури. Сучасний стан та перспективи розвитку :

статті і тези Всеукраїнської наук. конф. (Київ, 15 травня 2007 р.) — К.: КНУКІМ, 2007. — С. 26—27.

34. Голосніченко І. П. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні [Електронний ресурс] / І. П. Голосніченко, Д. І. Голосніченко. — Режим доступу: http://visnyk-psp.kpi.ua/uk/2011-1/11%20-/201_9_%20-%2025.pdf.
35. Господарське законодавство: Навчальний посібник / Я. М. Пігач, Л. М. Труфанова. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 624 с.
36. Господарське право України: навчальний посібник / С. Й. Кравчук. — К.: Кондор, 2007. — 264 с.
37. Господарське право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. К. Галянтич, С. М. Грудницька, О. М. Міхатуліна та ін. — К.: МАУП, 2005. — 424 с.
38. Господарське право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Н. В. Погорецька та ін.; За ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. — Х.: Право, 2005. — 384 с.
39. Господарське право України. Загальна частина. Навчальний посібник / Г. В. Смолин. — Л.: ЛДУВС, 2008. — 467 с.
40. Господарське право: навчальний посібник / Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. — К.: Кондор, 2003. — 400 с.
41. Господарське право: підручник / В. С. Щербина. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 592 с.
42. Господарське право: практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник та ін.; [за заг. ред. В. С. Щербини]. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 320 с.
43. Господарське право: курс лекцій: у 2 ч. — Ч. 1. / В. С. Мілаш. — Х.: Право, 2008. — 496 с.
44. Господарське процесуальне право: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / І. А. Балюк. — К.: КНЕУ, 2005. — 248 с.

45. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст. 144.
46. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798—XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 6. — Ст. 56.
47. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малеин. — М.: Юрид. лит., 1981. — 216 с.
48. Грудницька С. М. Сутність і поняття правосуб'єктності: господарсько-правове визначення / С.М. Грудницька // Становлення сучасної юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 29 квітня 2008 р.). — Тернопіль, 2008. — С. 67—68.
49. Гуторова Н. О. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство / Н. О. Гуторова // Юридичний Радник. — 2007. — № 2. — С. 6—9.
50. Демченко С. Ф. Складники ефективності господарського судочинства / С. Ф. Демченко // Вісник Академії управління МВС. — 2010. — № 2 (14). — С. 21—27.
51. Деревянко Б. В. Важливість функціонування усталеної оптимальної системи господарських судів в Україні / Б. В. Деревянко // 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : зб. доповідей наук. — практ. конф. (14 листоп. 2014 р., м. Київ) / голова ред. кол. О.П. Подцерковний. — Одеса: Юридична література, 2014. — С. 345—349.
52. Деревянко Б. В. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності : монографія / Б. В. Деревянко, С. М. Грудницька ; за ред. М. К. Галянтича. — К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. — 176 с.

53. Дерев'янюк Б. В. Забезпечення прав власників майна приватних ВНЗ при їх реорганізації / Б. В. Дерев'янюк // Форум права. — 2010. — № 4. — С. 286—291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10dbvpir.pdf>.
54. Дерев'янюк Б. В. Ліцензування як засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Форум права. — 2011. — № 4. — С. 167—178 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11dbvdnz.pdf>.
55. Дерев'янюк Б. В. Питання накладення арешту на майно // Господарсько-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України : Збірник тез Всеукраїнської науково—практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово—правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (м. Донецьк, 14 листопада 2008 року) : У 3—х частинах. — Частина друга. — Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2008. — С. 76—77.
56. Дерев'янюк Б. В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання: монографія / Б. В. Дерев'янюк ; МВС України, Донецький юридичний інститут. — Донецьк : Видавничий дім "Кальміус", 2013. — 387 с.
57. Дерев'янюк Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 / Дерев'янюк Богдан Володимирович. — Донецьк, 2014. — 504 с.
58. Дерев'янюк Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'янюк // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65.
59. Джунь В. В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. В. Джунь. — К., 2009. — 30 с.

60. Добровольский В. И. Анализ и комментарий корпоративного законодательства и судебной практики / В. И. Добровольский. — М.: Волтерс Клувер, 2007. — 464 с.
61. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б. М Андрушків. — Тернопіль : Терно-граф, 2008. — 424 с.
62. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. — К.: Наук. думка, 1983. — Т. 3: Кора—М / Укл.: Р. В. Болдирев та ін. — 1989. — 552 с.
63. Єфименко А. Корпоративне управління за Законом «Про акціонерні товариства»: здобутки та помилки. / А. Єфименко // Юридичний журнал. — 2009. — № 9. — С. 22—29.
64. Живко З. Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки : монографія / З. Б. Живко. — Львів: Ліга—Прес, 2009. — 270 с.
65. Залесский В. В. Приобретение более 30 процентов акций открытого общества : Комментарий к гл. XI.1 Федерального закона «Об акционерных обществах» / В. В. Залесский // Право и экономика. — 2006. — № 7. — С. 31—37.
66. Защита в советском семейном праве / З. В. Ромовская. — Львов: Высшая школа, 1985. — 180 с.
67. Зеркалов Д. В. Рейдеры: способы / Д. В. Зеркалов. — К.: КНТ, 2007. — 118 с.
68. Кальман О. Г. Рейдерство: причини та заходи протидії / О. Г. Кальман, М. А. Погорецький // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 3. — С. 150-160.
69. Карабін Т. О. Співвідношення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: теретичні і практичні питання : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.

- 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т. О. Карабін. — Ужгород, 2007. — 202 с.
70. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины. Учебное пособие. / Е. Р. Кибенко. — Х.: фирма «Эспада», 2001. — 288 с.
71. Киреев А.Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А. Ю. Киреев. — М., 2008. — 24 с.
72. Киреев А. Ю. Рейдерство в российской экономике : сущность, тенденции и возможности противодействия : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А. Ю. Киреев. — М., 2008. — 217 с.
73. Кісілюк Е. Кримінально-правова основа протидії рейдерству / Е. Кісілюк // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 1. — С. 111—114.
74. Коваль А. Способы жестких поглощений / А. Коваль // Юридическая практика. — 2004. — № 29 (343). — С. 1—7.
75. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073—Х / Верховна Рада УРСР // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
76. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96—ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
77. Копелєв І. Ю. Рейдерство як феномен ринкової економіки / І. Ю. Копелєв // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. — 2010. — № 1 (47). — С. 305—314.
78. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Е.Е. Бекірова, Ю.М. Бисага [та ін.]; за заг. ред. О.В.

- Гарагонича, С.М. Грудницької. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. — 344 с.
79. Кравченко Р. С. Судебная и внесудебная защита: корпоративное право в Великобритании / Р. С. Кравченко // Журнал для акционеров. — 2001. — № 2. — С. 19—24.
80. Кравчук В. Загальні збори акціонерів: порядок скликання та проведення [Електронний ресурс] / В. Кравчук // Юридичний журнал. — 2003. — № 5. — Justinian : сайт. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=233>.
81. Кравчук В. М. Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. — К.: Істина, 2005. — 720 с.
82. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341—III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.
83. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651—VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9—10, № 11—12, № 13. — Ст. 88.
84. Крисань Т. Є. Юридичні гарантії фізичних осіб у системі корпоративних правовідносин / Т. Є. Крисань // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 162—167.
85. Кричевський Н. А. Рейдерство: штрихи до портрета явища / Н. А. Кричевський // Незалежна газета. — 2007. — С. 8.
86. Кулакова Є. Компетенція: поняття, суб'єкти, особливості / Є. Кулакова // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 3. — С. 11—14.
87. Курило Ю. Закон про захист від рейдерства: реальні механізми чи профанація? / Ю. Курило // Аналітичне видання «Юрист і закон». — 14.02.2014—20.02.2014. — № 07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ua/EA006226.html?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=laws.

88. Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та способи / О. Лаврін // Підприємництво, господарство та право. — 2002. — № 11. — С. 56—59.
89. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Б. М. Лазарев — М.: Юрид. лит., 1971. — 280 с.
90. Лапина Н. Два цвета современного рейдерства / Н. Лапина // Российская газета. — 2006. — № 4136. — С. 5.
91. Лепешкин А. И. Курс советского государственного права / А. И. Лепешкин, А. И. Ким, Н. Г. Мишин, П. И. Романов. — М.: Госюриздат, 1962. — 591 с.
92. Литвак О. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста / О. Литвак, І. Кучеренко // Вісник національної академії прокуратури України. — 2010. — № 3(19). — С. 40—44.
93. Мамутов В. К. О соотношении понятий компетенции и правосубъектности государственных хозяйственных органов / В. К. Мамутов // Изв. вузов. Правоведение. — 1965. — № 4. — С. 56—63.
94. Мамутов В. К. Предприятие и вышестоящий хозяйственный орган / В. К. Мамутов. — М.: Юрид. лит., 1968. — 240 с.
95. Матузов Н. И. Правовые режимы: понятие и виды / Н. И. Матузов, А. В. Малько // Правовая наука и реформа юридического образования : Сб. науч. тр. Вып. 4: Право и политика : современные проблемы соотношения и развития. — Воронеж: Изд-во ВГУ, 1996. — С. 12-21.
96. Москаленко С. М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С. М. Москаленко // Юридичний журнал. — 2007. — № 3. — С. 117—119.

97. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Г. Л. Знаменський, Д. Х. Липницький, В. В. Хахулін та ін.; За заг. ред. В. К. Мамутова. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 688 с.
98. Нечаева Т. В. Конституционно-правовые принципы установления компетенции субъектов федерации (в рамках предметов совместного ведения) : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. юрид. наук : спец. 23.00.02; 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / Т. В. Нечаева. — М., 2006. — 28 с.
99. Никитенко И. Г. Компетенция субъектов Российской Федерации в сфере местного самоуправления : автореф. дис. на соискание наук. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право» / И. Г. Никитенко. — Казань, 2006. — 26 с.
100. О несостоятельности (банкротстве): Федеральный закон от 26 октября 2002 года № 127-ФЗ / Государственная дума РФ // Собрание законодательства Российской Федерации. — 2002. — № 43. — Ст. 4190.
101. О рынке ценных бумаг : Федеральный Закон от 22 апреля 1996 года — № 39—ФЗ, принят ГД ФС РФ. [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/cenbum/>
102. Об акционерных обществах : Федеральный закон от 26 декабря 1996 года — № 208—ФЗ / Опубликован в РГ от 29 декабря 1995 года № 248, в СЗ РФ от 1 января 1996 года. — № 1. — Ст. 1.
103. Общая теория права. В двух томах / С. С. Алексеев. — Т. 1. — М.: Юрид. лит., 1981. — 361 с.
104. Общие дозволения и общие запреты в советском праве / С. С. Алексеев. — М.: Юрид. лит., 1989. — 288 с.
105. Орлеан А. Рейдерство: загальна характеристика та правові засоби протидії / А. Орлеан, Н. Якимчук // Вісник академії прокуратури України. — 2007. — № 4. — С. 34—40.
106. Павлов А. А. Присуждение к исполнению обязанности в натуре как способ защиты гражданских прав в обязательственных

правоотношениях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. — С.—Пб., 2001. — 219 с.

107. Пащенко О. М. Правове становище державних сільськогосподарських підприємств / О. М. Пащенко // Аграрне право України : Підручник / за ред. О. О. Погрібного. — К.: Істина, 2004. — 448 с.
108. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів : постанова КМУ від 29 червня 1999 року № 1172 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF>.
109. Пилецкий А. Е. Теоретические проблемы предпринимательской правосубъектности в смешанной экономике : моногр. / А. Е. Пилецкий. — М.: ЧеРо, 2005. — 336 с.
110. Плотницький Б. Ідея ліквідації господарської юрисдикції ігнорує реальний стан судової системи та економіки держави / Б. Плотницький // Закон і бізнес. — 27.09.2014—03.10.2014. — № 39 (1181) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/102493-chomu_ne_potribno_likviduvati_gospodarsku_yurisdikciyu_-_dum.html.
111. Подоляка А. М. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. М. Подоляка. — К., 2009. — 39 с.
112. Подцерковний О. П. Правові принципи планування господарської діяльності в Україні / О. П. Подцерковний, І. П. Савук // Правова держава. — 2005. — № 8. — С. 72—77.
113. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України //

- Законодавство України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
114. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
115. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 жовтня 2011 року № 1063/2011 [Електронний ресурс] / Президент України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011/print1394102138340388>
116. Порватова Н. Боротьба з рейдерством: чи подолає Україна рейдерство на законодавчому рівні? / Н. Порватова // Громадська думка про правотворення. — 2013. — № 18 (54). — С. 10—13.
117. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 [Електронний ресурс] / Міністерство юстиції України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.
118. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации и Пленума Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации «О некоторых вопросах применения судами Федерального закона «Об акционерных обществах» № 4/8 от 2 апреля 1997 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=3729
119. Потапенко В. Іноземці нам допоможуть. Аналіз можливостей використання іноземних компаній для антирейдерського захисту / В. Потапенко // Юридичний радник. — 2007. — № 2 (16). — С.18—21.

120. Право викупу акцій міноритаріїв – захист від рейдерів / О.Кібенко // [Електронний ресурс] УНІАН. — економіка: сайт. — Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/detail/52079>.
121. Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання : навч. посібник / Б. В. Дерев'янку; МВС України, Донецький юридичний інститут. — Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. — 148 с.
122. Правосуб'єктность хозяйственных органов: сущность и организация / В. К. Андреев ; отв. редактор В. В. Лаптев. — М.: Наука, 1986. — 123 с.
123. Предпринимательское (хозяйственное) право : учебник / [под ред. В. В. Лаптева, С. С. Заянковского]. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 560 с.
124. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 року № 514—VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 50—51. — Ст. 384.
125. Про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів СП ЗАТ «Укрсибтрансавіа» : Постанова Вищого господарського суду України від 23 січня 2007 року [Електронний ресурс] / Вищий господарський суд України // сайт — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/388043>.
126. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 2008 року № 606—XIV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 24. — Ст. 207.
127. Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій : Закон України від 18 вересня 2008 року № 540—VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 6. — Ст. 23.
128. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 10 жовтня 2013 року

№ 642—VII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 22. — Ст. 773.

129. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : зауваження до проекту Закону України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160.
130. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів : Закон України від 15 грудня 2006 року № 483—V / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 9. — Ст. 77.
131. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств : Закон України від 17 листопада 2009 року № 1720—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 8. — Ст. 51.
132. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств : зауваження до Проекту Закону (до реєстр. № 0887 від 17 квітня 2013 року) [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160.
133. Про внесення змін до статті 41 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо кворуму загальних зборів акціонерних товариств з мажоритарними корпоративними правами держави : Закон України від 13 січня 2015 року № 91 — VIII / Верховна Рада України // Голос України. — 2015. — № 16. — 20 січня.
134. Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову : Закон України від 17 вересня 2008 року № 513—VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 49. — Ст. 361.

135. Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство) : Проект Закону України № 3300 від 13 березня 2007 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3300&skl=6
136. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576—XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.
137. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30 жовтня 1996 року № 448/96—ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 51. — Ст. 292.
138. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України від 23 липня 1998 року № 817/98 [Електронний ресурс] / Президент України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/817/98>.
139. Про деякі питання практики застосування ГПК України судами першої інстанції : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 26 грудня 2011 року № 18 [Електронний ресурс] / Пленум Вищого господарського суду України // Законодавство України : сайт — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11>.
140. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 року № 73 [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1399368389040095>
141. Про затвердження Порядку проведення перевірок дотримання вимог законодавства про цінні папери щодо професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності саморегульованих організацій професійних

учасників фондового ринку : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12 лютого 2013 року № 161 [Електронний ресурс] / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-13/print1384278582695947>.

142. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 року № 236/96—ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36. — Ст. 164.
143. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 23 березня 2001 року № 2210—ІІІ / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 12. — Ст. 64.
144. Про заходи щодо посилення захисту прав власності : постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 року № 1673 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1673-2006-%D0%BF>.
145. Про заходи щодо посилення захисту прав власності : Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 103/2007 [Електронний ресурс] / Президент України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/103/2007>.
146. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах : Указ Президента України від 21 березня 2002 року № 280/2002 [Електронний ресурс] / Президент України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/2002>.
147. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 року № 2709—ІV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 32. — Ст. 422.
148. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 року № 611 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство

України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

149. Про підсумки соціально-економічного розвитку України у 2006 році та основні завдання на 2007 рік : постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2007 року № 544 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/544-2007-%D0%BF>.
150. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин : рекомендації Президії Вищого Господарського суду від 28 грудня 2007 року № 04-5/14 [Електронний ресурс] / Президія Вищого Господарського суду // Законодавство України : сайт — Режим доступу :
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07.
151. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову : постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 року № 9 [Електронний ресурс] / Пленум Верховного Суду України // Законодавство України : сайт — Режим доступу :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06>.
152. Про практику розгляду судами корпоративних спорів : Постанова Пленуму Верховного Суду України, від 24 жовтня 2008 року № 13 / Пленум Верховного Суду України // Вісник Верховного Суду України.—2008. — № 11.
153. Про створення робочої групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств : Розпорядження Київської міської державної адміністрації від 25 червня 2007 року № 765. [Електронний ресурс] / Київська міська державна адміністрація // Законодавство України : сайт. — Режим доступу :
<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1024.16425.0>

154. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 2 грудня 1997 року № 671/97—ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 13. — Ст. 52.
155. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 року № 185—V / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 46. — Ст. 456.
156. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 року № 257 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-%D0%BF>.
157. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15 березня 2006 року № 3528—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 34. — Ст. 291.
158. Пушкин А. А. Правовые формы управления промышленностью в СССР : автореф. дис. на соискание наук. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право» / А. А. Пушкин. — Харьков, — 1964. — 27 с.
159. Рахуба С. В. Рейдерство: загальна характеристика / С. В. Рахуба // Південноукраїнський правничий часопис. — 2009. — № 1. — С. 62—63.
160. Рейдери захопили Коростенський щебзавод: [Електронний ресурс] // сайт. — Режим доступу : <http://vlasti.net/news/170123>
161. Резнікова В. В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні : навч. посібник / В. В. Резнікова. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 280 с.
162. Рогачов О. Статут як спосіб усунення деяких недоліків Закону про АТ: погляд корпоративного секретаря [Електронний ресурс] / О. Рогачов. — Yust.kiev : сайт. — Режим доступу : <http://yust.kiev.ua/ua/publications/63>.

163. Самойленко В. Некоторые юридические аспекты сделок по слиянию и поглощению в Украине / В. Самойленко // Юридичний радник. — 2005. — № 4 (6). — С. 29-34.
164. Селиванова И. А. Правовые аспекты поглощения компаний в Украине / И. А. Селиванова // Юридичний радник. — 2006. — № 3 (11). — С. 35—38.
165. Скрипник С. Поле бою / С. Скрипник // Український юрист. — 2008. — № 2. — С. 28—29.
166. Словарь терминов по теории государства и права: учебное пособие / [рук. авт. кол. Н. И. Панов].— Х.: Основа, — 1997. — 180 с.
167. Словник іншомовних слів / Уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. — К.: Наукова думка, 2000. — 663 с.
168. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації / А. В. Смітюх // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 3. — С. 92—101.
169. Смітюх А. В. Щодо причин поширення в Україні практики корпоративних загарбань («сірого» та «чорного» корпоративного рейдерства) / А. В. Смітюх // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 5. — С. 7—10.
170. Спасибо-Фатєєва І. В. Міноритарні акціонери в механізмі зміни структури корпоративної власності [Електронний ресурс] / І. В. Спасибо-Фатєєва. — Режим доступу : <http://corpravo.com/biblioteka/statti/spasibo-fatejeva-v-mnoritarn-akconeri-v-mehanzm-zmni-strukturi-korporativnoji-vlasnost>.
171. Спасибо-Фатєєва І. В. Рейдерство : розуміння, види, небезпека та способи боротьби / І. В. Спасибо-Фатєєва // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 4. — С. 46—53.
172. Сташевський О. М. Нормативне регулювання підготовки та якість проектів регуляторних актів / О. М. Сташевський, О. О. Юлдашев // Європейські перспективи. — 2011. — № 4 ч. 3. — С. 159-165.

173. Татаринцева Е. В. О правосубъектности, компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов / Е. В. Татаринцева // Вопросы хозяйственной правосубъектности : сб. ст.; под ред. проф. Е. П. Торкановского. — Куйбышев : Волжская коммуна, 1971. — С. 35—53.
174. Титова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. В. Титова. — Донецьк, 2006. — 24 с.
175. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса / Ю. А. Тихомиров. — М.: Изд—во М. Ю. Тихомирова, 1998. — 798 с.
176. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров // Журнал российского права. — 2000. — № 10. — С. 22—32.
177. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. — Т. 1 : А—З. — Воспроизведено со второго издания 1880—1882 гг. — М.: Гослитиздат, 1935. — 723 с.
178. Труш І. В. Господарська компетенція комунального підприємства [Електронний ресурс] / І. В. Труш. — Режим доступу : <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Chaau/2011-4/11tivkkr.pdf>
179. Туркот О. А. Аналіз поняття та обсягу компетенції акціонерних товариств під час захисту від посягань на їх майно та органи управління / О. А. Туркот // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 лютого 2013 р. — Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. — С. 100—102.
180. Туркот О. А. Господарський кодекс України як основа захисту суб'єктів господарювання від посягань на їх органи управління та майно / О. А. Туркот // 10 років застосування Господарського кодексу України : сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : зб. доповідей наук. — практ. конф. 14 листоп. 2014 р., м. Київ / голова ред. кол.

- О. П. Подцерковний. — Одеса : Юридична література, 2014. — С. 156-158.
181. Туркот О. А. Забезпечення державою захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління / О. А. Туркот // «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 23-24 січня 2015 р.). — Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. — С. 46—48.
182. Туркот О. А. Історія розвитку посягань на майно та органи управління акціонерних товариств: «рейдерство» / О. А. Туркот // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17-18 травня 2013 року). — Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. — С. 447—450.
183. Туркот О. А. Компетенція акціонерних товариств під час захисту від посягань на їх майно та органи управління / О. А. Туркот // Науковий вісник Ужгородського університету (Серія «Право»). — 2012. — Вип. 19. — Т. 2. — С. 217—218.
184. Туркот О. А. Механізм захисту прав акціонерних товариств від протиправного встановлення контролю в Російській Федерації / О. А. Туркот // Нове міжнародне та національне законодавство — нові завдання юридичної науки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16—17 лютого 2012 року. — Київ: у 3—х томах. — К. : Центр правових наукових досліджень, 2012. — Т.1. — С. 110—112.
185. Туркот О. А. Напрями захисту акціонерних товариств з часткою державного майна від посягань на їх майно та органи управління / О. А. Туркот // Актуальні проблеми правового забезпечення

- господарської діяльності в Україні : матеріали круглого столу; м. Харків, 12 березня 2015 р. — Харків : ХНУВС, 2015. — С. 190—192.
186. Туркот О. А. Норми законодавства, спрямовані на захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління / О. А. Туркот // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Юридичні науки»). — 2014. — Вип. 2. — Т. 1. — С. 231—236.
187. Туркот О. А. Окремі питання досвіду зарубіжних країн у протидії протиправному встановленню контролю над акціонерним товариством («рейдерству») / О. А. Туркот // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. — Тернопіль, 2012. — С. 135—137.
188. Туркот О. А. Питання захисту інтересів акціонерів державними органами і громадськими організаціями / О. А. Туркот // «Розвиток правової системи України в умовах сьогодення» : міжнародна науково-практична конференція, м. Донецьк, 16—17 лютого 2013 р. — Д. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. — С. 72—73.
189. Туркот О. А. Посягання на права інтелектуальної власності господарських товариств як частина «рейдерського плану» / О. А. Туркот // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: захист від контрафакції, піратства та плагіату: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (9 жовтня 2012 р., м. Одеса) / за заг. ред. О. І. Харитонові / упоряд. Р. Є. Еннан, Г. О. Ульянова. — Одеса, 2012. — С. 115—117.
190. Туркот О. А. Правовая защита акционерных обществ от посягательств на их имущество и органы управления средствами материального права / О. А. Туркот // Закон и жизнь. — 2013. — № 9/3. — С. 237—240.
191. Туркот О. А. Процесуальні проблеми, які виникають при вирішенні справ щодо захисту від протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації / О. А. Туркот // Матеріали IV міжнародної науково—практичної конференції «Правове регулювання

суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2014 р. м. Київ) / Укладачі: І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин. — С. 227—229.

192. Туркот О. А. Способи захисту майна та органів управління акціонерних товариств від посягань / О. А. Туркот // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2013. — № 4 (55). — С. 54—59.
193. Туркот О. А. Удосконалення Закону України «Про акціонерні товариства» як основа протидії порушенню прав акціонерів / О. А. Туркот // Університетські наукові записки. — 2013. — № 3 (47). — С. 285—289.
194. Туркот О. А. Щодо актуальності розвитку питань протиправного встановлення контролю над господарським товариством / О. А. Туркот // Господарсько-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України». Частина перша (м. Донецьк, 25 листопада 2011 року) / Ред. кол. М. Л. Шелухін, Б. В. Деревянко, В. В. Родіна. — Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2011. — С. 220—223.
195. Туркот О. А. Щодо визначення поняття протиправного встановлення контролю над акціонерним товариством («рейдерства») / О. А. Туркот // Форум права. — 2012. — № 1. — С. 1008—1014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12.pdf>.
196. Туркот О. А. Щодо змін у відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації / О. А. Туркот // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу : матеріали всеукраїнської науково—практичної конференції молодих вчених (в авторській редакції), (Донецьк 15 березня 2014). — Донецьк : ООО «Цифровая типография», 2014. — С. 322—323.

197. Туркот О. А. Щодо судового захисту акціонерних товариств, які зазнали посягань на їх майно та органи управління / О. А. Туркот // «Право, суспільство і держава: форми взаємодії»: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16-17 січня 2015 р. — К.: Центр правових наукових досліджень, 2015. — С. 34—36.
198. Украинский Советский Энциклопедический Словарь. В 3-х т. / Редкол.: А. В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др. — К.: Глав. ред. УСЭ, — 1988. Т.1. — 756 с.
199. Устименко В. А. Про роль засобів державного регулювання у забезпеченні досягнення соціального результату в сфері господарських відносин / В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов // Международная научно-практическая интернет-конференция «Экономико-правовые исследования в XXI веке». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.hozpravo.com.ua/conferences/uchastnik/index.php?ELEMENT_ID=405.
200. Фоміна К. Шляхи подолання рейдерства / К. Фоміна // Правовий тиждень. — 2008. — № 39 (112). — С. 1.
201. Хозяйственное право : учебник / [под ред. В. В. Лаптева]. — М.: Юридическая литература, 1983. — 528 с.
202. Хозяйственное право. Изд-е 2-е, перераб. и дополненное / [под ред. В. В. Лаптева]. — М. : Юридическая література, — 1970. — 448 с.
203. Хозяйственное право : учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, В.В. Хахулин и др.; под ред. Мамутова В.К. — К.: Юринком Интер, 2002. — 912 с.
204. Хрімлі О. Г. Судовий захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О. Г. Хрімлі. — Донецьк, 2011. — 18 с.

205. Хроніка повторного захоплення заводу Nemiroff на Вінниччині [Електронний ресурс] // сайт. — Режим доступу : <http://nemiroffnovosti.com.ua>
206. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 255 с.
207. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.
208. Чепелюк О. Взаємозв'язок корупції та рейдерства / О. Чепелюк, О. Крючкова // Вісник прокуратури. — 2009. — № 8(98). — С. 98—103.
209. Чернадчук Т. Щодо захисту цивільних прав: деякі аспекти / Т. Чернадчук // Підприємництво, господарство та право. — 2001. — № 12. — С. 26—27.
210. Черних Д. Протидія «рейдерству»: теоретико-правовий аспект / Д. Черних // Вісник прокуратури. — 2007. — № 5. — С. 64—69.
211. Чому юристи виступають за збереження господарських судів ? // Закон і бізнес. — 27.09.2014—03.10.2014. — № 39 (1181) [Електронний ресурс] // сайт. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/102487-chomu_yuristi_vistupayut_za_zberezhennya_gospodarskih_sudiv.html.
212. Шахрай В. Уперше на законодавчому рівні українські парламентарі спробують визначити поняття «рейдерство» / В. Шахрай // Юридичний радник. — 2007. — № 2 (16). — С. 15—17.
213. Швайка І. Зміна підсудності при вирішенні корпоративних справ як перешкода рейдерству / І. Швайка // Юридичний радник. — 2007.— № 1 (15). — С. 38-40.
214. Швайка І. Окремі питання виконання ухвал про забезпечення позову / І. Швайка // Юридичний радник. — 2006. — № 6 (14). — С. 20—22.

215. Шелухин Н. Л. Экономическая безопасность субъектов хозяйствования: теория и практика: сборник научных трудов. — Донецьк: Изд-во «Ноулідж» (донецкое отделение), 2014. — 412 с.
216. Шустік О. Ю. Корпоративні конфлікти: удосконалення процедури вирішення / О. Шустік // Юридичний радник. — 2007. — № 1. — С. 1—9.
217. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 480 с.
218. Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання / В. С. Щербина // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 1. — С. 111—117.
219. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : моногр. / В. С. Щербина. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 264 с.
220. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол. : Ю.С.Шемшученко (відп.ред.) та ін.] — К.: «Укр. енцикл.», 1998. — Т. 5. : П-С. — 736 с.
221. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. — К.: Укр. енцикл., 1998. — ISBN 966-7492-00-1. — Т. 4 : Н-П. — 2002. — 720 с.
222. Australian Securities and Investments Commission Act 2001 : as of 01.07.2014 [Електронний ресурс] / Australian Parliament. — Act № 51, 2001. — Режим доступу : <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2014C00470>.
223. Bohrer S. D. Merger and Acquisition: Protecting the Rights of Minority Shareholders in Privately Owned Companies / S. D. Bohrer // Insights. — Vol 21(4). — 2007. — pp. 1 — 11. — Режим доступу: https://www.jurists.co.jp/en/publication/tractate/docs/o_070606_sdb.pdf.
224. Companies Act 2006 : as of 8.11.2006 (Акт про компанії) / Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. — Режим доступу: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

225. Corporation Act 2001 : as of 19.12.2015 [Электронный ресурс] / Australian Parliament. — Act № 50, 2001. — Режим доступа : <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00003>.
226. Delaware Code : as of 01.01.2015 [Электронный ресурс] / Delaware General Assembly. — 112 p. — Режим доступа: <http://delcode.delaware.gov/title8/c001/index.shtml>.
227. Grossbauer J. F. Recent Developments in Delaware Law Concerning Standards of Judicial Review in Going Private Transactions [Электронный ресурс] / J. F. Grossbauer, M. A. Morton, M. R. Anderson // FindLaw. — 2008. — Режим доступа: <http://corporate.findlaw.com/corporate-governance/recent-developments-in-delaware-law-concerning-standards-of.html>.
228. Sheehy B. Australia's Eggleston principles in takeover law: Social and economic sense? / B. Sheehy // Australian Journal of Corporate Law. — 2004. — № 17. — Режим доступа: http://works.bepress.com/benedict_sheehy/16/
229. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies / EEC. — Brussels: OJ L 378, 31.12.1982. — pp. 47 — 54.
230. Turkot O. Pojęcie kompetencji spółek akcyjnych w zakresie obrony przed zamachami na ich majątek i organy zarządzania / O. Turkot // Nauka i Studia. (Seria prawo). — 2012. — № 21 (66). — S. 16—23.
231. Weinberger v. UOP, Inc. [Электронный ресурс] / Case Briefs. — Режим доступа : <http://www.casebriefs.com/blog/law/corporations/corporations-keyed-to-klein/mergers-acquisitions-and-takeovers/weinberger-v-uop-inc/> . — Дата доступа: 22.02.2015
232. Williams Act 1968 (Public Law 90-439) / U. S. Congress. — Washington D. C. : U. S. Government Printing Office. — 1968. — pp. 454—457. — Режим доступа: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23820519>.

ДОДАТКИ

Додаток А**ВАТ «СТАРОСАМБІРСЬКИЙ КАР'ЄР»**

82080, Україна, Львівська обл., Старосамбірський р-н., с. Торчинівичі, тел./факс.: +38 (03238) 21-638
р/р 2600001976577, МФО 325365, ЗКПО 00292592, ПАТ «КРЕДОБАНК м. СТАРИЙ САМБІР»
індивідуальний податковий номер 002925913315, номер свідоцтва 18649625

Вих.№137
Від 09.12.2014р.

Голові спеціалізованої вченої ради
Д.26.142.01 в Міжрегіональній академії
управління персоналом
м. Київ, 03039,
вул. Фрометівська 2, корпус 23

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи Туркот О.А.

Основні висновки наукового дослідження Туркот Ольги Андріївни на тему «Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління» були впроваджені в роботу товариства.

Практичні результати дисертаційної роботи серед іншого використовуються у діяльності товариства при створенні надійної системи захисту від посягань на майно та органи управління. Серед пропозицій, зроблених у роботі, найбільшу зацікавленість викликають пропозиції, спрямовані на: удосконалення договірної роботи; поліпшення взаємодії між різними підрозділами товариства, а також із контрагентами; захист комерційної таємниці товариства шляхом внесення окремих застережень до статутних товариства та інші.

ГОЛОВА ПРАВЛІННЯ

Я.В. ФРАНЦУЗ

Додаток Б

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНИЙ КОМБІНАТ

"ЗАХІДУКРТРАНС"

82 100 , Україна, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. П. Орлика 22, тел./03244/39001, 39150, тел/ факс.38543
e-mail: zut@dr.lv.ukrtel.net

код ЗКПО - 13825481, р/р 2600300011194 в УСБ м. Дрогобич, МФО 325592

Голові спеціалізованої вченої
ради із захисту кандидатських
дисертацій з юридичних наук

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи Туркот О.А.

Положення дисертаційної роботи Туркот Ольги Андріївни на тему «Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління» використовуються у діяльності товариства. Серед пропозицій, зроблених у роботі, найбільшу зацікавленість викликають пропозиції, спрямовані на: застосування заходів самозахисту суб'єктів господарювання від протиправних посягань через посилення механізмів правової роботи; використання іноземних компаній в якості засновників товариств, які володіють активами; залучення силових структур, засобів масової інформації, подання звернення до Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств та Антирейдерського союзу підприємців України у випадку посягання на майно та органи управління.

Директор

Я. М. Павець

Додаток В

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вих. №07/01
від 22 січня 2015 р.

Голові спеціалізованої
вченої ради із захисту
кандидатських дисертацій
з юридичних наук

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Цією довідкою підтверджую, що результати дисертаційної роботи ТУРКОТ Ольги Андріївни на тему «Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління», представлені у вигляді проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства»» направлені на розгляд Верховної Ради України для використання у законотворчій діяльності при вдосконаленні законодавства України.

З повагою,

народний депутат України

Ірина Подоляк

Додаток Д

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

полковник міліції

Р.І. Благута

2015р

АКТ

13. 01. 2015

м. Львів

№ 1

Про впровадження результатів дисертації
Турокт Ольги Андріївни на тему
«Правовий захист акціонерних товариств
від посягань на їх майно та органи
управління» у навчальний процес

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи, доктора юридичних наук,
доцента полковника міліції Балинської О.М.;
- в.о. начальника навчально-методичного центру, кандидата юридичних
наук полковника міліції Рибак О.Г.;
- звідувача кафедри господарсько-правових дисциплін юридичного
факультету, кандидата юридичних наук, доцента Смолина Г.В.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 року
№ 431 розглянула й узагальнила наукові праці Турокт Ольги Андріївни на тему
«Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи
управління»

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Туркот О.А. Щодо визначення поняття протиправного встановлення
контролю над акціонерним товариством («рейдерства») [Форум права. — 2012.
— № 1. — С. 1008—1014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12.pdf.1>;

Туркот О.А. Компетенція акціонерних товариств під час захисту від
посягань на їх майно та органи управління [Науковий вісник Ужгородського
університету. — 2012. — Випуск 19. — Том 2. — С. 217— 218. — (Серія
«Право»)];

O. Turkot Pojecie kompetencji spolek akcyjnych w zakresie obrony przed zamachami na ich majatek i organy zarzadzania [Nauka i Studia. (Seria prawo). — 2012. — №21 (66). — S. 16—23.];

Туркот О.А. Правовая защита акционерных обществ от посягательств на их имущество и органы управления средствами материального права [Закон и жизнь. — 2013. — № 9/3. — С. 237—240.];

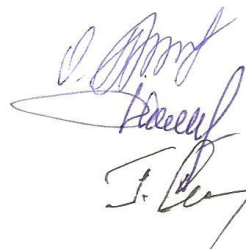
Туркот О.А. Удосконалення Закону України «Про акціонерні товариства» як основа протидії порушенню прав акціонерів [Університетські наукові записки. — 2013. — № 3 (47). — С. 285—289.];

Туркот О.А. Способи захисту майна та органів управління акціонерних товариств від посягань [Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2013. — №4 (55). — С. 54—59.];

Туркот О.А. Норми законодавства, спрямовані на захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління [Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — Випуск 2. — Том 1. — С. 231—236. — (Серія «Юридичні науки»).];

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Туркот О.А. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації та запроваджені для використання у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право», а також рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи студентів та слухачів.

Члени комісії:

О.М. Балинська

О.Г. Рибак

Г.В. Смолин

Додаток Е

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

«Про удосконалення господарського та кримінального законодавства на основі дослідження правового захисту від протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації»

(для Верховної Ради України)

Кривий Ріг – 2015

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до пропозицій до проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства»»

На сьогоднішній день відносини з приводу правового захисту від протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації регулюються Господарським кодексом України (далі – ГК України), Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України), Кримінальним кодексом України (далі – КК України), Законом України «Про акціонерні товариства» (далі – ЗУ «Про АТ») та іншими нормативними актами.

У нашій державі йде до збільшення тенденція «рейдерських» захоплень. Постраждати від «рейдерського» захоплення може будь-яке підприємство. Ця негативна ситуація спричиняє перешкоди розвитку підприємництва та вкладення іноземних інвестицій із зарубіжних держав. Для уникнення значних збитків для підприємств та для формування ефективної системи захисту в Україні, необхідно вдосконалити законодавчу базу.

У ГК України не визначено поняття «господарсько-правового захист суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання від посягань на їх майно та органи управління». Відповідно необхідні зміни до ГК України, щодо внесення статті 61¹.

«Рейдери» мають можливість вибору місця розгляду справи та судової інстанції, яка прийме рішення на їхню користь, шляхом перереєстрації підприємства та внесення відповідних змін у Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Для унеможливлення здійснення вказаної негативної практики необхідні зміни до норм частини статті 16 ГПК України, щодо розгляду справ у спорах між юридичною особою та її учасниками за місцезнаходженням основної частини майна юридичної особи.

На даний час у законодавстві виникла колізія з приводу оскарження ухвали про забезпечення позову (ст. 67 ГПК України). Для уникнення довільного тлумачення правових норм суб'єктами правозастосування необхідно встановити у законодавстві норму, у якій прописати, що оскарження ухвали про забезпечення позову призупиняє її виконання. Це забезпечить законні права та інтереси акціонерів у випадку, якщо «рейдер» захопив АТ. Акціонери будуть мати змогу укласти договір щодо виведення майна зі статутного капіталу.

10 жовтня 2013 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення

правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (далі – Закон), зареєстрований за № 642-VII.

Зокрема, у КК України було внесено статтю 206.2. Відповідно до вказаної статті передбачена відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Відповідальність відповідно до цієї статті встановлена у вигляді обмеження волі на строк до трьох років.

Проте, диспозиція статті (206.2 КК України) є невдалою, оскільки створює небажану конкуренцію цієї норми із іншими статтями вказаного кодексу. Також, у законодавстві не передбачено відповідальності за організацію протиправних заволодінь майном підприємства, установи, організації. Таким чином необхідні зміни до статті 206.2 КК України щодо усунення небажаної конкуренції цієї норми із іншими статтями вказаного кодексу та завершених правових механізмів реалізації положень. Також необхідні зміни щодо встановлення відповідальності за організацію протиправних заволодінь майном підприємства, установи, організації.

При визначенні поняття «рейдерство» у законодавстві буде можливо сформуванню повноцінну систему захисту вітчизняної економіки та усунути колізії у законодавстві. При закріпленні на законодавчому рівні переліку дій, які застосовують «рейдери» при протиправному встановленні контролю над суб'єктами підприємництва, ефективною буде протидія протиправним захопленням загалом та забезпечення захисту підприємства уже при перших спробах такого захоплення.

У ЗУ «Про АТ» не визначено поняття захисту, проте у тексті Закону вказане поняття прописане у статтях. Відповідно не роз'яснено що слід розуміти під поняттям «захист» та виникають юридичні колізії. Відповідно необхідні зміни до норм статті 2 ЗУ «Про АТ».

У ЗУ «Про АТ» не визначено поняття компетенції, проте у тексті Закону вказане поняття прописане у статтях. Відповідно не роз'яснено що слід розуміти під поняттям «компетенція» та виникають юридичні колізії. Відповідно необхідні зміни до норм статті 2 ЗУ «Про АТ».

Для захисту акціонерів від прийняття рішень не на користь товариства, необхідні зміни до норм статті 42 ЗУ «Про АТ», щодо збільшення кворуму загальних зборів акціонерного товариства (далі – АТ). Для здійснення контролю за рішеннями загальних зборів (зокрема, щодо перевірки чи не суперечить прийняте рішення правам та інтересам акціонерів) наглядовій раді необхідно зміни до норм статті 52 ЗУ «Про АТ», щодо надання повноважень. Для захисту прав та інтересів акціонерів при обов'язковому викупі АТ належних їм акцій та для продажу акцій за ринковими цінами необхідні зміни до норм статті 65 ЗУ «Про АТ», щодо встановлення ціни. Для дотримання прав та законних інтересів акціонерів та для зобов'язання

особи, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, необхідні зміни до ЗУ «Про АТ», щодо внесення статті 65¹ «Обов'язковий викуп акцій товариства». Згідно з цією статтю власник 99% акцій буде зобов'язаний запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства.

У випадку, якщо акціонери не будуть згодні із запропонованою ціною викупу акцій, необхідні зміни до норм статті 69 ЗУ «Про АТ», щодо передбачення права на звернення до суду для судової оцінки вартості їх акцій.

У ЗУ «Про АТ» не визначено хто має право звертатись із позовом про визнання правочину недійсним до суду. Для захисту законних прав та інтересів акціонерів, щодо передбачення права для оскарження значного правочину, котрий укладений без обговорення його на зборах акціонерів, необхідні зміни до норм статті 72 ЗУ «Про АТ».

У ЗУ «Про АТ» не визначено документи, до яких документів акціонер має доступ та з якими документами має право ознайомитись при підготовці до загальних зборів. У зв'язку із викладеним необхідні зміни до норм статті 78 У ЗУ «Про АТ».

У відповідність із нормами ГК України, ГПК України, КК України та ЗУ «Про АТ» у майбутньому повинні бути приведені закони та підзаконні нормативно-правові акти України.

Керівник юридичного відділу ГО «Об'єднання
«Самопоміч» (м. Львів),
аспірант Донецького юридичного інституту
МВС України

Туркот О.А.

ЗАКОН УКРАЇНИ
«Про внесення змін і доповнень
до Господарського кодексу України, Господарського процесуального
кодексу України, Кримінального кодексу України та Закону
України «Про акціонерні товариства»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести до Господарського кодексу України наступні зміни і доповнення:

1. Додати статтю 61¹ наступного змісту:

«Стаття 61¹. Господарсько-правовий захист суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання від посягань на їх майно та органи управління

Господарсько-правовий захист суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання від посягань на їх майно та органи управління - здійснення охорони заходами, встановленими у господарському законодавстві, які направлені на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника від захоплення та привласнення речей, які належать за правом власності та на органи, які здійснюють управління, а саме голову та членів виконавчого органу, голову ревізійної комісії, голову та членів наглядової ради.»

II. Внести до Господарського процесуального кодексу України наступні зміни і доповнення:

Частину статті 16 викласти у наступній редакції:

«Справи у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням основної частини майна юридичної особи.»

У статтю 67 додати текст наступного змісту:

«Оскарження ухвали про забезпечення позову зупиняє її виконання.»

III. Внести до Кримінального кодексу України наступні зміни і доповнення:

1. частину першу статті 206.2 викласти у вигляді:

«1. організація протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації незалежно від форм власності з метою його захоплення, а також з метою зазначеною у статтях 189, 190, 206, 219, 223, 355, 356, 357, 358, 364, 365, 366, 369, 375, - ».

IV. Внести до Закону України «Про акціонерні товариства» наступні зміни і доповнення:

1. У частину першу статті 2:

а). додати пункт 3¹ наступного змісту:

«3¹). захист – система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності.»

б). додати пункт 5¹ наступного змісту:

«5¹). компетенція - це сукупність прав, обов'язків та предмету відання АТ, визначених у законодавчому порядку, необхідних для здійснення діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення діяльності.»

2. Частину третю статті 42 викласти у наступній редакції:

«3. Рішення загальних зборів АТ з питання, винесеного на голосування, приймається трьома четвертими голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом».

3. У частину другу статті 52 додати пункт 24 наступного змісту:

«24). Здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів».

4. Частину четверту статті 65 викласти у наступній редакції:

«4. Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду».

5. Додати статтю 65¹ наступного змісту:

«Стаття 65¹. Обов'язковий викуп акцій товариства»

1. Особа (особи, що діють спільно), яка внаслідок придбання акцій товариства з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стала власником 99 відсотків акцій товариства, протягом 20 днів з дати придбання зобов'язана запропонувати всім акціонерам придбати у них

прості акції товариства, крім випадків придбання контрольного пакета акцій у процесі приватизації.

Зазначена особа (особи, що діють спільно) надсилає до товариства публічну безвідкличну пропозицію (оферту) для всіх акціонерів - власників простих акцій товариства про придбання акцій на адресу місцезнаходження товариства на ім'я наглядової ради або виконавчого органу (якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом товариства) та повідомляє про це Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку і кожному фондову біржу (біржі), на якій товариство пройшло процедуру лістингу. Наглядова рада (або виконавчий орган товариства, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом товариства) зобов'язана надіслати зазначену письмову пропозицію кожному акціонеру відповідно до переліку акціонерів товариства протягом 10 днів з моменту отримання відповідних документів від особи (осіб, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства.

2. Пропозиція акціонерам про придбання належних їм акцій має містити дані про:

1) особу (кожну з осіб, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства, та її афілійованих осіб - прізвище (найменування), місце проживання (місцезнаходження), кількість, тип та/або клас акцій товариства, належних кожній із зазначених осіб;

2) запропоновану ціну придбання акцій та порядок її визначення;

3) строк, протягом якого акціонери можуть повідомити про прийняття пропозиції щодо придбання акцій відповідно до частини третьої цієї статті;

4) порядок оплати акцій, що придбаваються.

3. Строк, протягом якого акціонери можуть повідомити особу (осіб, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій, щодо прийняття пропозиції про придбання акцій, має становити від 30 до 120 днів з дати надходження пропозиції.

4. Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду.

5. Протягом 30 днів з дня закінчення зазначеного у пропозиції строку особа (особи, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій, повинна сплатити акціонерам, які прийняли пропозицію, вартість їхніх акцій виходячи із зазначеної у пропозиції ціни придбання, а акціонер, який прийняв пропозицію, повинен вчинити усі дії, необхідні для набуття особою (особами, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій, права власності на його акції.

6. У статті 69:

а) Абзац частини першої викласти у вигляді:

«1. Ціна викупу акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду».

б) додати частину четверту наступного змісту:

«4. Акціонери вправі звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій».

7. У статтю 72 додати частину третю наступного змісту:

«3. Право на звернення до суду надається наглядовій раді АТ, акціонерам, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства або рішення про подання позову було ухвалено на загальних зборах акціонерів.»

8. У статті 78 до частини третьої додати текст наступного змісту:

«... та наступна інформація:

- текст повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів;
- загальна кількість акцій і прав голосу на дату повідомлення;
- документи, які розглядатимуться на загальних зборах акціонерів;
- проекти рішень за пунктами порядку денного. Якщо за конкретними пунктами порядку денного проекти рішень не потрібні, то необхідні коментарі уповноважених органів товариства, щодо необхідності їх прийняття. Аналогічно запропоновані акціонерами проекти рішень повинні викладатися на сайті товариства щонайшвидше після їх отримання товариством.»

IV. Привести у відповідність до норм Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства» закони і підзаконні нормативно-правові акти України.

Президент України

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства»»

Зміст положення (норми) чинного законодавства	Зміст відповідного положення (норми) проекту акта
Господарський кодекс України	
	Стаття 61¹. Господарсько-правовий захист суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання від посягань на їх майно та органи управління Господарсько-правовий захист суб'єктів господарювання та інших учасників відносин у сфері господарювання від посягань на їх майно та органи управління - здійснення охорони заходами, встановленими у господарському законодавстві, які направлені на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника від захоплення та привласнення речей, які належать за правом власності та на органи, які здійснюють управління, а саме голову та членів виконавчого органу, голову ревізійної комісії, голову та членів наглядової ради.

Господарський процесуальний кодекс України	
Стаття 16. Виключна підсудність справ Справи у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.	Стаття 16. Виключна підсудність справ Справи у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням основної частини майна юридичної особи.
Стаття 67. Заходи до забезпечення позову Ухвалу про забезпечення позову може бути оскаржено.	Стаття 67. Заходи до забезпечення позову Ухвалу про забезпечення позову може бути оскаржено. Оскарження ухвали про забезпечення позову зупиняє її виконання.
Кримінальний кодекс України	
Стаття 206-2. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації 1. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток,	Стаття 206.2. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації 1. Організація протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації незалежно від форм власності з метою його захоплення, а також з метою зазначеною у статтях 189, 190, 206, 219, 223, 355, 356, 357, 358, 364, 365, 366, 369, 375, -

штампів підприємства, установи, організації, - карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років. 3. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.	карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років. 3. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.
Закон України «Про акціонерні товариства»	
	Стаття 2. Визначення термінів 3¹). захист – система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності.

	5¹). компетенція - це сукупність прав, обов'язків та предмету відання АТ, визначених у законодавчому порядку, необхідних для здійснення діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення діяльності.
Стаття 42. Порядок прийняття рішень загальними зборами 3. Рішення загальних зборів акціонерного товариства з питання, винесеного на голосування, приймається простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом. Статутом приватного товариства може встановлюватися більша кількість голосів акціонерів, необхідних для прийняття рішень з питань порядку денного, крім питань: про дострокове припинення повноважень посадових осіб органів товариства; про звернення з позовом до посадових осіб органів товариства стосовно відшкодування збитків, завданих товариству; про звернення з позовом у разі недотримання вимог цього Закону при вчиненні значного правочину.	Стаття 42. Порядок прийняття рішень загальними зборами 3. Рішення загальних зборів АТ з питання, винесеного на голосування, приймається трьома четвертими голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом. Статутом приватного товариства може встановлюватися більша кількість голосів акціонерів, необхідних для прийняття рішень з питань порядку денного, крім питань: про дострокове припинення повноважень посадових осіб органів товариства; про звернення з позовом до посадових осіб органів товариства стосовно відшкодування збитків, завданих товариству; про звернення з позовом у разі недотримання вимог цього Закону при вчиненні значного правочину.
	Стаття 52. Компетенція наглядової ради

	2. 24). Здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів.
	Стаття 65 Придбання акцій товариства за наслідками придбання контрольного пакета акцій 4. Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду.
	Стаття 65¹. Обов'язковий викуп акцій товариства 1. Особа (особи, що діють спільно), яка (які) внаслідок придбання акцій товариства з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стала власником 99 відсотків акцій товариства, протягом 20 днів з дати придбання зобов'язана запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства. Зазначена особа (особи, що діють спільно) надсилає до товариства публічну безвідкличну пропозицію (оферту) для всіх акціонерів – власників простих акцій товариства про придбання акцій на адресу місцезнаходження товариства на ім'я наглядової ради або виконавчого органу (якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом товариства) та повідомляє про це Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку і кожну фондову біржу (біржі), на якій товариство пройшло процедуру лістингу. Наглядова рада (або

виконавчий орган товариства, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом товариства) зобов'язана надіслати зазначену письмову пропозицію кожному акціонеру відповідно до переліку акціонерів товариства протягом 10 днів з моменту отримання відповідних документів від особи (осіб, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства.

2. Пропозиція акціонерам про придбання належних їм акцій має містити дані про:

1) особу (кожну з осіб, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства, та її афілійованих осіб – прізвище (найменування), місце проживання (місцезнаходження), кількість, тип та/або клас акцій товариства, належних кожній із зазначених осіб;

2) запропоновану ціну придбання акцій та порядок її визначення;

3) строк, протягом якого акціонери можуть повідомити про прийняття пропозиції щодо придбання акцій відповідно до частини третьої цієї статті;

4) порядок оплати акцій, що придбаваються.

3. Строк, протягом якого акціонери можуть повідомити особу (осіб, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства, щодо прийняття пропозиції про придбання акцій, має становити від 30 до 120 днів з дати надходження пропозиції.

	4. Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду. 5. Протягом 30 днів з дня закінчення зазначеного у пропозиції строку особа (особи, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства, повинна сплатити акціонерам, які прийняли пропозицію, вартість їхніх акцій виходячи із зазначеної у пропозиції ціни придбання, а акціонер, який прийняв пропозицію, повинен вчинити усі дії, необхідні для набуття особою (особами, що діють спільно), яка стала власником 99 відсотків акцій товариства, права власності на його акції.»
Стаття 69. Порядок реалізації акціонерами права вимоги обов'язкового викупу акціонерним товариством належних їм акцій 1. Ціна викупу акцій не може бути меншою, ніж їх ринкова вартість. Ціна викупу акцій розраховується станом на день, що передує дню опублікування в установленому порядку повідомлення про скликання загальних зборів, на яких було прийнято рішення, яке стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій. Ринкова вартість акцій визначається в порядку, встановленому статтею 8 цього Закону. Договір між акціонерним товариством та акціонером про обов'язковий викуп товариством належних йому акцій укладається в письмовій формі.	Стаття 69. Порядок реалізації акціонерами права вимоги обов'язкового викупу акціонерним товариством належних їм акцій 1. Ціна викупу акцій не може бути меншою, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду Ціна викупу акцій розраховується станом на день, що передує дню опублікування в установленому порядку повідомлення про скликання загальних зборів, на яких було прийнято рішення, яке стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій. Ринкова вартість акцій визначається в порядку, встановленому статтею 8 цього Закону. Договір між акціонерним товариством та акціонером про обов'язковий викуп товариством належних йому акцій укладається в письмовій формі.

2. Протягом 30 днів після прийняття загальними зборами рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій, акціонер, який має намір реалізувати зазначене право, подає товариству письмову вимогу. У вимозі акціонера про обов'язковий викуп акцій мають бути зазначені його прізвище (найменування), місце проживання (місцезнаходження), кількість, тип та/або клас акцій, обов'язкового викупу яких він вимагає. 3. Протягом 30 днів після отримання вимоги акціонера про обов'язковий викуп акцій товариство здійснює оплату вартості акцій за ціною викупу, зазначеною в повідомленні про право вимоги обов'язкового викупу акцій, що належать акціонеру, а відповідний акціонер повинен вчинити усі дії, необхідні для набуття товариством права власності на акції, обов'язкового викупу яких він вимагає. Оплата акцій здійснюється у грошовій формі, якщо сторони в межах строків, установлених у цій статті, не дійшли згоди щодо іншої форми оплати.	2. Протягом 30 днів після прийняття загальними зборами рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій, акціонер, який має намір реалізувати зазначене право, подає товариству письмову вимогу. У вимозі акціонера про обов'язковий викуп акцій мають бути зазначені його прізвище (найменування), місце проживання (місцезнаходження), кількість, тип та/або клас акцій, обов'язкового викупу яких він вимагає. 3. Протягом 30 днів після отримання вимоги акціонера про обов'язковий викуп акцій товариство здійснює оплату вартості акцій за ціною викупу, зазначеною в повідомленні про право вимоги обов'язкового викупу акцій, що належать акціонеру, а відповідний акціонер повинен вчинити усі дії, необхідні для набуття товариством права власності на акції, обов'язкового викупу яких він вимагає. Оплата акцій здійснюється у грошовій формі, якщо сторони в межах строків, установлених у цій статті, не дійшли згоди щодо іншої форми оплати. 4. Акціонери вправі звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій.
Стаття 72. Наслідки недотримання вимог до порядку вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість 1. Правочин, вчинений з порушенням вимог статті 71 цього Закону, може бути визнано судом недійсним.	Стаття 72. Наслідки недотримання вимог до порядку вчинення правочину, щодо якого є заінтересованість 1. Правочин, вчинений з порушенням вимог статті 71 цього Закону, може бути визнано судом недійсним.

2. Відповідальність за шкоду, заподіяну товариству правочином, вчиненим з порушенням вимог статті 71 цього Закону, несе особа, заінтересована у вчиненні акціонерним товариством такого правочину.	2. Відповідальність за шкоду, заподіяну товариству правочином, вчиненим з порушенням вимог статті 71 цього Закону, несе особа, заінтересована у вчиненні акціонерним товариством такого правочину. 3. Право на звернення до суду надається наглядовій раді АТ, акціонерам, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства або рішення про подання позову було ухвалено на загальних зборах акціонерів.
Стаття 78. Надання акціонерним товариством інформації 3. Публічне акціонерне товариство зобов'язане мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет, на якій у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства, інформація, визначена пунктами 1-3, 5, 6, 10, 11, 13-16 частини першої статті 77, та інформація, визначена частиною третьою статті 35 цього Закону.	Стаття 78. Надання акціонерним товариством інформації 3. Публічне акціонерне товариство зобов'язане мати власну веб-сторінку в мережі Інтернет, на якій у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, розміщується інформація, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства, інформація, визначена пунктами 1-3, 5, 6, 10, 11, 13-16 частини першої статті 77, та інформація, визначена частиною третьою статті 35 цього Закону та наступна інформація: текст повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів; загальна кількість акцій і прав голосу на дату повідомлення; документи, які розглядатимуться на загальних зборах акціонерів; проекти рішень за пунктами порядку денного. Якщо

	за конкретними пунктами порядку денного проекти рішень не потрібні, то необхідні коментарі уповноважених органів товариства, щодо необхідності їх прийняття. Аналогічно запропоновані акціонерами проекти рішень повинні викладатися на сайті товариства щонайшвидше після їх отримання товариством.

Керівник юридичного відділу ГО «Об'єднання «Самопоміч» (м. Львів),
аспірант Донецького юридичного інституту МВС України

Туркот О.А.